

ЛОРАН ГОДЕ
СЛЪНЦЕТО НА СЕМЕЙСТВО
СКОРТА

Превод от френски: Валентина Бояджиева, 2006

chitanka.info

На Елио, малко от слънцето на тези земи тече във вените ти и кара погледа ти да блести.

Вечер е. Крачим смълчани в подножието на хълма. В здрача на припадащия мрак братовчед ми е великан, облечен в бяло, които върви спокойно, с обветрено лице, смълчан. В мълчанието е нашата сила. Един от предците ни навярно е бил много самотен — велик мъж, заобиколен от глупци, или умопобъркан клетник, — та да научи своите на подобно величествено мълчание.

Чезаре Павезе

„Южните морета“ в „Работенето уморява“

I

ГОРЕЩИТЕ КАМЪНИ НА СЪДБАТА

Слънчевият зной сякаш опалваше земята. И най-лек полъх не поклащаше листата на маслиновите дървета. Всичко беше замряло. Ароматът на хълмовете бе изтънял. Камъните се пукаха от жегата. Август беше надвиснал над масива Гаргано^[1] като неумолим господар. И беше трудно човек да повярва, че в тези земи някога изобщо беше валяло. Че водата е поливала нивите и е пояла маслините. Невъзможно бе да помислиш дори, че под това сухо небе някоя живинка или стръкче са намирали с какво да се хранят. Беше два часа след пладне и земята бе осъдена на жупел.

По прашния път бавно пристъпяше магаре. Безропотно следваше всяка негова извивка. И нищо не можеше да победи упорството му. Нито нажеженият въздух, нито острите камъни, които подбиваха копитата му. То вървеше напред. Ездачът му приличаше на сянка, осъдена на древно наказание. Мъжът не помръдваше. Обезумял от горещината. Оставил на животното грижата да отведе и двама им до края на пътя. И то изпълняваше задачата си с неумолима воля, която предизвикваше деня. Бавно, стъпка по стъпка, неспособно да ускори ход, магарето поглъщаше километрите. А ездачът седеше през зъби думи, които се изпаряваха в жегата. „Нищо няма да ме сломи. Слънцето може да умори всички гущери на хълма, но аз ще издържа. Прекалено дълго съм чакал. Земята може да пъшка, а косите ми да пламнат, но съм тръгнал и ще стигна до края.“

Часовете се нижеха сред огнения пек, от който цветовете излиняваха. След един завой най-сетне се видя морето. „Ето ни на края на света — помисли си мъжът. — От петнайсет години мечтая за този миг.“

Пред него беше морето. Като неподвижна локва, озовала се там сякаш само за да отразява припичащото слънце. Пътят не беше минал през нито едно село, не беше се пресякъл с друг път, просто навлизаше все по-навътре в сушата. Появата на неподвижното, лъснало на жегата море налагаше увереността, че пътят не води наникъде. Магарето обаче продължаваше. А ако господарят му пожелаеше, беше готово да навлезе във водата със същата отмерена и решителна стъпка. Ездачът не помръдваше. Обхванал го беше световъртеж. Може би се беше заблудил. Докъдето поглед стигаше, имаше само хълмове и окованото море. „Сбъркал съм пътя — помисли си той. — Селото би трябвало да се вижда вече. Освен ако не се е отдръпнало. Да. Сигурно е усетило, че идвам, и се е скрило чак в морето, за да не стигна до него. Ще се хвърля във водата, но няма да отстъпя. До края. Напред! Искам своето отмъщение“

Магарето се изкачи на върха на онова, което приличаше на последния хълм на света. И тогава съзряха Монтепучо. Мъжът се усмихна. Селото се разкриваше цялото пред погледа му. Бяло селце с къщи, притиснати една до друга на високия нос, който се възправяше над съвършено спокойната вода. Човешкото присъствие сред тази необгледна пустош вероятно се струваше комично на магарето, но то не се засмя, а продължи пътя си.

Когато стигна първите къщи на селото, мъжът прошепна: „Дори само един от тях да е там и да ми се изпречи на пътя, ще го размажа“ Огледа внимателно цялата улица и бързо се успокои. Добре бе подбрал времето. В този час на следобед селото беше като мъртво. Улиците пустееха. Капаците на прозорците бяха затворени. Дори кучетата се бяха изпарили. Беше времето за следобедна почивка и дори земята да се беше разтресла, никой нямаше да си покаже носа. Из селото се ширеше предание как един ден някакъв селянин се прибрал малко по-късно от нивата и тъкмо в този час прекосил площада. Докато стигне до сенките на къщите, полудял от слънцето. Сякаш лъчите прогорили черепа му. Всички в Монтепучо вярваха в тази история. Площадът не беше голям, но да се опиташ да минеш през него в този час на деня означаваше да се самоосъдиш на смърт.

Магарето и ездачът напредваха бавно по онова, което през въпросната 1875 година все още се наричаше виа Нуова, но по-късно стана корсо Гарибалди. Мъжът очевидно знаеше къде отива. Никой не

го видя. Не срещна дори някоя от изпосталелите котки, дето ровеха из нечистотиите на уличните канавки. Нямаше намерение да връзва магарето си на сянка, нито да сяде на някоя пейка. Вървеше напред. А упорството му ставаше страшно.

„Нищо не се е променило — процеди той. — Същите мръсни улици. Същите опушени фасади.“

Отец Дзампанели го видя точно в този момент. Кюрето на Монтепучо, когото всички наричаха дон Джорджо, беше забравил тревника си в малкото квадратно парче земя в съседство с църквата, което му служеше за зеленчукова градина. Сутринта се бе трудил там два часа и сега тъкмо му беше хрумнало, че естествено няма къде другаде да беше оставил книгата, освен на дървения стол до бараката за инструменти. Беше излязъл, както се излиза в буря, с приведена снага и примижали очи, като си беше обещал да действа възможно най-бързо, та да не излага прекалено дълго мършавото си тяло на жегата, от която се полудява. И тогава видя магарето и ездача да минават по виа Нуова. Дон Джорджо спря за миг и инстинктивно се прекръсти. Сетне побърза да се скрие от слънцето зад тежките дървени порти на своята църква. Най-странното не беше, че не му дойде наум да вдигне тревога или да повика странника, за да разбере кой е и какво иска (оттук рядко минаваше някой и дон Джорджо познаваше всеки жител по име), а това, че, завърнал се в своята килия, той вече дори не мислеше. Легна си и потъна в тъй характерния за летните следобедни почивки безпаметен сън. Когато беше зърнал пътника, се бе прекръстил, сякаш да прогони някакво видение. Дон Джорджо не беше познал Лучано Маскалцоне. Пък и как да го познае? Мъжът нямаше нищо общо с онзи, който бе бил някога. Беше около четирийсетте, ала бузите му бяха хлътнали като на старец.

Лучано Маскалцоне вървеше по тесните улици на старото, заспало село. „Мина доста време, но се върнах. Тук съм. Вие още не го знаете, защото спите. Минавам край къщите ви. Под прозорците ви. А вие нищо не подозирате. Но аз съм тук и съм дошъл да си получа дължимото.“ Вървя, докато магарето му спря. Изведнъж. Като че ли

старото добиче винаги бе знаело, че трябваше да дойде точно тук, че тук свършваше неговата битка със слънчевия пек. То спря пред къщата на Бискоти и не помръдна повече. Мъжът скочи на земята неочаквано гъвкаво и почука на вратата. „Отново съм тук — помисли си той. — Петнайсет години току-що се изличиха.“ Измина безкрайно много време. Лучано тъкмо се готвеше да почука повторно, когато вратата бавно се отвори. Пред него застана жена на около четирийсет. По домашна роба. Гледа, го дълго и мълчаливо. Лицето и не изразяваше нищо. Нито страх, нито радост, нито изненада. Гледаше го право в очите и като че ли се мъчеше да прецени какво щеше да се случи. Лучано не помръдваше. Изглежда, очакваше от жената някакъв знак, жест или смръщване на веждите. Чакаше. Чакаше, а тялото му се беше напрегнало. „Ако понечи да затвори — помисли си той, — ако направи и най-незначителен опит да се дръпне, ще скоча, ще избия вратата и ще я изнася.“ Поглъщаше я с поглед, дебнеше за някой едва забележим знак за нарушаване на мълчанието. „Още по-красива е, отколкото си я представях. Днес няма да умра напразно.“ Долавяше очертанятията на тялото ѝ под робата и това засилваше едва сдържаното му желание. Тя мълчеше. Оставила беше миналото да изплува от дълбините на паметта ѝ. Познала беше мъжа, който стоеше пред нея. Появата му тук, на прага на вратата, беше загадка, която дори не се опитваше да разгадае. Просто се беше оставила миналото отново да я изпълни. Лучано Маскалцоне. Това наистина беше той. След цели петнайсет години. Наблюдаваше го без омраза и без любов. Гледаше го право в очите, както се гледа съдбата. И вече му принадлежеше. Нямаше смисъл да се съпротивлява. Принадлежеше му. Щом се беше върнал след петнайсет години и беше почукал на вратата ѝ, щеше да му даде всичко, което поискаше, без значение какво щеше да е то. Там, на прага, тя щеше да склони на всичко.

За да наруши мълчанието и неподвижността, които ги обгръщаха, пусна дръжката на вратата. Простичкото движение беше достатъчно да извади Лучано от очакването. Сега четеше по лицето ѝ, че беше тук, че не се страхуваше, че можеше да прави с нея, каквото пожелаеше. Влезе, като пристъпваше леко, сякаш не искаше да остави във въздуха никаква миризма.

В часа, когато гущерите мечтаеха да са риби, а камъните не намираха какво да възразят, у семейство Бискоти влезе един прашен и

мръсен мъж.

Лучано се озова в дома на Бискоти. Това щеше да му струва животът. Знаеше го. Сигурен беше, че когато излезеше от къщата, хората отново щяха да са на улицата, животът щеше да се е възродил със своите закони и битки и той щеше да трябва да плаща. Знаеше, че щяха да го познаят. И да го убият. Да се върне в селото и да влезе в тази къща, означаваше сигурна смърт. Мислил беше за всичко това. Избрал беше да се появи в този непоносимо горещ час, когато дори котките ослепяват от слънцето, защото знаеше, че ако улиците не бяха пусти, нямаше да успее да стигне дори до площада. Наясно беше с това, но неизбежността на злощастиято не го накара да потрепери. Влезе в къщата.

Очите му постепенно свикнаха с полумрака. Тя стоеше с гръб към него. Последва я в един коридор, който му се стори безкраен. Стигнаха до малка стая. Цареше пълна тишина. Усещаше хладината на стените като милувка. Тогава я взе в прегръдките си. Тя не каза нищо. Разсъблече я. Когато я видя гола пред себе си, не успя да се сдържи и прошепна:

— Филомена...

Цялото ѝ тяло потрепера. Той не обърна внимание. Беше извънредно доволен. Правеше това, което се бе заклел да направи. Преживяваше сцената, която си беше представял хиляди пъти. Петнайсет години в затвора беше мислил само за това. Винаги беше вярвал, че когато разсъблече тази жена, ще го обземе наслада, по-силна от телесната. Насладата на отмъщението. Излъгал се беше. Нямаше отмъщение. Имаше само две тежки гърди, които държеше в дланите си. Само топлото и зашеметяващо ухание на жена и то го обгръщаше целия. Толкова беше мечтал за този момент, че сега потъваше в него, загубваше се, забравяше света, слънцето, отмъщението и кръвнишкия поглед на селото.

Когато я облада върху хладните чаршафи на голямото легло, тя изстена като девственица, усмихната, с учудване и наслада, и се предаде, без да се бори.

[1] Масив в района на Пулия, в Южна Италия. — Б.а. ↑

През целия си живот Лучано Маскалцоне беше онова, което местните хора наричаха „бандит“ и плюеха на земята. Живееше от нападения, кражба на добитък, ограбване на пътници. Може дори и да беше убил няколко клетници по пътищата на Гаргано, но не беше доказано. Разправяха се какви ли не истории, които обаче не можеха да се проверят. Едно нещо беше съвсем сигурно: той беше тръгнал „по лошия път“ и от него трябваше да се стои настрана.

В звездния миг на своята слава или, иначе казано, в апогея на кариерата си на разбойник, Лучано Маскалцоне често идваше в Монтепучо. Не беше родом от селото, но мястото му харесваше и той прекарваше в него по-голямата част от времето си. Там видя Филомена Бискоти. Младото момиче от скромно, но уважавано семейство се превърна за него в истинска мания. Той прекрасно знаеше, че заради славата си на бандит изобщо не можеше да се надява тя да бъде негова, и тогава започна да я желае, така както разбойниците желаят жените. Да я притежава, пък било и само за една нощ: от тази мисъл очите му блесваха в топлата светлина на привечерите. Ала съдбата го лиши от това грубо удоволствие. Сутринта на един безславен ден петима карабинери го подбраха от странноприемницата, в която се беше разположил. И го отведоха, без много да се церемонят. Беше осъден на петнайсет години затвор. Монтепучо го забрави, доволно, че се е отървало от проклетника, който заглеждаше местните девойчета.

В затвора Лучано Маскалцоне имаше достатъчно време да премисли живота си. Беше се занимавал с незначителни дребни кражби. Какво беше постигнал? Нищо. Беше ли преживял нещо значимо, за което да си спомня в тъмницата? Не. Животът се беше точил безличен и без предизвикателства. Нищо не беше желал силно, в нищо не се беше провалил, защото нищо не беше предприел. И в този безкрай от скука страстта към Филомена Бискоти полака-лека започна да му изглежда като онова островче, което спасяваше всичко останало. Докато я бе следвал трепетен по улиците, бе имал чувството, че живее задъхано до смърт. И това изкупваше всичко останало. Затова си беше обещал, че щом излезе, ще задоволи необузданото желание, единственото, което бе познал. Независимо какво щеше да му струва. Да притежава Филомена Бискоти и да умре. Останалото, всичко останало беше без значение.

Лучано Маскалцоне напусна къщата на Филомена Бискоти, без да си е разменил и дума с нея. Бяха заспали един до друг, оставили отмалата от любовето да ги надвие. Той бе спал, както не му се бе случвало от дълго време. Цялото му тяло бе потънало в безметежен сън. Дълбоко успокоена плът, почивка на богаташ без страх.

Магарето стоеше все така пред портата, потънало в прахта от пътуването. В този момент Лучано знаеше, че обратното броене беше започнало. Сега поемаше към своята смърт. Без колебания. Жегата беше намаляла. Селото се беше съживило. Пред вратите на съседните къщи, на разклатени столове бяха насядали дребни старици, облечени в черно, и си говореха тихо, обсъждаха неуместното присъствие на магарето, като се мъчеха да отгатнат името на вероятния му стопанин. При появата на Лучано съседките замлъкнаха сащисани. Той вътрешно се засмя. Всичко беше, както си го бе представял. „Глупаците в Монтепучо изобщо не са се променили — рече на себе си. — Какво си мислят? Че ме е страх от тях? Че сега ще се опитам да им се измъкна? Вече не ме е страх от никого. Днес ще ме убият. Но това не е достатъчно, за да ме ужаси. Толкова отдалече идвам за това. Недосегаем съм. Дали изобщо са способни да го проумеят? Аз стоя много над ударите, които ще ми нанесат. Изживях екстаза. В обятията на младата жена. Стигнах върха. И е по-добре всичко да свърши тук, защото отсега нататък животът ще бъде блудкав и празен като дъното на бутилка.“ Мислейки си всичко това, му хрумна едно последно предизвикателство, с което да привлече изпитателните погледи на съседките и ясно да им покаже, че не го е страх от нищо: на прага демонстративно си закопча панталона. След това яхна магарето и пое обратно. Чу как зад гърба му стариците трескаво заговориха. Новината вече се беше родила и започваше да се разнася от къща на къща, от балкон на балкон, предавана от старите беззъби усти. Зад него гълчавата се надигаше и засилваше. Той отново прекоси площада на Монтепучо. Масите вече бяха изнесени пред кафенетата. Тук-там около тях мъже бяха насядали на приказки. При преминаването му всички замлъкнаха. Но като отмина, гласовете им бързо се извисиха. „Кой е този? Откъде се взе?“ А после, сред всеобщото колебание, някои го разпознаха. Лучано Маскалцоне. „Е, да. Наистина съм аз — мислеше си той, докато минаваше край стъписаните им физиономии. — Не се напъвайте да ме гледате така. Аз съм. Не се съмнявайте.

Направете онова, което изгаряте от желание да направите, или ме оставете да си отида, но не ме гледайте така с тия овчи погледи. Минавам между вас. Бавно. Не се опитвам да избягам. Вие сте мухи. Грозни, едри мухи. И аз вече ви разгонвам с ръка.“ Лучано продължаваше да върви по виа Нуова. Мълчаливата тълпа се беше превърнала в кортеж. Мъжете в Монтепучо бяха излезли от кафенетата, жените се бяха скупчили по балконите и му подвикваха:

— Лучано Маскалцоне? Това ти ли си?

— Лучано? Свиня такава, такъв куражлия ли си, че си посмял да се върнеш?

— Лучано, я си вдигни рогата да видя наистина ли си ти.

Той не отговаряше. Продължаваше упорито да се вира с мрачен поглед в хоризонта и не ускоряваше ход. Мислеше си: „Жените ще крещат. Мъжете ще удрят. Толкова ми е познато.“ Тълпата ставаше все по-настойчива. Сега двайсетина мъже го следваха по петите. А по цялото протежение на виа Нуова жените му подвикваха от балконите, от праговете на портите, притиснали децата към нозете си, и се кръстеха при преминаването му. Когато стигна до църквата, на същото място, където няколко часа по-рано беше срещнал дон Джорджо, един глас се извиси над останалите:

— Маскалцоне, днес ще умреш.

Едва тогава обърна глава по посока на гласа и цялото село видя устните му да се разтягат в страховита предизвикателна усмивка, която смрази всички. Тя им казваше, че той знае. И че безкрайно ги презира. Че беше получил онова, за което бе дошъл, и щеше да легне в гроба доволен. Изплашени от гримасата на пътника, няколко деца се разреваха. А майките им, в един глас изрекоха следното набожно твърдение:

— Това е дяволът!

Най-сетне стигна до края на селото. Последната къща беше само на няколко метра. Нататък се виждаше единствено дългият каменист път с маслиновите дървета, които се губеха сред хълмовете.

Групата мъже сякаш бе изникнала от нищото и му препречваше пътя. Въоръжени бяха с лопати и мотики. Със сурови лица. Застанали плътно един до друг. Лучано Маскалцоне спря магарето. Дълго

мълчаха. Никой не помръдваше. „Значи ще умра тук. Пред последната къща на Монтепучо. Кой ли ще ми се нахвърли пръв?“ Усети как магарето му се разтърсва от дълбока въздишка и в отговор го потупа по гърба. „Тия селяндури дали ще се сетят поне да напоят добичето ми, след като ми видят сметката?“ Отново се изправи и впери поглед в групата мъже, без да помръдва. Жените наоколо мълчаха. Никой не смееше да направи и най-малкия жест. До него достигна остра резлива миризма: последната, която долови. Силната миризма на сушени домати. На всички балкони жените бяха наслагали широки дъски и на тях съхнеха домати, разрязани на четири. Слънцето ги печеше. С времето те се свиваха като насекоми и разпръскваха отвратителна кисела миризма. „Доматите, дето се сушат по балконите, ще живеят по-дълго от мене.“

Изведнъж един камък го удари по главата. Той нямаше сила да се обърне. Напрегна се да се задържи изправен на седлото. Свари само да си помисли: „Значи така ще ме убият. С камъни, като низвергнат.“ Нов камък го улучи в слепоочието. От мощния удар този път се олюля. И падна в прахта, с крака, заплетени в стремената. В очите му се стичаше кръв. Все още дочуваше крясъците около себе си. Мъжете се настървяваха. Порой от камъни се сипеше върху тялото му. Усещаше горещите камъни на местността, които го убиваха. Все още пареха от слънцето и разпръскваха около него сухата миризма на хълмовете. Ризата му подгизваше от топлата и гъста кръв. „Повален съм. Не се съпротивлявам. Удряйте! Удряйте! В мен не е останало нищо, което вече да не е убито. Удряйте! Нямам повече сили. Кръвта изтича. Кой ще хвърли последния камък?“ Ала странно, последният камък не идваше. За миг си помисли, че в жестокостта си мъжете искаха да удължат агонията му, но се лъжеше. Свещеникът беше притичал и беше застанал между мъжете и тяхната жертва. Наричаше ги чудовища и ги призоваваше да спрат. Скоро Лучано усети как коленичи до него. Дъхът на кюрето свистеше в ухото му:

— Тук съм, сине мой. Тук съм. Дръж се. Дон Джорджо ще се погрижи за теб.

Дъждът от камъни беше спрял, а на Лучано Маскалцоне му се искаше да избута отчето, та жителите на Монтепучо да довършат

започнатото, но нямаше сили. Намесата на свещеника беше безпредметна. Само удължаваше агонията му. По-добре да го убият с камъни, яростно и дивашки. Да го стъпчат и да свършват. Това искаше да отвърне на дон Джорджо, но от гърлото му не излизаше никакъв звук.

Ако свещеникът от Монтепучо не беше застанал между тълпата и жертвата, Лучано Маскалцоне щеше да умре щастлив. С усмивка на уста. Като завоевател, заситен от победата и покосен в битка. Но той живя малко по-дълго от необходимото. Животът го напускаше прекалено бавно и Лучано имаше време да чуе онова, което не трябваше никога да научава.

Селяните се бяха скупчили около тялото и понеже не можеха да го довършат, го обиждаха. Лучано все още чуваше гласовете им, но те сякаш идваха отдън земята:

— Това ще те излекува от желанието да се връщаш тука.

— Казахме ти, Лучано, че днес ще умреш.

А след това дойде онази закана, от която земята под него се разлюля:

— Имаколата^[1] е последната жена, която изнасили, свиньо мръсна.

Почти безжизненото тяло на Лучано се разтресе от главата до краката. Зад затворените клепачи умът му зашава. Имаколата? Защо казваха Имаколата? Коя е тя? Той беше правил любов с Филомена. Изведнъж ясно си спомни Имаколата. Филомена. Образите от миналото се смесиха със злостните смехове на тълпата. Видя отново всичко. И разбра. И докато мъжете около него продължаваха да крещят, той си мислеше:

„Нужно беше съвсем малко, за да умра щастлив. Само няколко секунди. Няколко секунди в повече. Усещах ударите на горещите камъни по тялото си. Беше хубаво... Така си бях представял нещата. Кръвта тече. Животът се изнизва. А аз — докрай се усмихвам, за да им се подиграя. Нужно беше съвсем малко, но няма да позная това удовлетворение. Животът ми погоди последния си номер. Чувам ги как се хият около мене. Мъжете на Монтепучо се смеят. Земята поглъща кръвта ми и се смее. Магарето и псетата също се смеят. Вижте Лучано

Маскалцоне, който си въобразяваше, че обладава Филомена, а обезчести сестра ѝ. Гледайте го. Лучано Маскалцоне, дето си мислеше, че ще умре триумфално, а се гърчи в прахта с комична гримаса на лицето. Съдбата ми се подигра. С наслада. И слънцето ми се смее за грешката. Провалих живота си. Провалих и смъртта си. Аз съм Лучано Маскалцоне и плюя на съдбата, която се гаври с хората.“

Тъкмо с Имаколата се беше съвкупил Лучано. Филомена Бискоти беше умряла от белодробна емболия скоро след арестуването на Маскалцоне. По-малката ѝ сестра — Имаколата, остана последната от рода Бискоти и се настани в семейната къща. Времето минаваше. Петнайсетте години затвор също. Постепенно Имаколата заприлича на сестра си. Придоби лицето, което Филомена би имала, ако ѝ беше дадено да остарее. Имаколата остана стара мома. Струваше ѝ се, че животът я беше забравил и че през цялото си съществуване нямаше да познае друго приключение, освен смяната на сезоните. През дългите години отегчение често ѝ се случваше да мисли за мъжа, който ухажваше сестра ѝ, и понеже по онова време още беше дете, си го спомняше с някаква тръпка на удоволствие. Той беше страшен. Свирепата му усмивка я преследваше. При мисълта за него я обхващаше опияняваща възбуда.

И когато петнайсет години по-късно отвори вратата и го видя да стои пред нея, без да продумва, стори ѝ се, че трябва да се подчини на глухата сила на съдбата. Разбойникът стоеше там. Пред нея. Никога не ѝ се беше случвало нищо. А сега опиянението беше съвсем досегаемо. По-късно, когато в сумрачната стая, пред голото ѝ тяло бе промълвил името на сестра ѝ, тя бе пребледняла. Изведнъж проумя, че я взимаше за другата. За миг се поколеба. Трябваше ли да го отблъсне? Да му разкрие грешката? Не изгаряше от желание. Той стоеше пред нея. И ако от това, че я вземаше за сестра ѝ, удоволствието му щеше да бъде по-голямо, тя бе готова да му осигури този лукс. Нямаше лъжа. Подчиняваше се на всичко, което той искаше, та поне веднъж в живота си да принадлежи на мъж.

Дон Джорджо беше започнал да дава на умирация последно причастие. Но Лучано не го чуваше вече. Той се разкъсваше от ярост.

„Аз съм Лучано Маскалцоне и умирам осмян. Целият ми живот да свърши с подигравка. При все че това нищо не променя. Филомена или Имаколата. Какво значение има? Аз съм удовлетворен. Кой може да го разбере? Петнайсет години мислих за тази жена. Петнайсет години мечтаех за тази прегръдка и за облекчението, което щеше да ми донесе. И щом излязох, направих каквото трябваше. Отидох до къщата и правих любов с жената в нея. Направих го. Петнайсет години бях мислил само за това. Съдбата обаче реши да ми се подиграе, но може ли някой да се бори срещу нея? Не е по силите ми да обръщам теченията на реките или да достигна сиянието на звездите. Аз бях просто мъж. И направих това, което един мъж може да направи. Отидох дотам, почуках на вратата и правих любов с жената, която ми отвори. Аз бях най-обикновен мъж. Какво да направя, щом като съдбата беше решила да се подиграе с мен? Аз съм Лучано Маскалцоне и потъвам в смъртта, за да не чувам повече звуците на света, който ми се присмива.“

Умря, докато отчето на селото четеше молитвата. Но ако, преди да умре, беше узнал какво щеше да произлезе от този ден, много щеше да се смее.

Имаколата Бискоти забременя. Клетата жена щеше да роди син. Така се постави началото на потомството на Маскалцоне. От една грешка. От едно недоразумение. От баща разбойник, убит два часа след съвкуплението, и от стара мома, която за първи път бе познала мъж. Така се роди семейство Маскалцоне. От един мъж, който се беше заблудил. И от една жена, неразкрила измамата, защото от желание ѝ се бяха разтреперили коленете.

В този ден на безмилостен слънчев пек се беше родило едно семейство, понеже съдбата бе пожелала да си поиграе с хората, така както котките понякога побутват с лапа ранените птичета.

Духа вятър. Превива сухите треви и свири в камъните. Топъл вятър, който разнося звуците на селото и мириса на море. Стара съм

и тялото ми пука като дърветата под порива на вятъра. Умората ме изпъхва. Вятърът духа и аз се опирам на вас, за да не залитна. Вие любезно ми предоставяте ръката си. Мъж в разцвета си. Долавям го в спокойната сила на тялото ви. Заедно ще стигнем до края. Подпряна на вас, аз няма да се предеш на никаква умора. Вятърът свисти в ушите ни и отнася някои от моите думи. Вие чувате лошо това, което казвам. Не се притеснявайте. Предпочитам да е така. Вятърът да отвее малко от това, което казвам. По` ми е лесно. Нямам навика да говоря. Аз съм Скорта. Аз и братята ми бяхме децата на Нямата, които цяло Монтепучо наричаше „Мълчаливците“.

Удивен сте, че ме чувате да говоря. Правя го за пръв път от много време. В Монтепучо сте от двацет години, може би дори повече, и сте ме виждали единствено потънала в мълчание. И вие, като цяло Монтепучо, сте си мислели, че съм се плъзнала в мразовитата вода на старостта и няма да изляза от нея. Но тази сутрин дойдох при вас и ви помолих да ми отделите малко време, а вие потреперихте. То е, все едно някое куче или стената на къщата да проговори. Не сте и мислели, че това е възможно. Затова се съгласихте на срещата. Искрахте да узнаете какво има да казва старата Кармела. Искрахте да разберете защо ви накарах да дойдете тук по тъмно. Предложихте ми ръката си, а аз ви поведох по тясната утъпкана пътечка. Църквата остана вляво от нас. Загърбихме селото и вашето любопитство нарасна. Благодаря ви за любопитството, дон Салваторе. То ми помага да не се откажа.

Ще ви разкрия защо отново проговорих. Защото вчера започнах да губя разсъдъка си. Не се смейте. Защо се смеете? Смятате, че човек не може да е с достатъчно ясна мисъл, за да каже, че полудява, докато наистина губи разсъдъка си. Лъжете се. На смъртния си одър тате каза „умирам“ и умря. А аз полудявам. От вчера. Времето ми е вече преброено. Вчера премислях живота си, както често го правя. И не можях да си спомня името на един мъж, когото познавах добре. От шейсет години мисля за него всеки ден. А вчера името му ми

избяга. За няколко секунди паметта ми се превърна в бяла безкрайност, над която нямах никаква власт. Не продължи дълго. Името му изплува. Корни. Така се казваше мъжът. Корни. Спомних си го, но щом можях да забравя името му, дори за миг, това означава, че умът ми се е предал и всичко бавно ще се срине. Знам го. Та затова дойдох при вас тази сутрин. Трябва да говоря, преди всичко да потъне в забвение. Затова и ви донесох подаръка. Един предмет, който бих искала да запазите. Ще ви обясня за него. Ще ви разкажа историята му. Бих желала да го закачите в църквата, в дарохранилищата. Той е свързан с Корни. Ще стои добре, закачен на стената. Не мога да го държа повече вкъщи. Защото може някоя сутрин, като се събудя, да съм забравила историята му и човека, за когото съм го нарекла. Искам вие да го пазите в църквата, а когато внучката ми Анна достигне необходимата възраст, да ѝ го предадете. Аз ще съм мъртва. Или сенилна. Вие ще го направите вместо мен и сякаш аз ще ѝ говоря през времето и годините. Вижте. Ето го. Дъсчица, която накарах да изрежат, полират и лакират. А в средата да поставят този стар билет за парахода Неапол — Ню Йорк и под него да сложат медната табелка, на която е гравирано „На Корни, който ни разведе по улиците на Ню Йорк“. Поверявам ви я. И не забравяйте, тя е за Анна.

Ще говоря, дон Салваторе. Но преди това ми остава да направя едно последно нещо. Донесла съм ви цигари, за да пушите край мен. Обичам миризмата на тютюна. Пушете, моля ви. Вятърът ще отнесе дима до гробището. Пушете, дон Салваторе. Ще ни се отрази добре и на двамата. Една цигара за семейство Скорта.

Страх ме е да говоря. Въздухът е мек. Небето се е привело да ни слуша. Всичко ще разкажа. Вятърът отнася думите ми. Оставете ме да си мисля, че говоря на него и че вие почти не ме чувате.

[1] Името означава „непорочна“ — Б.пр. ↑

II ПРОКЛЯТИЕТО НА РОКО

Имаколата така и не се възстанови от раждането. Сякаш всичките ѝ сили на стара мома бяха погълнати от това усилие на плътта. Раждането се оказа прекалено мащабно събитие за бедното създание, което животът бе привикнал към безметежното спокойствие на всекидневната скука. В дните след освобождаването тялото ѝ се предаде. С просто око се виждаше как се топи. Не ставаше от леглото. Хвърляше уплашени погледи към люлката на кърмачето, с което не знаеше какво да прави. Успя единствено да даде име на новороденото: Роко. И толкоз. Мисълта дали е добра или лоша майка дори не ѝ минаваше през ума. Всичко беше много по-просто: до нея лежеше мъничко същество, махаше с ръчички сред пелените, същество, изтъкано от искания, а тя просто не знаеше как да отговори на този апетит за всичко. Най-лесно беше да умре и тя го стори в един мрачен септемврийски ден.

Извикаха дон Джорджо и той бдя край тленните останки на старата мома през цялата нощ, както се полагаше. Няколко съседки измиха и облякоха покойницата. Сложиха невръстния Роко в съседната стая и нощта премина в молитви и сънлив унес. Призори, когато четирима млади мъже дойдоха да вдигнат тялото — тя беше толкова слаба, че и двама бяха достатъчни, но дон Джорджо беше настоял, заради приличието, — оплаквачките се приближиха до отец Дзампанели и една от тях го попита:

— Отче, вие ли ще го направите?

Дон Джорджо не разбра.

— Какво да направя? — почуди се той.

— Много добре знаете, отче.

— За какво говорите? — нетърпеливо се сопна свещеникът.

— За умъртвяването на детето. Вие ли ще го направите?

Отчето онемя. Старицата се окуражи от мълчанието му и обясни, че според селото така било най-добре да се направи. Детето било отроче на бандит. Майка му току-що бе умряла. И това било ясен знак, че Всевишният осъжда този противоестествен акт на съвкупление. Най-добре било да се убие малкият, който и без това бил влязъл в живота през грешната врата. Та затуй всички най-естествено си помислили за него, за дон Джорджо. За да е ясно, че не било отмъщение или престъпление. Неговите ръце били неомърсени. Той просто щял да върне на Господ недоносчето, на което мястото му не било на този свят. Старицата изрече всичко това съвършено невинно. Дон Джорджо беше смъртноблед. Гневът го завладя изведнъж. Той хукна към площада и започна да крещи:

— Вие сте сбирщина нечестивци! А това, че подобна мисъл изобщо е могла да се роди в мозъците ви, показва, че сте обсебени от дявола. Синът на Имаколата е Божие творение. Повече от всички вас. Божие творение, чувате ли? И да сте проклет, ако го пипнете дори с пръст! Мислите се за християни, но сте животни. Заслужавате да ви оставя да тънете в простотията си и Бог да ви накаже. Това дете е под моята закрила, чувате ли? И само косъм да падне от главата му, върху ви ще се стовари Божият гняв. Това село вони на мръсотия и безпросветност. Вървете си на нивите. Потете се там като кучета, защото не знаете да правите нищо друго. И се молете на Бог от време на време да ви дава дъжд, макар че и това ви е много.

Като свърши, дон Джорджо остави жителите на Монтепучо да го гледат като видиотени и отиде да вземе детето. Същия ден го отнесе в Сан Джокондо, най-близкото село, малко по на север по брега. Откак се помнеха, двете села враждуваха. Съперническите банди бяха водили пословични битки. Рибарите редовно се сблъскваха в морето, късаха си мрежите или си крадяха дневния улов. Свещеникът повери детето на семейство рибари и се върна в своята енория. И когато една неделя, на селския площад, един нещастник го попита какво е направил с бебето, той му отвърна:

— Теб пък какво те интересува, сополив дрипльо такъв? Беше готов да го смачкаш, а сега си се разтревожил. Занесох го на онези в Сан Джокондо, че са по стока от вас.

Цял месец дон Джорджо отказваше да провежда службите. Нямахте нито меси, нито причастия, нито изповядвания. „В деня, когато в това загубено село се появят християни, и аз ще изпълня дълга си“, казваше той.

Но времето минаваше и гневът на дон Джорджо се уталожваше. Хората от Монтепучо, посрамени като ученици, хванати в беля, всеки ден се стичаха пред портите на църквата. Селото чакаше. С наведена глава. Когато дойде Задушница, свещеникът най-сетне отвори вратите на храма и за първи път от много време камбаните забиха. „Няма да наказвам мъртвите, задето потомците им са кретени“, беше измърморил дон Джорджо. И отслужи литургията.

Роко порасна и стана мъж. Имаше ново име, комбинация от това на баща му и на рибарите, които го бяха приели — Роко Скорта Маскалцоне, и скоро то обсеби мислите на всички в Гаргано. И ако баща му бе бил незначителен бандит, преживяващ от дребни обири, той беше истински разбойник. Върна се в Монтепучо едва когато стана на възраст да всява ужас. Нападаше селяните на нивите им. Крадеше добитък. Убиваше заблудилите се по пътя градски жители. Плячкосваше фермите, рекетираше рибарите и търговците. По следите му неведнъж изпращаха карабинери, но после ги намираха край пътищата с куршум в главата, със смъкнати панталони или увиснали като кукли по смокиновите дървета. Беше жесток и настървен. Приписваха му дващестина жени. И когато славата му беше затвърдена и той вече властваше над района подобно феодал над крепостните си, се върна в Монтепучо с открито лице и високо вдигната глава, като човек, който нямаше в какво да се упреква. За дващест години улиците не се бяха променили. В Монтепучо всичко, изглежда, си беше както преди. Селото все така беше купчината къщи, наредени една до друга. Дългите лъкатушещи стълби слизаха към морето. А плетеницата от улички предлагаше хиляди възможности за минаване. От селото до пристанището възрастните отиваха и се връщаха по високите стълби бавно, като катъри, които пестят силите си под жаркото слънце, а сюриите деца тичаха по стълбите, без да се уморяват. Селото гледаше към морето. Фасадата на църквата беше обърната към водата. Година след година вятърът и слънцето полека изглаждаха мрамора по улиците. Роко се настани на хълма над селото. Присвои си обширно парче труднодостъпна земя и си направи там хубава и голяма ферма. Роко Скорта Маскалцоне беше станал богат. На онези, които понякога го молеха да остави на мира хората от селото и да върви да тормози съседните местности, неизменно отговаряше:

— Затваряйте си устата, гадини! Аз съм вашето наказание.

През една зима той отиде при дон Джорджо. Съпровождаха го двама мъже със зловещи физиономии и млада жена, която гледаше уплашено. Роко извика свещеника и щом онзи се появи, го помоли да го бракосъчетае. Дон Джорджо се подчини. Когато в средата на

церемонията попита как се казва момичето, Роко притеснено се усмихна и рече:

— Не знам.

И понеже отчето стоеше зяпнал, докато се чудеше дали не узаконява чрез брака едно отвличане, Роко добави:

— Глухоняма е.

— А фамилията?

— Няма значение — отвърна той. — Скоро ще е Скорта Маскалцоне.

Свещеникът продължи церемонията, тормозен от мисълта, че извършва сериозни грешки, за които ще трябва да отговаря пред Всевишния. Ала благослови брачния съюз и накрая с въздишка рече „Амин“, както се казва „Да помага Бог“ при хвърляне на заровете на масата.

В мига, когато групичката се готвеше да яхне конете и да изчезне, дон Джорджо събра всичката си смелост и извика на младоженеца:

— Роко, остани за малко. Искам да поговорим.

Настъпи дълго мълчание. Роко даде знак на кумовете си да вървят и да отведат със себе си булката. В това време дон Джорджо беше възвърнал самообладанието и смелостта си. Нещо в младия мъж го интригуваше и той усещаше, че може да говори с него. Разбойникът, от който всички наоколо трепереха, беше запазил спрямо отчето някаква форма на синовно уважение, диво, но истинско.

— И аз, и ти знаем — започна отец Дзампанели — как живееш. Из цялата околност се разправя за престъпленията ти. Мъжете пребледняват, щом те зърнат, а жените се кръстят при споменаването на името ти. Всяваш страх навсякъде, където отидеш. Защо тероризираш хората от Монтепучо, Роко?

— Аз съм луд, отче — отвърна младият мъж.

— Луд ли?

— Да, едно нещастно лудо копеле. И вие го знаете по-добре от всички. Роден съм от мъртвец и стара мома. Господ се е подиграл с мене.

— Бог не се подиграва с чедата си, синко.

— Направил ме е накриво, отче. Вие няма да го кажете, защото сте Божи човек, но си го мислите като всички останали. Луд съм. Да. Животно, което не е трябвало да се ражда.

— Умен си. Можеш да намериш друг начин да бъдеш уважаван.

— Днес аз съм богат, отче. По-богат от всеки един от тези идиоти в Монтепучо. Затова ме уважават. По-силно е от тях. Страх ги е от мен, но не това е главното. Дълбоко в душите си изпитват не страх, а завист и уважение. Защото съм богат. Те само за това мислят. За пари. За пари. А аз имам повече от всички тях, взети заедно.

— Имаш всичките тези пари, защото си ги откраднал от тях.

— Искате да ме помолите да оставя на мира тия нещастници от Монтепучо, но не знаете как да го направите, защото не намирате свестни причини за това. И сте прав, отче. Няма причина да ги оставя на мира. Те са били готови да убият едно пеленаче. Аз съм тяхното наказание. Това е.

— Значи е трябвало да ги оставя да го направят — отвърна свещеникът, когото тази мисъл терзаеше. — Защото, когато днес ти ги ограбваш и убиваш, все едно го правя аз. Не те спасих, за да вършиш това.

— Не ми казвайте какво трябва да правя, отче.

— Казвам ти какво Господ иска да направиш.

— Ако животът ми е обида за Него, нека ме накаже. Нека отърве Монтепучо от присъствието ми.

— Роко!

— Бичът Божи, дон Джорджо! Спомнете си бедствията и попитайте Всевишния защо понякога изтезава земята с пожари или суша. Аз съм нападнът, отче. Нищо повече. Облак скакалци, земетресение, заразна болест. Всичко е обърнато наопаки. Аз съм луд. Бесен. Аз съм маларията. И гладът. Попитайте Господ. Аз съм тук. И ще почакам.

Роко млъкна, яхна коня си и изчезна. Същата вечер, в усамотението на килията си, отец Дзампанели се обърна към Бог с цялата сила на вярата си. Искаше да знае добре ли беше постъпил, като бе спасил това дете. Умоляваше го в молитвите си, ала отговор нямаше.

В Монтепучо легендата за Роко Скорта Маскалцоне придоби небивали размери. Разправяха, че си бил избрал за жена няма — тя дори не била хубава, — за да задоволява животинския му нагон. За да не може да крещи, когато я бие и изнасилва. Говореха още, че бил избрал това клето създание, за да е сигурен, че няма да чува нищо за пъклените му планове, нито пък ще разказва какво знае. Няма, за да е сигурен, че не ще бъде предаден. Какво по-голямо доказателство, че е дявол.

Принудени бяха да признаят обаче, че от деня на женитбата си Роко не закачи повече жителите на Монтепучо. Беше се развихрил доста по-далече в земите на Пулия. Монтепучо заживя мирно и дори взе да се гордее, че е подслонило такава знаменитост. Дон Джорджо не пропусна да благодари на Бог за възстановеното спокойствие, което възприе като отговор на Всемогъщия на скромните му молитви.

Роко направи на Нямата три деца: Доменико, Джузепе и Кармела. Жителите на Монтепучо вече не го виждаха. Той вечно беше по пътищата и се опитваше да разшири полето си на действие. Прибереше ли се във фермата си, беше все нощем. Виждаха светлината на свещите през прозорците. Чуваха смехове и гълчава от пиршества. Това продължаваше два-три дни, после отново се възцаряваше тишина. Роко не слизаше никога в селото. На няколко пъти плъзваха слухове, че бил убит или го били заловили, но раждането на поредното дете ги опровергаваше. Роко беше жив и здрав. Доказателството беше, че Нямата идваше да пазарува, а децата и се гонеха из уличките на старото село. Роко присъстваше, но като сянка. Понякога през селото минаваха непознати, които не проронваха нито дума. Те водеха кервани мулета, натоварени със сандъци и стока. Всичките тези богатства се стичаха към голямото притихнало имение на върха на хълма и потъваха в него. Значи Роко все още го имаше, щом провождаше до дома си кервани с крадена стока.

Децата Скорта обаче прекарваха повечето от времето си в селото. Но бяха осъдени на един вид любезна карантина. Почти не им говореха. Децата от селото бяха помолени да не играят с тях. Колко ли пъти майките в Монтепучо бяха казвали на отрочетата си: „Не трябва да играеш с тези деца.“ А когато невинната душица попиташе защо, отговаряха ѝ „Те са Маскалцоне.“ Тримата малчугани безмълвно бяха приели това положение на нещата. Бяха установили, че винаги, щом някое хлапе от селото се приближеше към тях с желанието да си поиграят, отнякъде изскачаше жена, зашлевяваше го, дръпваше го за ръка и изкрещяваше: „Изчадие ниедно, аз какво ти казах?“, и нещастникът се отдалечаваше разреван. Затова си играеха сами.

Единственото дете, което се включваше в групичката им, се наричаше Рафаеле, но всички го знаеха с умалителното Фаелучо. Беше син на рибар, а семейството му беше едно от най-бедните в Монтепучо. Рафаеле се беше сприятелил с малките Скорта и все беше с тях, нарушавайки забраната на родителите си. Всяка вечер, като се прибереше, баща му го питаше с кого се беше влачил и всяка вечер малчуганът отговаряше: „С моите приятели.“ Всяка вечер баща му го обсипваше с удари и проклинаше небето, задето го беше наказало с

такъв син. Когато бащата отсъстваше, ритуалния въпрос задаваше майката. И го биеше още по-ожесточено. Рафаеле издържа така цял месец. Да го бият всяка вечер. Но малкият имаше добро сърце и му се струваше немислимо да прекарва дните си по друг начин, освен с приятелите си. След месец родителите, изтощени да го налагат, вече не го питаха нищо. Бяха сложили на детето си кръст, решавайки, че не могат да очакват нищо от подобен син. Сега майка му се отнасяше с него като с бандит. На масата му казваше: „Ей, разбойника, подай ми хляба!“, и го правеше, без да се засмее и не защото желаше да се пошегува, а като заключение. Детето беше пропаднало и по-добре беше да гледа на него не съвсем като на свой син.

През един февруарски ден на 1928 година Роко се появи на пазара. Придружаваха го Нямата и трите им деца в празнично облекло. Появяването им изненада селото. Не го бяха виждали много отдавна. Вече беше минал петдесетте. Но още беше як. Имаше хубава прошарена брада, която скриваше хлътналите му бузи. Погледът му не се беше променил. На моменти в него продължаваше издйнически да проблясва нещо трескаво. Осанката му беше благородна и елегантна. Прекара целия ден в селото. От кафене на кафене. Приемаше подаръците, които му поднасяха. Изслушваше молбите, които му отправяха. Държеше се спокойно и като че ли презрението му към Монтепучо беше отминало. Роко беше там, местеше се от маса на маса и всички бяха съгласни, че в крайна сметка такъв човек ще бъде добър кмет.

Стъмни се бързо. На корсото заваля ситен, студен дъжд. Семейство Скорта Маскалцоне се прибра в имението си, като остави селяните да обсъждат ненадейното им появяване. Когато съвсем мръкна, дъждът се засили. Стана студено, а морето беше бурно. Вълните се разбиваха с грохот в стръмния бряг.

Дон Джорджо беше вечерял картофена супа. Той също беше остарял. И се беше прегърбил. Работата, която така обичаше — да прекопава малкото си парче земя, да поправя тук-там църквата, — всички тези физически занимания, в които намираще успокоение, сега му бяха забранени. Много беше отслабнал. Сякаш преди да прибере хората, смъртта трябваше да ги олекоти. Отчето беше вече старец, но енориашите му бяха останали верни телом и духом и всеки от тях би плюл на земята, ако научеше, че изпращат заместник на отец Дзампанели.

На вратата на църквата се почука. Дон Джорджо подскочи. Отначало помисли, че му се е причуло — може би беше дъждът, — но ударите се разнесоха по-настойчиви. Побърза да се надигне от леглото, защото реши, че може да става дума за последно причастие.

Пред него, мокър до кости, се беше изправил Роко Скорта. Дон Джорджо стоеше като закован, оглеждаше мъжа и виждаше следите от

изминалите години, променили чертите му. Разпознал го беше, но искаше да погледа свършеното от времето, както подробно се оглежда направеното от ювелир.

— Отче — промълви най-сетне Роко.

— Влизай, влизай — покани го дон Джорджо. — Какво те води?

Роко погледна стария свещеник в очите и с тих, но решителен глас каза:

— Дойдох да се изповядам.

Така в църквата на Монтепучо започна битката между дон Джорджо и Роко Скорта Маскалционе. Петдесет години след като единият бе спасил живота на другия. След като не се бяха виждали, откак свещеникът го беше венчал. А нощта нямаше да е достатъчно дълга, за да побере всичко, което двамата мъже имаха да си казват.

— И дума да не става — отвърна дон Джорджо.

— Отче...

— Не.

— Отче — рече решително Роко, — след като с вас си поговорим, аз ще се прибера вкъщи, ще легна и ще умра. Повярвайте ми. Така ще е. Не ме питайте защо. Казвам ви, че така ще стане. Моят час удари. Знам го. Сега стоя пред вас и искам да ме изслушате, и вие ще го направите, защото сте служител на Бога и не можете да заместите Всевишния.

Дон Джорджо беше смаян от волята и спокойствието, които се излъчваха от събеседника му. Не му оставаше нищо друго, освен да се подчини. Роко коленичи в мрака на църквата и каза „Отче наш“. После вдигна глава и заговори. И разказа всичко. Всяко свое престъпление. Всяко зло, което беше причинил. Не скри нито една подробност. Беше убивал. Беше плякосвал. Беше обладал чужди жени. Сял беше огън и ужас. Целият му живот беше изтъкан от всичко това. От кражби и насилие. В тъмното дон Джорджо не различаваше чертите му, но се изпълваше от гласа му, приемаше монотонното изброяване на грехове и престъпления, което се лееше от устата на мъжа. Трябваше да чуе всичко. Роко Скорта Маскалционе изрежда списъка на злодеянията часове наред. Когато свърши, на отчето му се виеше свят. Отново се

възцари мълчание, а той не знаеше какво да каже. Какво можеше да направи след всичко, което беше чул? Ръцете му трепереха.

— Изслушах те, синко — промълви най-сетне, — но не съм и мислил, че един ден ще ми се случи да чуя подобен кошмар. Ти дойде при мен, аз те изслушах. Не ми е дадено да откажа на Божие чедо, ала да те опростя — не мога. Когато се явиш пред Бог, синко, ще трябва да се оставиш на гнева му.

— Аз съм мъж — отвърна Роко.

Дон Джорджо така и никога не разбра дали го беше изрекъл, за да покаже, че не се бои от нищо, или пък, за да извини греховете си. Старият свещеник беше уморен. Стана. Повдигаше му се от онова, което беше чул, и искаше да остане сам. Но гласът на Роко се разнесе отново:

— Не съм свършил, отче.

— Какво има? — попита дон Джорджо.

— Искам да направя дарение на Църквата.

— Какво да дариш?

— Всичко, отче. Всичко, което притежавам. Всички богатства, трупани през годините. Всичко, заради което днес съм най-богатият човек в Монтепучо.

— Не приемам нищо от теб. От парите ти капе кръв. Как се осмеляваш въобще да ги предлагаш? След всичко, което ми каза. Върни ги на онези, от които си ги крал, щом покаянието не ти дарява покой.

— Прекрасно знаете, че е невъзможно. Повечето от онези, които съм ограбил, са мъртви. А другите — как да ги намеря?

— Просто раздай тези пари на хората от Монтепучо. На бедните. На рибарите и техните семейства.

— Тъкмо това ще направя, като ви ги дам. Вие сте Църквата, а жителите на Монтепучо са ваши чедо. Вие трябва да ги разпределите. Ако го направя приживе, ще дам на тези хора мръсни пари и ще ги превърна в съучастници на моите престъпления. А като го направите вие — ще е различно. Във вашите ръце парите ще бъдат благословени.

Що за човек беше този? Дон Джорджо беше изумен от начина, по който се изразяваше. От интелигентността. От яснотата. И то у един разбойник без никакво образование. И се размечта какъв ли е можел да

стане Роко Скорта. Приятен мъж. Обаятелен. С очи, чиито блясък поражда желание да го следваш до края на света.

— А децата ти? — попита свещеникът. — Или ще прибавиш към списъка на престъпленията си и това да ограбиш и децата си?

Роко се усмихна и тихо отговори:

— Няма да е никакъв подарък да се радват на откраднатото състояние. Би означавало да ги потопя в грях.

Доводът беше добър, дори прекалено добър. Дон Джорджо усещаше, че това беше чиста реторика. Роко го беше изрекъл с усмивка и изобщо не го мислеше.

— Каква е истинската причина? — попита високо свещеникът, а в гласа му се прокрадваше гняв.

Тогава Роко Скорта започна да се смее. Толкова силно, че отчето преbledня. Смееше се като демон.

— Дон Джорджо — каза между два пристъпа на смях, — оставете ме да отнеса от този свят някоя и друга тайна.

Отец Дзампанели дълго се сецаше за този смях. Той разкриваше всичко. Изразяваше такова огромно желание за отмъщение, каквото нищо не бе в състояние да укроти. Ако Роко можеше да направи така, че близките му да изчезнат, би го сторил. Всичко, което му принадлежеше, трябваше да умре с него. Това беше налудничавият смях на човек, който сам отрязва пръстите си. Смехът на престъплението, насочено срещу самия престъпник.

— Съзнаваш ли на какво ги обричаш? — поинтересува се свещеникът, защото искаше да разбере всичко.

— Да — студено отговори Роко. — Да живеят. Без покой.

Дон Джорджо усети как го изпълва умората на победените.

— Тъй да бъде. Приемам дарението. Всичко, което притежаваш. Цялото ти богатство. Да. Но не си мисли, че така се откупваш.

— Не, отче. Не си откупвам покой. Той не ми се полага. В замяна искам нещо друго.

— И какво е то? — попита свещеникът, който беше на края на силите си.

— Дарявам на Църквата най-голямото богатство, натрупвано някога в Монтепучо. В замяна смирено моля близките ми, независимо от бедността, в която ще живеят отсега нататък, да бъдат погребвани царски. Само това. След мен Скорта ще живеят в пълна мизерия,

защото не им оставям нищо. Но нека погребенията им да бъдат пищни, както на никой друг. И нека Църквата, на която дарявам всичко, да удържи думата си. Нека ни погребва един подир друг с процесия. Не се заблуждавайте, дон Джорджо, не от високомерие моля за това. А заради Монтепучо. Аз ще съм поставил началото на род от гладни голтаци. Те ще бъдат презирани. Познавам хората от Монтепучо. Те уважават само парите. Затворете им човките, като погребвате най-бедните от тях с почести, достойни за господари. *Последните ще бъдат първи.* Нека се сбъдне, поне в Монтепучо. Поколение след поколение. И Църквата да помни клетвата си. А цяло Монтепучо да сваля шапки пред траурните процесии на членовете на семейство Маскалцоне.

Очите на Роко блестяха с онзи налудничав блясък, от който на отчето му се струваше, че нищо не може да му устои. Възрастният свещеник донесе лист и записа върху хартията условията на договора. Когато мастилото изсъхна, той подаде листа на Роко, прекръсти се и каза:

— Нека бъде волята ти.

Слънцето вече напичаше фасадата на църквата. Светлината заливаше полята. Роко Скорта и дон Джорджо бяха разговаряли през цялата нощ. Разделиха се мълчаливо. Не се ръкуваха. Сякаш вечерта пак щяха да се видят.

Роко се прибра вкъщи. Семейството му вече беше станало. Той не продума. Погали дъщеря си, малката Кармела, по косата, като я изненада с нежния жест, с какъвто тя не беше свикнала, та затова го погледна стреснато с големите си очи. После си легна. И повече не стана. Не разреши да потърсят лекар. Когато Нямата видя, че краят приближава, и поиска да извика свещеника, той я хвана за ръката и ѝ каза:

— Остави дон Джорджо да спи. Той прекара тежка нощ.

Единственото, на което се съгласи, беше жена му да извика две старици, за да ѝ помогнат да бди над него. Тъкмо те разнесоха новината: „Роко Скорта гасне. Роко Скорта си отива.“ Селото не можеше да повярва. Всички си спомняха как беше изглеждал предишната вечер — елегантен, як и благородноположен. Как беше успяла смъртта да пропълзи така бързо в костите му?

Новината вече се беше разнесла навсякъде.

Изгаряни от любопитство, жителите на Монтепучо не издържаха и се качиха във фермата. Да им е чиста съвестта. Дълга върволица любопитни се блъскаше около къщата. Не след дълго най-безстрашните влязоха. Скоро бяха последвани от всички останали. Тълпата зяпачи нахълта вътре, без да се разбере дали за да отдаде почит на умирация, или за да се увери, че той наистина береше душа.

Като видя надошлите любопитни, Роко се изправи в леглото. Събра последните си сили. Лицето му беше бледо, а тялото сухо. Гледаше тълпата пред себе си. А в погледа му се четеше необуздан гняв. Никой не смееше да шукне. Тогава умирацията заговори:

— Запътил съм се към гроба. Списъкът на престъпленията ми се влачи след мене като безкраен шлейф. Аз съм Роко Скорта Маскалцоне. И се усмихвам гордо. Очаквате да се разкая. Да падна на колене и да моля за опрощение. Да умолявам Всевишния за милост и да искам прошка от онези, които съм обидил. Плюя на всичко това. Божието опрощение е плитка вода, в която страхливците си мият лицата. Аз не моля за нищо. Знам какво съм направил. Знам и какво мислите вие. Ходете в църквите. Гледайте фреските, изобразяващи ада,

дето са нарисувани за вашите наивни умове. Дяволи дърпат грешниците за краката. Рогати и зъбати чудовища с кози копита разкъсват тържествуващо телата на мъртъвците. Налагат ги по задниците. Хапят ги. Извиват ги като парцалени кукли. Осъдените молят за милост, коленичат, хленчат като жени. Но дяволите с животинските очи не знаят милост. И това ви доставя удоволствие. Защото трябва да е така. Харесва ви, защото вярвате в справедливостта. Аз скоро ще легна в гроба и вие вече си представяте как ще бъде подложен на бавната агония, придружена с мъчения и кръсъци. Казвате си: скоро Роко ще бъде подложен на наказанията от стенописите в нашите църкви. Аз обаче не треперя. Аз се усмихвам с усмивката, от която ви се смръзваше кръвта, докато бях жив. Не ме е страх от вашите фрески. Дяволите никога не са обсебвали нощите ми. Имам много грехове. Убивал съм и съм изнасилвал. Кой спря ръката ми? Кой ме обрече на небитие, за да отърве земята от мен? Никой. Облаците все така се носеха в небето. В дните, когато окървавях ръцете си, времето все беше хубаво. А светът беше огрян от онази светлина, за която сякаш Бог и светът са се договорили. Може ли някой договор да е валиден в света, в който аз живея? Не, небето е празно и аз мога да умра усмихнат. Аз съм петкрако чудовище. Имам очи на хиена и ръце на убиец. И карах Господ да бяга оттам, където аз ходех. Отдръпна се от пътя ми, точно както го правехте и вие, притискайки децата към себе си, когато минавах по улиците на Монтепучо. Днес вали и аз напускам света, без да го погледна. Пиех. Чуках. Оригнах се в тишината на църквата. Поглъщах лакомо всичко, до което можех да се докопам. Днешният ден трябваше да е празничен. Небето трябваше да се отвори и тропетите на архангелите да засвирят оглушително, за да отпразнуват новината за моята смърт. Нищо подобно не се случи. Вали. Сякаш Господ е натъжен, че ще умра. Тъпотия. Просъществувах дълго, защото светът прилича на мен. Всичко е с краката нагоре. Аз съм човек. Не се надявам на нищо. Ям онова, което мога. Роко Скорта Маскалцоне. А вие, дете ме презирате, дете вече сте ме обrekli на най-страшните мъки, накрая започнахте да произнасяте името ми с възхищение. Парите, които натрупах, допринесоха много за това. Защото, макар да се потрисате от престъпленията ми, не можете да потиснете в себе си отколешното долно уважение на човека към златото. Да. Аз имам. Повече от всеки от вас. Имам. Но не оставям

нищо. Изчезвам ведно с ножовете си и смеха си на изнасилван. Правех онова, което съм искал. През целия си живот. Аз съм Роко Скорта Маскалцоне. Ликувайте, защото умирам.

Щом свърши, се строполи назад в леглото. Силите го напуснаха. Издъхна с отворени очи. Сред мълчанието на вкаменените жители на Монтепучо. Не изхърка. Не изстена. Умря, вперил поглед напред.

Погребението беше на следващия ден. Тогава Монтепучо изживя най-голямата си изненада. Откъм фермата на Скорта се разнасяше монотонната музика на погребална процесия и селяните скоро видяха да се задава дългият траурен кортеж, начело на който отец Дзампанели размахваше красиво сребърно кандило, разпръскващо по улицата тежка и свещена миризма. Шестима мъже носеха ковчега. Бяха извадили статуята на патрона на селото, Сант Елиа, носена от други десет мъже. Музикантите изпълняваха най-тъжните песни от областта, в бавния ритъм на отмерените крачки. Досега никой в Монтепучо не беше погребван така. Процесията мина по главната улица, спря за малко на площада, продължи по тесните улички в центъра и зави обратно. Отново се върна на площада, спря за втори път, пое пак по главната и най-сетне влезе в църквата. Там, след кратко опело, по време на което свещеникът обяви, че Роко Скорта Маскалцоне е дарил цялото си състояние на Църквата — новината предизвика шумно ахване от изненада и коментари, — процесията потегли отново, предвождана от тромпетите. Църковните камбани подсилваха жалните извивки на мелодията. Цялото село беше наизлязло. И в главите на всички до безкрай се въртяха едни и същи въпроси: наистина ли беше дал всичко? И колко беше то? Какво щеше да прави с парите отчето?

Какво щеше да стане с Нямата? А с трите деца? Взираха се в лицето на клетата жена, та дано разберат дали беше в течение на последната воля на мъжа си, но не можаха да разчетат нищо зад изопнатите от изтощение черти на вдовицата. Цялото село беше там и Роко Скорта се усмихна в гроба си. Посветил беше целия си живот, но накрая беше успял да постигне това, което бе желал през цялото си съществуване: да постави Монтепучо в краката си. Да държи селото. С пари, защото това беше единственият начин. И когато най-сетне тези никакъвци бяха решили, че са го спипали, и дори бяха започнали да го заобичват, да му викат „дон Роко“, когато бяха започнали да уважават богатството му и да му целуват ръка, той със смях беше разрушил всичко. Тъкмо това бе желал най-много на света. Да, Роко се усмихна в гроба, без да го е грижа какво оставяше след себе си.

За хората от Монтепучо работата беше ясна. Роко Скорта беше променил проклятието, което се стоварваше върху поколението му.

Родът Маскалцоне беше род на копелета, осъдени на лудост. Роко беше първият, но нямаше съмнение, че следващите щяха да са още по-лоши. Дарявайки богатството си, Роко Скорта беше искал да промени проклятието: децата му нямаше да са луди, а бедни. На всички в Монтепучо това им се струваше достойно за уважение. Роко Скорта не се беше отървал. Цената беше висока, но справедлива. Той даваше на децата си възможността за в бъдеще да бъдат добри християни.

Трите деца стояха притиснати едно в друго до гроба на баща си. Рафаеле също беше там и държеше Кармела за ръка. Не плачеха. Никое от тях не изпитваше истинска болка от смъртта му. И не от мъка стискаха челюсти, а от омраза. Разбираха, че всичко им бе отнето и че отсега нататък можеха да разчитат само на собствените си сили. Осъзнаваха, че едно безумно желание ги беше обрекло на мизерия и че това бе желанието на техния баща. Доменико, Джузепе и Кармела се визираха в трапа пред краката им и усещаха как погребват целия си живот. С какво щяха да живеят утре? С какви пари и къде, защото дори фермата беше дарена? С каква сила трябваше да бъдат пропити, за да се впуснат в битката, която предстоеше? Стояха, притиснати един до друг, изпълнени с омраза към идещите дни. Бяха го разбрали. Вече го долавяха в погледите, които им хвърляха: бяха станали бедни. Толкова бедни, та чак да пукнат от бедност.

Обичам да идвам тук. Идвала съм безброй пъти. Това е изоставен парцел, в който растат само буреняци, шибани от вятъра. Все още се виждат няколко светлинки от селото. Едва. И върхът на камбанарията на църквата, ей там. Тук няма нищо. Освен тази стара дървена мебел, потънала наполовина в пръстта. Тъкмо тук исках да ви доведа, дон Салваторе. Тук бих искала да седнем. Знаете ли каква е тази мебел? Старата изповедалня на църквата, онази, която използвали по времето на дон Джорджо. Той беше заместен от вашия предшественик. Работниците, които бяха натоварени с преместването, я изнесоха и я оставиха тук. Никой никога не я е пипал. Тя овехтя. Боята се олюци. Дървото остаря. И се вби в земята. Аз често сядам на нея. Тя е от моето време.

Не се изповядвам, дон Салваторе, не се заблуждавайте. Ако ви доведох тук и ви помолих да седнете до мен, на тази стара дървена пейка, то е не за да получа вашата благословия. Скорта не се изповядват. Баща ми беше последният, който го направи. Не свъсвайте вежди, не ви обиждам. Аз просто съм дъщерята на Роко Скорта и макар дълго да го мразех, това не променя нищо. Кръвта му тече във вените ми.

Спомням си го на смъртния му одър. Тялото му лъщеше от пот. Беше блед. Смъртта вече лазеше по кожата му. За момент се огледа около себе си. Цялото село се буташе в малката стая. Плъзна поглед по жена си и децата си и по тълпата хора, които беше тероризирал, а после рече с мъртвешка усмивка: „Радвайте се. Аз умирам.“ Тези думи ме жегнаха като плесница по лицето. „Радвайте се. Аз умирам.“ Жителите на Монтепучо със сигурност са се зарадвали, но ние тримата, край леглото му, го гледахме с огромни празни очи. Та каква радост ни очакваше? Защо трябваше да се радваме на смъртта му? Думите бяха казани с безразличие към всички. Роко винаги бе бил сам срещу целия останал свят. Трябвало е да го мразя. Да изпитвам към него омразата на обидените деца. Но не можах, дон Салваторе, опомних си един негов жест. Точно преди да легне, за да умре, ме погали по косата. Не каза нищо. Не го правеше никога. Нежно прокара мъжката си ръка по главата ми и аз така и никога не разбрах това допълнително проклятие ли беше, или израз на нежност. Така и не можах да разбера какво беше. Накрая приех, че е било и двете едновременно. Погалил ме беше така, както баща гали дъщеря си, и бе разстлал нещастieto в косите ми, както би го сторил враг. Тъкмо с този жест, аз бях станала дъщеря на баща си. Не го направи с братята ми. Белязана бях само аз. Върху мен се струпа цялото бремене. Единствено аз бях дъщеря на баща си. Доменико и Джузепе се родиха полека с годините. Сякаш тях не ги бяха раждали родители. Помилва само мен. Беше ме избрал. Горда съм с това, а че ме прокле — не променя нищо. Можете ли да го разберете?

Аз съм дъщерята на Роко, дон Салваторе. Не очаквайте от мен никаква изповед. Договорът между Църквата и семейство Скорта е

разтрогнат. Доведох ви при тази изповедалня под открито небе, защото не исках да идвам в църквата. Не исках да ви говоря със сведена глава и с разтреперания глас на покаяниците. На Скорта им подхожда място като това тук. Духа вятър. Около нас е мрак. Чуват ни само камъните, в които се блъскат гласовете ни. Седнали сме на парче дърво, съсипано от времето. Лакираните му дъски са чули толкова изповеди, че мъката на света е полепнала по тях като патина. Хиляди гласове са прошепвали престъпленията си, признавали са грешките си, разкривали са грозотата си. Тук ги е изслушвал дон Джорджо. Тук е слушал и баща ми, докато е започнало да му се повдига, през вечерта, когато се е изповядал. Всички тези думи са попили в дървото, дон Салваторе. Във ветровити вечери като днешната ги чувам да се надигат. Хиляди грешни слова, натрупали се през годините, сподавени хлипания, срамни признания. Всичко излиза. Като безкрайна морска мъгла от мъка, с която вятърът ръси хълмовете. Помага ми. Мога да говоря само тук. На старата пейка. Само тук. Но не се изповядвам. Защото не очаквам от вас никакво опрощение. Не се опитвам да се отърся от греховете си. Те са вътре в мен. И ще си ги отнеса в гроба. Но искам нещата да са казани. После ще изчезна. И може би от мен ще остане само лека миризма във вятъра, подухнал в летните вечери. Ароматът на един живот, който ще се смеси с миризмата на скалите и дивите треви.

III

ЗАВРЪЩАНЕТО НА БЕДНЯЦИТЕ

— Чакайте! — изкрещя Джузепе. — Чакайте!

Доменико и Кармела се спряха, обърнаха се и се загледаха в брат си, който подскачаше на един крак няколко метра по-назад.

— Какво става? — попита Доменико.

— Имам камъче в обувката.

Беше седнал край пътя и започваше да развързва връзките си, сетне добави:

— Убива ме поне от два часа.

— Два часа? — удиви се Доменико.

— Да — потвърди Джузепе.

— Не можа ли да потърпиш още малко? Почти стигнахме.

— Да не искаш да се върна, куцайки?

С нетърпящ възражение тон Доменико изстреля едно „Ma va fan'culo!“^[1] и с това предизвика бурния смях на сестра си.

Спряха и дълбоко в себе си бяха щастливи от отдалата им се възможност да си поемат дъх и да погледат остатъка от пътя, който трябваше да извървят. Благославяха камъчето, което убиваше Джузепе, защото беше поводът, който бяха чакали. Джузепе се беше събул бавно, сякаш да се наслади изцяло на мига. Главното беше друго. Монтепучо вече се простираше под тях. Гледаха родното си село с алчен взор, в който се прокрадваше боязън. Този тъй интимен страх беше страхът на завръщащите се емигранти. Старият непобедим страх, че докато ги е нямало, всичко е потънало. Че улиците вече не са такива, каквито ги бяха оставили. Че онези, които бяха познавали, са изчезнали или, още по-лошо, щяха да ги посрещнат с отвратени физиономии и гадни погледи, казващи: „Я, това пак вие ли сте?“ Тъкмо този страх споделяха край пътя, а камъчето в обувката на Джузепе беше сякаш пратено от Провидението. Защото всеки от тях искаше да има време да обхване с поглед селото, да си поеме дъх и да се прекръсти, преди да започнат да се спускат.

Едва година се беше изтърколила, откакто бяха заминали, но те бяха остарели. Лицата им бяха станали груби. Погледите им бяха придобили сурова сила. Беше изминал цял един живот: живот, пълен с отчаяние, справяне и неочаквани радости.

Доменико, когото всички наричаха „Мими върви на майната си“, защото нямаше изречение, което да не завършваше с тази заръка, която той произнасяше провлачено, сякаш не беше ругатня, а нов препинателен знак, та Доменико беше станал мъж. Лесно можеха да му се дадат десет години над осемнайсетте, на колкото всъщност беше. Лицето му бе грубо и лишено от красота, а погледът — пронизващ, като че ли предопределен да преценява тежестта на събеседника. Беше як и с едри ръце, но цялата си сила влагаше в това да каже възможно най-бързо на човека, с когото си имаше работа: „На този може ли да му се има вяра? От това могат ли да се изкарат някакви пари?“ Двата въпроса вече не се формулираха в ума му, те бяха станали част от кръвта му.

Джузепе беше запазил детинските си черти. По-малък с две години, въпреки изминалите месеци все още имаше кръгло и румено лице. В групичката той инстинктивно се вдаваше целият да предотвратява конфликтите. Често беше весел и изпълнен с такова доверие в брат си и сестра си, та рядко го обхващаше безнадеждност за утрешния ден. Нарекли го бяха „Perre rancia piena“^[2], защото най-много на света обичаше коремът му да е пълен. Да се наяде до насита, че и отгоре, му беше мания. Обявяваше деня за добър, когато успееш да си осигурят ядене, достойно за това прозвище. При две яденета денят беше изключителен и потапяше Джузепе в добро настроение, което не го напускаше по няколко дни. Колко пъти, от Неапол до Монтепучо се беше усмихвал при спомена за чинията ньоки^[3] или макарони, изядени предишната вечер. Тогава започваше да си говори сам, в прахоляка на пътя, да се усмихва като богопомазан, да не усеща умората, намирайки някаква радости и вътрешна сила, която го караше енергично да изкрещи: „Madonna, che pasta!“^[4] И лакомо да попита брат си: „Спомняш ли си, Мими?“ Следваше нескончаемо описание на въпросните макарони, на тяхната плътност, вкус, на соса към тях и най-сетне — ново настояване: „Помниш ли, Мими, онзи sugo“^[5] колко

беше червен? Усещаше се месото, което се беше задушавало в него, нали?“ А Мими, уморен от цялата тази лудост, накрая го срязваше: „Я върви на майната си с тези твои макарони.“ Това беше неговият начин да каже, че имат още много да вървят, че го болят краката и че всъщност изобщо не се знаеше кога отново щяха да могат да ядат такива хубави макарони.

Кармела, която братята и нежно наричаха Миуча, все още беше дете. С детско телце и глас. Ала последните месеци я бяха променили повече от братята и. Тя неизменно беше в основата на най-големите прекеждия и на най-големите радости, споходили групичката им по време на тяхното странстване. Никога не бяха я упреквали, но тя бе разбрала: виновна беше за всичко. Но и всичко биваше спасявано, в последния момент, пак благодарение на Кармела. Това бе породило у нея чувство за отговорност и интелигентност, неприсъщи за възрастта ѝ. Във всекидневието си беше момиченце, което се смее на шегите на братята си, но нахвърлеше ли се съдбата върху им, Кармела командваше и стискаше зъби. Тъкмо тя държеше поводите на магарето по пътя на връщане. Братята бяха поставили в ръцете и всичко, което притежаваха. Магарето и купчината всевъзможни предмети, които носеха. Виждаха се куфари. Един чайник. Чинии от холандски порцелан. Плетен стол. Цял комплект медни тенджери. Одеяла. Магарето съзнателно носеше товара си. Поотделно, всеки от тези предмети нямаше голяма стойност, но взети заедно, съставляваха върховното постижение на живота им. Пак Кармела държеше кесията, в която бяха сложили скромните спестявания, натрупани по време на пътуването. Момичето бдеше над това съкровище с настървението на бедните.

— Мислите ли, че ще са запалили уличните лампи?

Гласът на Джузепе разкъса тишината на хълмовете. Три дни по-рано бяха настигнати от конник. След кратко съвещание Скорта му бяха обяснили, че се прибират у дома, в Монтепучо. Ездачът беше обещал да съобщи за завръщането им. За това се беше сетил Джузепе. За запалените лампи по корсо Гарибалди, както правеха в дните, когато емигрантите се връщаха. Да запалят лампите, за да отбележат завръщането на „американците“.

— Разбира се, че няма — отвърна му Доменико и добави, свивайки рамене: — Лампите...

Тишината отново ги обгърна.

Естествено, че нямаше да ги запалят. Не трябваше да се надяват на лампи за Скорта. Джузепе се натъжи за момент. Доменико беше казал всичко с тон, който не допускаше никакво възражение. Но и той си беше мислил за това. Да. Лампите. Само за тях. И цялото село ще е излязло. Малката Кармела също си го представяше. Появяват се на корсо Гарибалди и тя разпознава усмихнатите лица, по които се стичат сълзи. И тримата си мечтаеха. Да, все пак. Лампите. Щеше да е хубаво.

Излезе вятър и отвя аромата от хълмовете. Последният светлик на деня гаснеше полека. И тогава, без да продумат, те като един поеха отново, сякаш привлечени от селото, едновременно нетърпеливи и уплашени.

[1] „Върви на майната си!“ (итал.) — Б.а. ↑

[2] „Пепе пълният гърбух“ (итал.). — Б.пр. ↑

[3] Вид италиански макарони. — Б.пр. ↑

[4] „Богородице, какви макарони!“ (итал.) — Б.пр. ↑

[5] Сос (итал.). — Б.пр. ↑

Влязоха в Монтепучо по мръкнало. Корсо Гарибалди се простираше пред тях такава, каквото го бяха оставили преди десет месеца. Празно. Вятърът нахлуваше по главната улица и свиреше над главите на котките, които офейкваха, изпружвайки гръб. Нямаше жива душа. Селото спеше и чаткането от копитата на магарето отекваше със звука на самотата.

Доменико, Джузепе и Кармела вървяха напред със стиснати зъби. Нямаха сили да се погледнат. Душа нямаха да си проговорят. Сърдеха се на себе си, задето се бяха оставили глупавата надежда да ги завладее — лампите... какви ти загубени лампи?... — и сега мълчаливо стискаха юмруци.

Минаха край дюкяна, който при тръгването им беше галантерията на Луиджи Дзакалония. Явно нещо се беше случило: табелата се валяше долу, стъклата бяха изпочупени. Тук вече нито нещо се продаваше, нито се купуваше. Стана им неприятно. Не че преди му бяха редовни клиенти, но всяка промяна в Монтепучо им се струваше лош знак. Искаха да заварят всичко, както си беше. И времето нищо да не е засегнало, докато ги е нямало. Щом Луиджи Дзакалония не държеше вече галантерията, един Бог знае какви неприятни изненади ги очакваха.

Когато навлязоха още малко по корсото, забелязаха силуета на човек, долепен до стената, заспал там, на течението. Първо си помислиха, че е пияница, но когато стигнаха на няколко крачки от него, Джузепе започна да вика: „Рафаеле. Това е Рафаеле.“ От гласа му момчето се сепна. Изправи се с един скок. Децата Скорта крещяха от радост. Очите на Рафаеле искряха от щастие, но той не преставаше да се ругае сам. Не можеше да си прости, че така глупаво беше пропуснал пристигането на приятелите си. Беше се подготвял за този момент, обещава си беше да будува цяла нощ, ако трябва, но после полака-лека силите го бяха напуснали и се беше предал на съня.

— Вие сте тук — редеше той със сълзи на очи, — Мими, Пепе, тук сте. Приятели, дайте да ви погледна. Миуча! А аз да заспя. Такова говедо съм. Искях да ви видя как се задавате в далечината.

Целуваха се, докосваха се, тупаха се по гърбовете. Поне едно нещо в Монтепучо не се беше променило — Рафаеле си беше тук.

Младежът не знаеше към кого по-напред да се обърне. Дори не забеляза магарето и багажа, който то носеше. Защото веднага бе поразен от красотата на Кармела и това още повече засили вълнението и пелтеченето му.

Най-сетне Рафаеле успя да произнесе членоразделно няколко думи. Помоли приятелите си да се съгласят да отидат у тях. Беше късно. Селото спеше. Срещата между Скорта и Монтепучо спокойно можеше да почака до сутринта. Скорта приеха поканата му и трябваше да се борят, та приятелят им да не метне на гръб всички чанти и куфари, които зърнеше. Сега живееше в малка, ниска къща близо до пристанището. Мизерно варосано жилище, издълбано в скалата. Рафаеле беше приготвил изненада. Откак беше научил за предстоящото завръщане на тримата Скорта, се беше захванал за работа и не беше спирал. Купил беше големи бели самуни. Направил беше сос с месо. Сварил беше макарони. Защото искаше да посрещне приятелите си с хубаво угощение.

Когато се настаниха около малката дървена маса и Рафаеле донесе голямата чиния с домашно приготвени orecchiette^[1], залети обилно с гъст доматиен сос, Джузепе се разплака. Защото преоткриваше вкусовете на родното си село. И стария си приятел. Не му трябваше нищо повече. Дори всичките лампи по корсо Гарибалди не биха го зарадвали толкова, колкото чинията, пълна с димящи orecchiette, която се готвеше да омете.

Хранеха се. Отхапваха от дебелите филии бял хляб, които Рафаеле беше натрил с домати, зехтин и сол. Оставяха напоените със сос макарони да се топят в устите им. Ядяха и не забелязваха, че Рафаеле ги гледаше тъжно. След известно време Кармела усети мълчанието му.

— Какво има, Рафаеле? — попита тя.

Младежът се усмихна. Не искаше да говори, преди приятелите му да са се нахранили. Това, което имаше да им каже, можеше да почака още малко. Искаше да ги види, че са свършили. Джузепе да се наслади на храната докрай. Да му остави време с удоволствие да оближе чинията си.

— Рафаеле? — настоя Кармела.

— Е, казвайте сега, как беше в Ню Йорк?

Задал бе въпроса с фалшив ентузиазъм. Опитваше се да спечели време. Но не можеше да заблуди Кармела.

— Карай направо, Рафаеле. Казвай, каквото имаш да казваш.

Двамата братя вдигнаха глави от чиниите си. Тонът на сестра им ги беше предупредил, че щеше да се случи нещо неочаквано. Всички впериха очи в Рафаеле. Лицето му беше побеляло.

— Това, което трябва да ви кажа — прошепна той, но не можа да продължи. Тримата Скорта не помръдваха. — Майка ви... Нямата... — събра накрая сили — ... вече два месеца как се спомина.

Сведе глава. Скорта замълчаха. Чакаха. Рафаеле разбра, че трябва да им каже и останалото. Трябваше да им разкаже всичко. Вдигна глава и жалният му глас изпълни стаята с тъга.

Нямата имала малария. През първите седмици след заминаването на децата ѝ тя се държала, но силите бързо я напускали. Опитвала се да печели време. Надявала се да издържи, докато се върнат. Или поне до деня, когато ще получи новини от тях, ала не успяла и след една страшна криза напуснала този свят.

— Дон Джорджо погребва ли я достойно? — попита Доменико.

Въпросът му дълго време остана без отговор. Рафаеле се измъчваше. От това, което имаше да каже, му се свиваше стомахът. Но трябваше да изпие горчивата чаша до дъно и нищо да не крие.

— Дон Джорджо умря много преди нея. Спомина се като старец, с усмивка на лицето и ръце, кръстосани на гърдите.

— Как беше погребана майка ни? — попита Кармела, която усещаше, че щом Рафаеле не беше отговорил на въпроса, то зад мълчанието му се криеше ново бедствие.

— Нищо не можах да направя — прошепна младежът. — Закъснях. Бях излязъл в морето. За цели два дни. Когато се прибрах, вече я бяха погребали. Новият свещеник се беше погрижил. Сложили я бяха в общия гроб. Нищо не можах да направя.

Сега лицата на тримата Скорта се бяха вкаменили от ярост. Челюстите им бяха стиснати. Очите страшни. Думата „общ гроб“ плющеше в мозъците им като шамар.

— Как се казва новият свещеник? — попита Доменико.

— Дон Карло Бодзони — отвърна Рафаеле.

— Ще го намерим утре — рече Доменико и по гласа му всички разбраха, че вече знаеше точно какво ще го попита, но че не искаше да говори за това тази вечер.

Легнаха си, без да довършат вечерята. Никой от тях не можеше да каже нищо повече. Трябваше да замълчат и да се оставят мъката на осиротелите да ги обгърне.

[1] Макарони във вид на мидички. — Б.пр. ↑

На другия ден Кармела, Джузепе, Доменико и Рафаеле станаха за сутрешната служба. Откриха новия свещеник в студения утринен въздух.

— Отче — повика го Доменико.

— Да, чеда мои, какво мога да направя за вас? — отзова се той със сладникав глас.

— Ние сме децата на Нямата.

— На кого?

— На Нямата.

— Това не е име — отвърна дон Карло и леко се усмихна.

— Така се казваше — сухо отсече Кармела.

— Питам ви за името ѝ на християнка — упорстваше кюрето.

— Нямаше друго име.

— Какво мога да направя?

— Умряла е преди няколко месеца — каза Доменико. — Погребали сте я в общия гроб.

— Сетих се. Да. Моите съболезнования, чеда мои. Не скърбете. Сега майка ви е при нашия Господ Бог.

— Ние сме дошли заради погребението — отново го сръза Кармела.

— Както сами казахте, тя е погребана достойно.

— Тя е Скорта.

— Да. Скорта. Така да бъде. Много добре. Видяхте ли, че все пак си има име.

— Трябва да я погребем като Скорта — не се предаваше Кармела.

— Погребали сме я като християнка — поправи я дон Бодзони.

Доменико беше пребледнял от гняв. Каза с рязък глас:

— Не, отче. Като Скорта. Тук е написано.

И подаде на дон Бодзони договора, който Роко и дон Джорджо бяха подписали. Свещеникът го прочете сред всеобщо мълчание. Така се ядоса, че бузите му пламнаха, и той избухна:

— Какво означават тези неща? Направо да не повярваш. Суеверие, ето какво е. Магия, измислици. И кои му е позволил на този дон Джорджо да подписва от името на Църквата? Истински еретик. Била Скорта. Хубава работа. И вие се наричате християни! Безбожници с безброй тайни ритуали, такива са всичките хора тук.

Една Скорта. Положена е в земята като всички останали. Само на това е можела да се надява.

— Отче... — подхвана Джузепе. — Църквата сключи договор с нашето семейство.

Ала свещеникът не го остави да говори. Вече крещеше:

— Това е лудост. Договор със семейство Скорта. Да не сте откачили?

С рязък жест си проправи път до вратата на църквата и изчезна зад нея.

Отсъствието беше попречило на младите Скорта да изпълнят свещения си дълг: сами да изкопаят гроба, в който да положат своята майка. Синовната обич изискваше този последен жест от страна на децата ѝ. Но сега, след като се бяха върнали, те бяха твърдо решени да отдадат дължимата почит на тленните ѝ останки. Самотата, общият гроб, нарушеният договор им бяха дошли в повече. Затова решиха, че още същата нощ ще грабнат лопатите и ще отидат да извадят Нямата. Нека почива в собствен гроб, изкопан от нейните синове. Нищо, че щеше да бъде извън границите на гробището. По-добре това, отколкото завинаги безименната пръст на общия гроб.

Щом се стъмни, се събраха, както се бяха уговорили. Рафаеле беше донесъл лопати. Студено беше. Промъкнаха се в гробището като крадци.

— Мими? — обади се Джузепе.

— Какво?

— Сигурен ли си, че не вършим престъпление?

Но още преди Доменико да свари да отговори на брат си, се разнесе гласът на Кармела:

— Общият гроб е истинското светотатство.

Тогава Джузепе решително хвана лопатата и заяви:

— Права си, Миуча. Няма място за колебания.

Копаяха студената пръст на общия гроб, без да продумат. С напредването лопатите все повече започваха да тежат. Струваше им се, че има опасност всеки момент да разбудят огромното поселище от мъртъвци. Стараеха се да не треперят. Да не се олюляват от непоносимата смрад, която се носеше отдолу.

Най-сетне лопатите им удариха в дървото на ковчег. Нужно им беше невероятно упорство, за да го извадят. На капака от чамови дъски с нож беше надраскано „Скорта“. Там лежеше майка им. В този грозен сандък. Погребана като последна беднячка. Без мрамор, без церемония. Вдигнаха я на раменете си подобно забързани престъпници и излязоха от гробището. Известно време вървяха край зида му, после стигнаха до малък насип, където никой нямаше да ги види. Поставиха ковчег на земята. Оставаше само да изкопаят гроба. А в своя покой Нямата щеше да усети учестеното дишане на синовете

си. В момента, когато се готвеха да започнат да копаят, Джузепе се обърна към Рафаеле:

— Ще копаеш ли с нас?

Рафаеле стоеше като вкаменен. Това, което Джузепе искаше от него, не беше само помощ, не беше само да пролее потта си ведно с тях, не, той го канеше да участва в погребването на Нямата, сякаш беше един от синовете и. Рафаеле беше пребледнял като платно. Джузепе и Доменико го гледаха в очакване на отговор. Очевидно Джузепе беше попитал от името и на тримата Скорта. Никой не се беше изненадал. Сега чакаха Рафаеле да направи своя избор. Пред гроба на Нямата той грабна лопатата и просълзен отвърна:

— Разбира се.

В този миг сякаш на свой ред ставаше Скорта. Сякаш трупът на бедната женица му даваше майчина благословия. Отсега нататък щеше да е техен брат. Все едно във вените им тече една и съща кръв. Техен брат. Здраво стискаше лопатата, за да не се разхлипа на глас. Щом започнаха да копаят, той вдигна глава и погледът му попадна на Кармела. Тя стоеше там. До тях. Неподвижна и смълчана. Гледаше ги как работят. Сърцето му се сви. На лицето му се изписа дълбоко съжаление. Миуча. Колко беше красива. Миуча. Отсега нататък трябваше да я гледа с очите на брат. Стаи чувствата дълбоко в себе си и започна да обръща земята с все сила.

Когато свършиха и ковчегът отново беше покрит с пръст, за момент постояха мълчаливи. Не искаха да си тръгнат без последно прощаване. Измина доста време, после Доменико заговори:

— Нямаме родители. Ние сме Скорта. И четиримата. Така решихме. Оттук насетне ще ни топли само името. Нека Нямата да ни прости, но ние се раждаме истински едва днес.

Студено беше. Дълго още стояха с глави, сведени над прясно изкопаната пръст, притиснати един до друг. Името Скорта наистина беше достатъчно, за да ги топли. Рафаеле плачеше тихо. Беше получил семейство. Братя и сестра, за които беше готов да си даде живота. От днес нататък щеше да бъде четвъртият Скорта и той се закле на гроба на Нямата. Щеше да носи името Рафаеле Скорта. А презрението на хората в Монтепучо само щеше да го кара да се усмихва. Рафаеле

Скорта, за да се бори телом и духом, редом с онези, които обичаше и които мислеше, че е загубил, докато бяха в Америка, когато остана сам в Монтепучо, сам като лудите. Рафаеле Скорта. Да. Заклевах се да се покаже достоен за това име.

Дойдох да ви разкажа за пътуването до Ню Йорк, дон Салваторе. Но ако не беше тъмно, никога нямаше да се осмеля да заговоря. Ала мракът ни обгръща, вие пушите и аз трябва да изпълня задължението си.

След погребението на татко дон Джорджо ни извика, за да ни каже какво беше решил. Беше намерил в старата част на селото малка къща, където майка ни — Нямата, щеше да живее. Бедно, но достойно. Щеше да се настани там, щом бъдеше възможно. За нас обаче трябваше да намери друго решение. Животът тук, в Монтепучо, не ни предлагаше нищо. Щяхме да влачим мизерията си из тесните улички с гнева на хора, които съдбата е лишила от положението им. От това нямаше да произлезе нищо хубаво. Дон Джорджо не желаше да ни обрече на живот, изпълнен с мъка и гадория. Измислил беше нещо по-добро. Щеше да получи три билета за парахода от Неапол за Ню Йорк. Църквата щеше да плати. Щяхме да поемем към земята, където бедните издигаха сгради, високи до небесата, и където богатството понякога се изсипва в джобовете на дрипльовците.

Веднага се съгласихме. Спомням си как вечерта през ума ми минаваха невероятни картини на измислени градове, а аз непрестанно си повтарях думата като молитва, от която очите ми блестяха: Ню Йорк... Ню Йорк.

Когато напуснахме Монтепучо и поехме към Неапол, съпроводени от дон Джорджо, който искаше да ни изпрати до стълбичката на парахода, ми се стори, че под нозете ни земята роптае, сякаш ругаеше срещу чедата си, които имаха наглостта да я изоставят. Излязохме от Гаргано, спуснахме се в голямата и тъжна равнина на Фоджа и прекосихме Италия от единия до другия ѝ край, за да отидем в Неапол. Ококорихме се до болка в този лабиринт от кръсъци, мръсотия и пек. Големият град миришеше на развалено месо

и вкисната риба. Уличките на Спаканаполи гъмжаха от деца с издути кореми и беззъби усти.

Дон Джорджо ни заведе до пристанището и ни качи на един от онези параходи, построени да отвеждат умиращите от глад от една точка на земното кълбо до друга, сред огромни облаци мазутен дим. Настанихме се на палубата сред останалите като нас. Бедняци от Европа с изгладнели погледи. Цели семейства и сами деца. Като всички останали се държахме за ръце, за да не се изгубим в гъмжилото. Като всички останали първата нощ не можахме да мигнем от страх подли ръце да не ни откраднат одеялото, с което се завивахме и тримата. Като всички останали и ние плакахме, когато огромният параход излезе от залива на Неапол. „Животът започва“, прошепна Доменико. Италия бързо изчезваше от погледа. Като всички останали и ние обърнахме очи към Америка в очакване на деня, когато ще върнем бряг с надеждата, лелеяна в нашите странни мечти, че там всичко ще е различно — цветовете, миризмите, законите, хората. Всичко. По-голямо. По-нежно. По време на плаването с часове стояхме вкопчени в парапета и се чудехме какъв ли можеше да бъде този континент, където дрипльовци като нас бяха добре дошли. Дните се нижеха бавно, но това нямаше значение, защото мечтите ни имаха нужда от дълги часове, за да се разгърнат в мислите ни. Дните се нижеха бавно, но ние с радост ги оставяхме да се точат, защото светът започваше.

Най-сетне един ден влязохме в залива на Ню Йорк. Параходът полека се насочваше към малкия остров Елис Айланд. Никога нима да забравя радостта ни през този ден, дон Салваторе. Скачахме и викахме. Палубата беше обхваната от френетично оживление. Всички искаха да видят новата земя. Поздравявахме всяко рибарско корабче, което подминавахме. Всички сочеха с пръст сградите в Манхатън. Поглъщахме с поглед всяка подробност на брега.

Когато корабът най-после акостира на кея, слязохме сред радостна и нетърпелива гълчава. Множеството изпълни големия хангар на островчето. Целият свят се беше събрал там. Чувахме да

се приказва на езици, които отначало взехме за милански или римски говор, но после трябваше да признаем, че онова, което се случваше, беше много по-широкомащабно. Заобиколени бяхме от целия свят. Можехме да се почувстваме изгубени. Бяхме чужденци. Не разбирахме нищо. Но ни обхвана странно усещане, дон Салваторе. Убедени бяхме, че там сме на мястото си. Там, сред всичките тези объркани хора, сред врявата от езици и акценти, си бяхме у дома. Онези, които ни заобикаляха, бяха наши братя по мръсотия на лицата. По страха, който ги свиваше стомасите като на нас. Дон Джорджо се беше оказал прав. Нашето място беше там. В страната, която не приличаше на никоя друга. Вече бяхме в Америка и повече от никого не ни беше страх. Животът ни в Монтепучо ни се струваше далечен и грозен. Бяхме в Америка и нощите ни бяха изпълнени с радостни и изгладнели мечти.

Дон Салваторе, не обръщайте внимание на това, че гласът ми пресеква и свеждам очи, аз ще ви разкажа онова, което никой не знае. Никой освен семейство Скорта. Слушайте. Нощта е безкрайна и аз ще ви кажа всичко.

Слязохме от парахода ентузиазирани. Бяхме весели и нетърпеливи, Предстоеше ни дълго чакане. Но това не ни вълнуваше. Висяхме на безкрайни опашки. Извършвахме странни неща, които не разбирахме. Всичко ставаше бавно. Насочваха ни към едно гише, после към друго. Притискахме се един в друг, за да не се загубим, басовете минаваха, а тълпата като че ли не намаляваше. Всички търпеливо чакаха. Доменико вървеше напред. В един момент ни каза, че ще влезем при лекарите и ще трябва да си изплезим езиците, да дишаме дълбоко и да не ни е страх да си разкопчаем ризите, ако ни накарат. Трябваше да се подчиним на всичко това, но то нямаше значение, готови бяхме да чакаме с дни, ако се наложи. Страната беше тук. На една ръка разстояние.

Когато минах през лекаря, той ме спря с ръка. Погледна очите ми, не каза нито дума и с тебешир драсна кръстче на ръката ми. Искях да попитам защо, но ми направиха знак да вървя в друга зала.

Там ме прегледа друг лекар. По-дълго. Попита ме нещо, ала аз не го разбрах и не знаех какво да отговоря. Бях дете, дон Салваторе, малко дете и коленете ми трепереха пред тези непознати, които се навеждаха към мен като към добитък. Не след дълго братята ми дойдоха. Наложило им се беше направо да се сражават, за да ги пуснат.

Едва когато се яви някакъв преводач, разбрахме за какво става дума. Имах някаква инфекция. Наистина на парахода, в продължение на няколко дни бях болна. Температура, разстройство, зачервени очи, но тогава си мислех, че ще ми мине. Бях малко дете, което отиваше в Ню Йорк, и бях убедена, че никоя болест не може да ме надвие. Мъжът говори дълго, но всичко, което разбрах, беше, че за мен пътешествието приключваше тук. Земята се разлюля под краката ми. Не ме приемаха, дон Салваторе. Всичко беше свършило. Срамувах се и сведох очи, та да не срещна погледите на братята си. Те стояха до мен и мълчаха. Аз гледах дългата опашка от емигранти, която продължаваше да се точи край нас, и мислех за едно-единствено нещо: „Пускат всички тези хора, дори онази хилава жена, и стареца, който може би ще пукне след два месеца, а мен — не. Защо?“

Преводачът заговори отново: „Ще се върнете обратно... с парахода, безплатно... няма проблеми... безплатно...“ Само това му беше на устата. Тогава Джузепе предложи на Доменико да продължи сам: „Мими, ти мини. Аз ще остана с Миуча.“

Аз не се обаждах. В този момент се решаваше животът ни. В разговора ни между онези две зали. Целият ни бъдещ живот, а аз мълчах. Не можех. Нямах сили. Изпитвах срам. Единствено срам. Можех само да слушам и да се оставя на братята си. Сега се решаваха нашите три живота. По моя вина. Всичко зависеше от това какво щяха да решат. Джузепе повтори: „Така е по-добре, Мими. Ти мини, сам ще се справиш. Аз оставам с Миуча. Ще се върнем вкъщи. По-късно ще опитаме отново.“

Измина безкрайно много време. Повярвайте, дон Салваторе, за тази една минута остарях с години. Всичко висеше на косъм. Аз чаках. Знаем ли, може би да изтече времето, в което съдбата да претегли нашите три живота и да ни избере орис по свой вкус. И тогава Доменико проговори и каза: „Не. Дойдохме заедно и заедно ще се върнем.“ Джузепе понечи да настоява, ала Доменико го спря. Той

беше взел своето решение. Стискаше зъби и направи с ръка жест, който никога няма да забравя: „Или тримата или никой. Те не ни искат. Да вървят на майната си.“

IV

ТЮТЮНОПРОДАВНИЦАТА НА МЪЛЧАЛИВЦИТЕ

Ексхумирането на тялото на Нямата и повторното и погребване предизвика истински трус в Монтепучо. Заради могилката прясна пръст извън очертанятията на гробището, която никой не можеше да се направи, че не забелязва, и която представляваше недопустима язва върху лицето на селото. Жителите на Монтепучо се страхуваха случилото се да не се разчуе. Новината да не се разнесе и всички в околността да започнат да ги сочат с пръст. Бояха се да не се заговори, че в Монтепучо не погребват мъртъвците си както трябва. Че в гробището на Монтепучо земята е разорана като нива. Самотният гроб, настрани от останалите, им беше като непрестанен укор. Дон Карло не беше на себе си от гняв. Където минеше, сипеше обиди. Говореше за похитители на тленни останки. За него Скорта бяха прекрачили границата. Да разровят пръстта и да извадят тяло от вечния му дом било дело на нечестивци. Не можел да повярва, че в Италия могат да съществуват подобни варвари.

Една нощ той не издържа и стигна дотам, че изтръгна дървения кръст, който Скорта бяха забили в рохката пръст, и гневно го счупи. Гробът остана така няколко дни. После се появи нов кръст. Отчето предприе втора наказателна акция, но всеки път кръстът, който изваждаше, се появяваше отново. Дон Карло мислеше, че се бори със семейство Скорта, ала дълбоко грешеше. Вкопчил се беше в желязна хватка с цялото село. Всеки ден анонимни ръце, които този мизерен гроб без надгробна плоча и мрамор караше да негодуват, връщаха кръста на мястото му. Играта на криеница продължи няколко седмици, докато накрая делегация от селяни дойде при дон Карло, за да се помъчи да го склони да промени решението си. Помолиха го да

направи погребална церемония и да се съгласи да върнат Нямата в гробището. А за да не трябва пак да изравят клетницата, дори предложиха просто да съборят зиданата ограда на гробището и да я вдигнат наново така, че да обхваща и отлъчената. Дон Карло не искаше и да чуе. Презрението, което изпитваше към обитателите на селото, само се увеличи. Ставаше все по-сприхав и изпадаше в яростни пристъпи на гняв.

От този момент нататък всички в Монтепучо намразиха отец Бодзони. Селяните един след друг се кълняха, че кракът им няма да стъпи в църквата, докато „онова тъпо кюре от Севера“ служеше в нея. Всички очакваха онова, за което тримата Скорта бяха помолили. Когато бяха научили, че Нямата се е споминала, веднага си бяха помислили, че погребението ѝ ще е пищно като това на Роко. Решението на дон Карло ги беше възмутило и разбунтувало. За кого се взимаше този свещеник, който не стига, че не беше местен, ами посягаше и на неизменните правила на селото? Решението на „Новия“ (както жените на пазара наричаха дон Карло) беше възприето като обида към паметта на обичния им дон Джорджо. А това никой не можеше да прости. „Новият“ не зачиташе обичаите. Беше се домъкнал кой знае откъде, за да налага своите правила. Нанесъл беше обида на семейство Скорта, а чрез тях и на цялото село. Досега никой не беше виждал подобно погребение. Не беше ясно какъв свещеник е този, но нищо не зачиташе и Монтепучо не го искаше. Причината за това свирепо отхвърляне обаче беше съвсем друга. Страхът. Старият и все така незабравен ужас от Роко Скорта Маскалцоне. Погребвайки по този начин онази, която му бе била жена, дон Карло обричаше селото на гнева на Роко. Помнеха престъпленията, които той беше извършил приживе, и се разтреперваха само от мисълта какво можеше да стори мъртъв. Нямахте съмнение, че над Монтепучо щеше да се стовари зла прокоба. Земетресение. Или убийствена суша. Във въздуха вече се усещаше дъхът на Роко Скорта Маскалцоне. Долавяха го в топлия вечерен полъх на вятъра.

Отношенията, които Монтепучо поддържаше със семейство Скорта, бяха неразгадаема смесица от презрение, гордост и страх. Във всекидневието селото не забелязваше Кармела, Доменико и Джузепе.

Те бяха трима гладни бедняци, деца на разбойник. Но щом някой посегнеше на тях или на паметта на Роко Дивия, нещо като майчински повик преминаваше през цялото село и то ги бранеше, както вълчица брани малките си. „Скорта са бандити, но са от нашите“, така разсъждаваха повечето от хората в Монтепучо. А освен това бяха ходили до Ню Йорк. И това им придаваше някаква свещеност, която ги правеше недосегаеми в очите на мнозина от съселаните им.

За броени дни църквата опустя. Вече никой не идваше на службите. Не поздравяваха дон Карло на улицата. Лепнали му бяха нов прякор, който беше като подпис под смъртна присъда: „Миланеца“. Монтепучо потъваше в древно езичество. Изпълняваха всякакви ритуали в сянката на църквата. По хълмовете танцуваха тарантела. Рибарите почитаха идоли с рибешки глави, смесица между светците закрилници и водните духове. Зиме, в най-затънтените кътчета на къщите, стариците разговаряха с мъртвите. На няколко пъти разваляха магии над главите на най-простодушните, защото ги смятаха за обладани от Лукавия. Пред вратите на някои къщи бяха намерени мъртви животни. Назряваше бунт.

Бяха изминали няколко месеца, когато един ден, към обед, Монтепучо беше обхванат от необичайно вълнение. Носеше се слух, от който лицата посърваха. Всички говореха тихо. Старите жени се кръстеха. Сутринта се беше случило нещо и то не слизаше от устите на хората. Отец Бодзони беше мъртъв. Това обаче не беше най-страшното. Умрял беше по странен начин, но приличието не позволяваше да се обяснява точно как. Ала колкото повече денят напредваше, а слънцето напичаше стените на къщите, мълвата взе да се конкретизира. Намерили бяха дон Карло сред хълмовете, на ден път пеша от Монтепучо, гол като червей и е увиснал като на вол език. Как беше възможно? Какво беше тръгнал да дири дон Карло в планината, сам и толкова далече от енорията си? Мъжете и жените си задаваха отново и отново тези въпроси, скупчени на групички, и пиеха неделното си кафе. Имаше обаче нещо още по-изумително. Към единайсет часа научиха, че тялото на отец Бодзони било изгорено от слънчевия пек. Цялото, дори лицето, макар че, когато открили трупа му, тялото лежало по очи. Очевидно беше, че е бил гол, преди да умре. Явно беше вървял така с часове на слънцето, докато кожата му беше станала на мехури и краката му се бяха разкървали, а след това беше умрял от изтощение и обезводняване. Мистерията обаче си оставаше неразгадана. Защо беше тръгнал сам по чукарите, в най-горещото време на деня? Този въпрос щеше да подхранва разговорите в Монтепучо години наред. Но във въпросния ден, за да се опрат поне временно на нещо сигурно, решиха, че явно самотата го беше довела до лудост и че навярно сутринта, в пристъп на умопомрачение, е решил независимо как да напусне селото, което толкова ненавиждаше. Слънцето му беше видяло сметката. Гротескната смърт, непристойната голота на Божия човек още повече засили убеждението на селяните, че дон Карло нищо не беше струвал.

Когато Рафаеле научи новината, пребледня. Накара да му я повторят и не можа да си тръгне от площада, където разговорите се въртяха до безкрай все около това, както вятърът из уличките. Искаше да научи повече, да узнае подробности, да се увери, че беше истина. Изглеждаше разстроен от вестта и това учуди онези, които го познаваха. Той беше Скорта. Трябваше да се радва на тази кончина.

Рафаеле дълго се мота, без да може да събере сили да си тръгне от терасите на кафенетата. И когато най-сетне беше принуден да приеме очевидното, когато се убеди, че отчето наистина беше мъртъв, плю на земята и прошепна: „Този подлец намери начин да ме погуби.“

Предишната вечер двамата мъже се бяха срещнали на една стръмна пътечка. Рафаеле се изкачваше откъм морето, а дон Карло правеше една от самотните си разходки. Да обикаля безлюдните пътеки в околността се беше превърнало в единственото му развлечение. Карантината, в която селото го бе поставило, отпърво го вбеси, но седмиците се нижеха една след друга и го бяха потопили в пълна самота. Умът му взе да се обърква. Започваше да губи почва пред подобна изолация. Да стои в селото беше истинско мъчение. Намираше покой единствено в разходките.

Рафаеле беше този, който бе подел разговора. Сторило му се бе сгодно да използва отдалата се възможност и за последен път да се опита да преговаря.

— Дон Карло — бе подхванал той, — вие ни обидихте. Време е да преразгледате решението си.

— Вие сте банда изроди — бе изкрещял свещеникът в отговор. — Но Бог вижда и Той ще се погрижи да ви накаже.

Гневът се бе надигнал в Рафаеле, ала младежът се бе опитал да се овладее и да продължи:

— Вие ни ненавиждате. Добре. Но онази, която наказвате, няма нищо общо с това. Нямата има право на място в гробищата.

— Тя беше там, преди да я изровите. Получи това, което заслужава, грешницата му с грешница, задето е родила цялата тази банда злосторници.

Кръвта се бе дръпнала от лицето на Рафаеле. Започнало бе да му се струва, че самите скали му заповядват да отвърне на обидата.

— Не заслужавате одеждите, които носите, Бодзони. Чувате ли? Вие сте плъх, скрит под расо. Дайте ми го, дайте ми го, или ще ви заколя.

След това се беше нахвърлил на свещеника като бясно куче. Хванал го беше за яката и с един замах бе разкъсал расото му. Свещеникът бе загубил ума и дума. Пъхтеше безпомощно. А Рафаеле бе продължил здраво да го държи в хватката си. И да крещи като побъркан:

— Гол, дърта мърша такава, гол.

И е все сила бе раздрал докрай одеждите на свещеника, обсипвайки го с удари.

Успокоил се бе едва когато бе успял напълно да разсъблече отец Бодзони. Дон Карло се беше предал. Плакал бе като дете, прикривайки голотиите си с пухкавите си ръце. Редил бе молитви, сякаш се бе озовал срещу орда еретици. Рафаеле пък беше ликувал с цялата жестокост на отмъщението:

— Оттук нататък ще вървите така — гол като червей. Няmate право да носите тези одежди. Ако отново ви видя с тях, ще ви убия, разбрахте ли?

Дон Карло не беше отговорил. Отдалечил се бе, плачейки, и се беше скрил от погледа му. От тази сцена окончателно бе мръднал. Беше се лутал по хълмовете като изгубено дете. Без да обръща внимание на умората и слънцето. Кръстосвал бе много дълго, преди да се строполи без сили върху тази южна земя, която толкова мразеше.

Рафаеле постоя известно време на мястото, където бе нападнал свещеника. Не помръдваше, чакаше гневът му да стихне и да дойде на себе си, та като се върнеше в селото, лицето му да не го издаде. В краката му се валяше разкъсаното расо на свещеника. Гледаше го втренчено. Един слънчев лъч го накара да премигне. На светлината нещо проблесна. Наведе се, без да се замисли, и вдигна златен часовник. Ако си беше тръгнал в този миг, със сигурност щеше с отвращение да захвърли часовника надалече. Но той остана на мястото си. Чувстваше, че не е стигнал до края. Наведе се отново бавно и предпазливо вдигна раздраното расо и претърси джобовете му. Изпразни портфейла на дон Бодзони и го пусна на пътеката, разтворен като оглозган скелет. Стискаше в ръка пачката банкноти и златния часовник, а на лицето му се беше изписало отвратително налудничаво изражение.

„Този негодник намери начин да ме повлече със себе си.“ Рафаеле едва сега бе осъзнал, че караницата бе завършила със смърт, и макар да си повтаряше, че никого не е убивал, знаеше, че тази смърт ще тежи на съвестта му докато е жив. Пред погледа му изникваше как отчето се отдалечава гол и плачещ като дете към хълмовете, като бедно същество, осъдено на изгнание. „Ето ме прокълнат — помисли си той. — Прокълнат от този гадняр, който не заслужаваше дори да го заплюя.“

Около обед донесоха в Монтепучо тялото на отец Бодзони на гърба на едно магаре. Покрили бяха трупа с чаршаф. Не толкова за да попречат на мухите да го накацат, колкото за да са сигурни, че голотата на свещеника няма да шокира жените и децата.

Щом го докараха, в Монтепучо се случи нещо неочаквано. Собственикът на магарето — мълчалив селянин — остави тялото пред църквата, после високо и ясно заяви, че е направил, каквото трябва, и се върна на нивата си. Трупът остана там, увит в изкаления чаршаф. Гледаха го. Никой не помръдваше. Жителите на Монтепучо бяха злопаметни. Никой не искаше да го погребат. Още по-малко да присъства на опелото или пък да носи ковчега. А и кой щеше да извърши службата? Свещеникът от Сан Джокондо беше отишъл в Бари. Докато се върнеше, тялото на дон Карло щеше да се е разложило. След известно време, когато слънчевият пек започна да става непоносим, признаха, че ако оставеха трупа на Миланеца така, той много скоро щеше да завони като мърша. Щеше да е прекрасно отмъщение от негова страна. Да овони Монтепучо. А защо не да развъди и болести? Не, трябваше да го погребат. Не от благоприличие или състрадание, а за да са сигурни, че няма да вреди повече. Решиха да изкопаят дупка зад гробището. Извън зида му. С чоп избраха четирима мъже. Те го хвърлиха в земята без причастие. В пълно мълчание. Дон Карло беше погребан като неверник, без нито една молитва за упокой.

За жителите на Монтепучо това безспорно беше значимо събитие, но очевидно то изобщо не интересуваше останалия свят. След

смъртта на дон Карло селото отново бе забравено от епископството. На хората в Монтепучо това им беше удобно. Бяха свикнали. Дори понякога, докато минаваха край затворената църква, споделяха помежду си: „По-добре никой, отколкото някой нов Бодзони“, защото явно се страхуваха, че вместо Божие наказание отново щяха да им изпратят някой северняк, който ще се държи с тях като с разбойници, ще се присмива на обичаите им и ще отказва да кръщава децата им.

Небето, изглежда, ги беше чуло. Никой не идваше и църквата оставаше затворена като дворците на богатите семейства, които изчезваха изведнъж, оставяйки след себе си миризма на величие и сухи стари камъни.

В Монтепучо Скорта се бяха върнали към предишния си бедняшки живот. Живееха наблъскани и четиримата в единствената стая на къщата на Рафаеле. Всеки беше намерил някаква работа и носеше по нещо за ядене — ала нищо повече от това. Рафаеле беше рибар. Нямаше собствена лодка, но сутрин на пристанището все някой го взимаше в своята за деня, срещу част от печалбата или от улова. Доменико и Джузепе цанеха яките си ръце при собствениците на земи. Беряха домати или маслини. Цепеха дърва. По цели дни се превиваха в жегата над земя, която не раждаше нищо. Кармела пък им готвеше, гледаше къщата и понякога бродираше за хората от селото.

Не бяха докоснали онова, което помежду си наричаха „парите от Ню Йорк“. Много дълго смятаха, че трябва да ги използват, за да купят къща. Засега обаче им се налагаше да затягат коланите и търпеливо да чакат, но изпаднеше ли нещо изгодно, щяха да го купят. Имаха средства да вземат нещо прилично, още повече че по онова време камъкът в Монтепучо вървете евтино. Зехтинът беше по-скъп от арпаните камениста земя в околността.

Една вечер обаче Кармела вдигна глава от чинията със супа и каза:

— Трябва да направим друго.

— Какво? — попита Джузепе.

— Трябва да използваме парите от Ню Йорк не за къща, а за нещо друго — обясни тя.

— Глупости — отсече Доменико. — Къде ще живеем?

— Ако купим къща — отвърна Кармела, която часове наред беше размишлявала по въпроса, — вие ще продължите да се трепете като добичета всеки Божи ден само за единия хляб. Няма да можем да постигнем нищо друго. Годините ще си минат в блъскане. Не. Имаме пари, трябва да купим нещо по-добро.

— Като например? — попита Доменико заинтригуван.

— Още не знам. Но ще измисля.

Доводите на Кармела хвърлиха тримата братя в недоумение и объркване. Права беше. В това не се съмняваха. Ще купят къща и после? Ако имаха достатъчно да купят четири къщи, но нямаха. Трябваше да измислят друго.

— Утре е неделя — обади се пак Кармела, — вземете ме с вас. Искам да видя онова, което вие виждате, да правя каквото вие правите

по цял ден. Ще гледам и ще измисля.

Мъжете отново не знаеха какво да отговорят. В Монтепучо жените не излизаха или само по точно определени поводи и в точно определени моменти на деня. Рано сутрин на пазар. На служба в църквата, но след смъртта на дон Карло това излизане беше отпаднало. При брането на маслини или по жътва. Както и на празниците на светците покровители. През останалото време си седяха у дома, затворени зад дебелите зидове на къщите, скрити от слънцето и жадните мъжки погледи. Това, което Кармела предлагаше, противоречеше на начина на живот в селото, но след връщането им от Ню Йорк братята Скорта имаха пълно доверие на малката си сестра.

— Добре — съгласи се Доменико.

На следващия ден Кармела облече най-хубавата си рокля и излезе, съпроводжана от тримата си братя. Отбиха се в кафенето и както всяка неделя изпиха по едно силно кафе, от което на човек можеха да му изтръпнат вътрешностите и да получи сърцебиене. После седнаха на една маса на тротоара и играха карти. Кармела се настани до тях. Малко настрана. Изпъната на стола. Гледаше минаващите мъже. Наблюдаваше живота на селото. След това отидоха на гости на няколко приятели рибари. А привечер си направиха обичайната разходка — *passaggiata* — по корсо Гарибалди, като го извървяха от единия до другия край и обратно, поздравявайки познатите си, с които си разменяха новините от деня. За първи път в живота си Кармела беше прекарала цял ден по улиците на селото, в онзи свят на мъже, които удивено я бяха гледали. Слушала бе коментарите им зад гърба си. Питали се бяха какво прави сред тях. Обсъждали бяха облеклото ѝ. Но тя не им беше обръщала внимание, съсредоточена върху задачата си. Когато най-сетне по мръкнало се прибраха, с облекчение си свали обувките. Краката я боляха. Застанал пред нея, Доменико дълго я наблюдава мълчаливо и накрая попита:

Джузепе и Рафаеле вдигнаха глави и се смълчаха, та да не изпуснат нищо от нейния отговор.

— Цигари — отвърна спокойно тя.

— Цигари ли?

— Да. Трябва да отворим тютюнопродавница в Монтепучо.

Лицето на Доменико грейна. Тютюнопродавница. Ами да! В Монтепучо нямаше. Само бакалинът продаваше по някоя и друга цигара. На пазара също се намираха, но истинска тютюнопродавница в Монтепучо нямаше. Кармела беше наблюдавала цял ден живота на мъжете и единственото общо между рибарите от старото поселище и буржоата от главната улица беше, че и едните, и другите жадно дърпаха от късите цигари. На сянка, с аперитива, на припек, по време на работа — всички пушеха. И от това можеше да се извлече полза. Тютюнопродавница. Право в целта. Винаги щяха да имат клиенти.

Скорта се постараха да се сдобият с имота, който желяеха. Купиха помещение на корсо Гарибалди, главната улица. Голяма празна стая, около трийсетина квадрата, на нивото на тротоара. Взеха и мазето под нея, за склад. И останаха без пукнат грош. Вечерта след закупуването на мястото Кармела беше мрачна и мълчалива.

— Какво има? — попита я Доменико.

— Няма с какво да си платим лиценза — отвърна тя.

— Колко трябва? — обади се Джузепе.

— Самият лиценз е евтин, но са нужни доста пари за ухажването на началника на отдела, дето го издава. Да му носим подаръци. Всяка седмица. Докато даде съгласието си. А затова нямаме достатъчно.

Доменико и Джузепе гледаха отчаяно. Пред тях се издигаше ново препятствие, което не бяха предвидили и не знаеха как да преодолеят. Рафаеле погледна тримата, а после тихо рече:

— Пари аз имам. И ви ги давам. Но при едно условие. Не ме питайте откъде са. Нито откога ги имам. Или защо не съм ви казал досега. Имам ги. И това е най-важното.

И той сложи на масата пачка измачкани банкноти. Това бяха парите на отец Бодзони. Рафаеле беше продал часовника. И досега винаги ги беше носил в себе си, без да знае какво да ги прави, без да смее нито да ги хвърли, нито да ги изхарчи. Тримата Скорта се разкрещяха от радост, но дори тогава той не усети никакво облекчение. Безумната сянка на Бодзони продължаваше да се мятта пред очите му и стомахът му се свиваше от угризения.

С парите на Рафаеле започнаха битката за получаване на лиценза. В продължение на шест месеца, на всеки петнайсет дни Доменико напускаше Монтепучо, яхнал магарето, и отиваше в Сан Джокондо. Там имаше канцелария на Monopolio di Stato^[1]. Носеше на началника шунка, casiocavalli^[2] и няколко бутилки limoncello^[3]. Неуморно ходеше дотам и обратно. Всичките пари отиваха за купуването на тези деликатеси. След шест месеца получи разрешение. Скорта най-сетне притежаваха лиценз. И нищо друго. Нито грош. Само голите стени на празното помещение и една хартийка, която им даваше правото да работят. Не им бяха останали пари, за да купят тютюн. Взеха първите кашони с цигари на кредит.

Доменико и Джузепе отидоха да ги донесат от Сан Джокондо. Натовариха ги на гърба на магарето и когато поеха обратно, им се стори, че за първи път в техния живот нещо започваха. Досега само бяха понасяли. Решенията, изборите им бяха налагани. Сега за първи път щяха да се борят за себе си и тази перспектива ги караше да се усмихват доволно.

Наредиха цигарите върху кашоните. Цели купчинки със стекове. Приличаше на свърталище за контрабанда. Нямаше тезгях, нито каса. Само стоката направо на земята. Единственото нещо, от което личеше, че помещението беше официално място за продажба, беше дървената табела, която бяха закачили над вратата и на която го беше написано Tabaccheria Scorta Mascalzone Rivendita № 1^[4]. Първата тютюнопродавница в Монтепучо беше отворила врати. И тя им принадлежеше. За в бъдеще щяха да се потопят телом и духом в този изнурителен живот, който щеше да съсипва кръстовете им и да ги убива от умора. Живот без сън. Отсега нататък съдбата на Скорта щеше да бъде свързана с тези кашони с цигари, които щяха да товарят на гърба на магарето още преди зората да се е разпукнала, още преди селяните да са поели към нивите, а рибарите да са се прибрали от морето. Целият им живот щеше да е свързан с малките бели пръчици, които мъжете стискаха между пръстите си, а те бавно се смаляваха на вятъра в топлите летни вечери. Живот, изпълнен с пот и цигарен дим. И той започваше точно сега. Късметът да се измъкнат от мизерията, на която баща им ги беше обрекъл, най-сетне им се усмихваше. Tabaccheria Scorta Mascalzone Rivendita № 1.

Останахме на Елис Айланд девет дни. Чакахме да пригответ кораб за връщане. Девет дни, дон Салваторе, гледахме отдалече страната, която не ни искаше. Девет дни пред портите на рая. Тогава, за първи път, се замислих за момента, когато баща ми се прибра в имението след среднощната си изповед, за мига, когато ме погали по косата. Струваше ми се, че отново някаква ръка ме гали. Същата като тогава. Тази на баща ми. Ръката на прокълнатия вятър, който духа от хълмовете на Пулия. Напомняше ми онази от миналото. Това беше костеливата ръка на несретата, дете, откак свят светува, обрича цели поколения да бъдат голтаци, които да

живеят и да умират под слънцето, там, където за маслиновите дървета се грижат повече, отколкото за хората.

Качихме се на кораба за обратно и качването нямаше нищо общо с това в Неапол, когато палубата се оживяваше от глъч и висок говор. Сега всички заехме местата си мълчаливо и с бавни стъпки, като на осъдените. На борда се качваше утайката на земята. Болните на цяла Европа. Най-най-бедните. Корабът се изпълваше с примирена мъка и тъга. Параход на несретниците, на осъдените, които се завръщаха по родните си места, натезжали от срам, че са се провалили. Преводачът не беше излъгал, пътуването беше безплатно. То и без това никой от нас нямаше с какво да си плати билета за връщане. Властите нямаха друг избор, освен сами да се нагърбят с пътуването ни обратно, ако не желаеха голтаците да се трупат на Елис Айланд. Затова пък и дума не можеше да става да се наемат кораби за отделните страни или направления. Параходът с отхвърлените прекосяваше Атлантика и щом стигнеше Европа, започваше да спира последователно в най-големите пристанища, където оставяше човешкия си товар.

Това пътуване, дон Салваторе, беше безкрайно дълго. На плавателния съд часовете се точеха като в болница, с бавния ритъм на капките в системата. В спалните умираха. Хората агонизираха от болести, от разочарование, от самота. Тези същества, изоставени от всички, трудно намираха причина да живеят, за да се вкопчат в нея. Често се оставяха на смъртта с отнесена и щастлива усмивка, за да сложат край на поредицата изпитания и унижения, в каквато се беше превърнал животът им.

Странното е, че аз започнах да си възвръщам силите. Температурата ми спадна. Скоро вече ходех от палуба на палуба. Тичешком слизах по стълбите, без усилие изминавах дългите коридори. Бях навсякъде. Ходех от група на група. След няколко дни вече всички ме познаваха, независимо от възрастта им и езика, на

който говореха. Запълвах дните си да правя дребни услуги. Кърпех чорапи. Намирах водичка за един възрастен ирландец или купувач за датчанката, която искаше да се раздели с малък сребърен медальон, като в замяна търсеше одеяло. Знаех всички по име или по прякор. Приготвях за ядене на най-възрастните. Наричаха ме „малката“. Включих в дейността и братята си. Обяснявах им какво да правят. В хубавите дни изнасяхме болните на палубата. Раздавах вода в спалните. Бяхме ту вестноосци, ту търговци, ту санитарни или изповедници. И така, лека-полека успяхме да подобрим положението си. Печелехме по някоя и друга монета или привилегия. Откъде идваха средствата? През повечето време от мъртвите. Умираха мнозина. Хората се бяха споразумели, че малкото останало след умрелите отиваше в общността. Иначе нямаше как да стане. В повечето случаи клетниците се връщаха на място, където вече никой не ги чакаше. Оставили бяха близките си в Америка или в земи, към които не възнамеряваха да се отправят отново. Е, как тогава да изпратиш няколкото монети, които криеха в дрипите си, на адрес, на който никога нямаше да пристигнат? Придобивката се разпределяше на борда. Често членовете на екипажа се възползваха първи. И тогава се намесвахме ние. Организирахме се екипажът да научи възможно най-късно и правехме разпределението в мрака, в дъното на трюма. Преговорите бяха дълги. Ако покойникът имаше близки на кораба, всичко отиваше при тях, но в противен случай — а доста често беше точно така — се опитвахме да бъдем справедливи. Понякога ни бяха нужни часове да се споразумеем за наследство от три парчета канап и чифт обувки. Никога не се грижех за болните с мисълта, че скоро ще умрат и за печалбата, която бих могла да изпека. Кълна ви се. Правех го, защото исках да се боря и това беше единственият начин, който бях измислила.

Полагах специални грижи за един стар поляк, когото много харесвах. Така и не успях да произнеса цялото му име — Корниевски или Корженевски. Виках му Корни. Беше дребен и съсухрен. Трябва да беше около седемдесетте. Тялото постепенно го изоставяше. Още когато тръгвал, го посъветвали да не си опитва късмета. Обяснили му, че е много възрастен. И прекалено слаб. Но той упорствал. Искал

да види страната, за която всички говорели. Естествено силите не закъснели да го напуснат. Очите му продължаваха да се смеят, но видимо слабееше. Понякога ми шепнеше на ухото думи, които не разбирах, ала те ме караха да се смея, защото звуците в тях приличаха на всичко друго, само не и на език.

Корни. Тъкмо той ни спаси от мизерията, разяждаща нашия живот. Спомина се още преди да стигнем Англия. Почина през една нощ, в която не клатушкаше много. Когато почувства, че си отива, ме извика при себе си и ми подаде носна кърпичка, завързана с връвчица. Каза нещо, което не разбрах, после отпусна глава на постелята си, с широко отворени очи, и започна да се моли на латински. Молих се с него, докато смъртта открадна последния му дъх.

В кърпичката имаше осем златни монети и малко сребърно разпятие. Тези пари ни спасиха.

Скоро след смъртта на стария Корни параходът започна да обикаля пристанищата на Европа. Най-напред акостира в Лондон, после в Хавър, пое към Средиземно море, където спря в Барселона, Марсилия и най-сетне в Неапол. На всяка спирка корабът се разтоварваше от мърлявите си пътници и се пълнеше със стоки. Възползвахме се от престойте, за да завъртим търговийка. Корабът оставаше във всяко пристанище по два-три дни, време, достатъчно да се натоварят стоките, а и екипажът да изтрезнее. Използвах безценните часове, за да купим това-онова. Чай. Тенджерери. Тютюн. Избирахме най-типичното за всяка страна, а на следваща спирка го препродавахме. Това беше смешна търговия, сумите — незначителни, но ние старателно трупахме тези миниатюрни съкровища. И пристигнахме в Неапол по-богати, отколкото тръгнахме, което е най-важното, дон Салваторе. И аз се гордея с това. Върнахме се по-богати, отколкото тръгнахме. Открих, че имам дарбата да търгувам. Братята ми направо не можеха да повярват. А малкото съкровище, изтръгнато от мръсотията и умението да се оправяме,

ни позволи да не пукнем като добичета сред гъстата тълпа на Неапол, когато се върнахме.

[1] Институция, натоварена с управлението на тютюневия монопол. — Б.а. ↑

[2] Сирене, типично за района на Пулия, с крушовидна форма. — Б.а. ↑

[3] Лимонова ракия. — Б.а. ↑

[4] Тютюнопродавница Маскалцоне № 1. — Б.а. ↑

V

ГОЩАВКАТА

Мръкнало се беше. Кармела смъкна желязната решетка. Не желаше да я безпокоят повече. „Сигурно ще дойде още някой и друг окъснял клиент, но ако имам късмет, като видят спуснатата решетка, няма да настояват“, помисли си тя. Твърдо беше решила да не отговаря, дори да тропаха или викаха. Имаше работа и не искаше да я безпокоят. Мина зад тезгяха и нервно грабна дървената кутия, дето ѝ служеше за каса. „Тук трябва да е всичко“, рече си тя. Отвори кутията и зарови пръсти в множеството дребни измачкани банкноти, опитвайки се да ги подреди, да ги изглади, да ги преброи. Ровеше в купчината хартийки с трескавостта на бедните. В движенията ѝ прозираше безпокойство. С ужас очакваше присъдата. Дали щяха да бъдат достатъчно? Обикновено броеше парите, когато се прибереше. Без каквато и да било припряност. Предварително знаеше дали денят бе бил добър или не. И не бързаше да види преценката си потвърдена от преброените банкноти. Ала тази вечер беше различно. Да, тази вечер се бе нахвърлила върху парите в полумрака на магазинчето като крадец на плячката си.

„Петдесет хиляди лири“, прошепна най-сетне, когато остави купчинката надиплени банкноти пред себе си. Взе пачката, сложи я в един плик, изсипа останалите в кутията, в която обикновено пренасяше печалбата от деня.

Едва тогава затвори тютюнопродавницата с бързите и нервни движения на затворник.

Не тръгна към дома си. Зави по виа деи Мартири и забърза. Беше един без десет през нощта. Улиците бяха пусти. Когато стигна до площада пред църквата, със задоволство отбеляза, че беше първа. Не пожела да седне на някоя от пейките. Успя да направи няколко крачки. Към нея идваше мъж. Кармела се почувства като момиченце, застанало

срещу вятъра. Той я поздрави учтиво, кимайки с глава. Нервна беше. Не искаше срещата да продължи дълго, защото я беше страх някой да не ги види в този неприличен час и селото да започне да злослови. Извади плика, която беше приготвила, и го подаде на мъжа.

— Това е за вас, дон Кардела. Както се уговорихме.

Мъжът се усмихна и пъкна плика в джоба на ленения си панталон.

— Няма ли да ги преброите? — учудено попита Кармела.

Мъжът отново се усмихна — знак, че не се нуждаеше от подобно застраховане, — сбогува се и изчезна.

Кармела остана на мястото си. На площада пред църквата. Всичко беше продължило само няколко секунди. Сега беше сама. Всичко беше свършило. Срещата, която я бе притеснявала седмици наред с крайния срок, лишавал я от сън не една дълга нощ, бе преминала, без каквото и да е от нощния вятър или от шума откъм улиците да сложи специалния си отпечатък върху този важен момент. Ала тя усещаше, че съдбата ѝ бе поела в нова посока.

Скорта бяха взели много заеми, за да задвижат тютюнопродавницата. Откак се бяха хвърлили в тази авантюра, не преставаха да затъват в дългове. С финансите се занимаваше Кармела. Без да каже и думичка на братята си, тя се бе завъртяла в порочния кръг на лихварството. По онова време кредиторите в Монтепучо упражняваха занаята си по най-простия начин. Споразумяваха се с клиента за сумата, лихвата и датата за връщане. В уречения ден парите се донасяха. Никакви хартии, никакви договори. Никакъв свидетел. Само дадената дума и вярата в добрата воля и почтеността на партньора. Но да му мисли онзи, който не погасеше дълга си! Междусемейните войни бяха кървави и безконечни.

Дон Кардела беше последният кредитор на Кармела. Беше се обърнала към него преди няколко месеца, за да може да върне парите, които бе взела назаем от съдържателя на кафенето на главната улица. Дон Кардела се бе оказал най-последната ѝ възможност. Измъкнал я бе от затруднението и затова бе получил двойно повече от дадената сума, та и отгоре, но такива бяха правилата и Кармела не можеше да спори.

Гледаше как силуетът на последния ѝ кредитор изчезва зад ъгъла и се усмихваше. Идеше ѝ да крещи и да танцува. Най-сетне тютюнопродавницата си беше само тяхна, за първи път само за тях си. Опасността от отнемане се отдалечаваше. Вече нямаше ипотечи. Оттук насетне щяха да работят единствено за себе си. И всяка спечелена лира щеше да е лира за семейство Скорта. „Нямаме повече дългове.“ Повтаряше си това изречение, докато усети, че започва да ѝ се завива свят. Сякаш за първи път беше свободна.

Замисли се за братята си. Работили бяха, без да пресмятат труда си. Джузепе и Доменико се бяха заели със зидането. Сковали бяха тезгяха, оправили бяха подовата настилка. Отвътре бяха варосали. И малко по малко, година след година, мястото беше придобило вид и се беше изпълнило с живот. Сякаш вехтото помещение от стари камъни се бе хранило с потта на мъжете, за да разцъфти. Колкото повече работеха, толкова по-хубава ставаше тютюнопродавницата. И мъжете го усещаха. Независимо дали се отнасяше за магазинче, нива или лодка, между мъжа и неговото оръдие на труда съществува някаква скрита връзка, изградена от уважение и омраза. И той я поддържа. Отрупва я с хиляди дребни жестове на внимание, а нощем я ругае и обижда. Защото тя го изхабява. Превива го на две. Краде му неделите и семейния живот, но той за нищо на света не я прекъсва. Същото беше и с тютюнопродавницата и мъжете Скорта. Те я проклинаха и обожаваха едновременно, както се обожават и почитат онова, което ви храни, и както се проклинат онова, което ви състарява преждевременно.

Кармела мислеше за братята си. Бяха дали времето и съня си. И тя знаеше, че никога не би могла да се освободи от този си дълг. Нито някога да го изплати.

Дори не можеше да сподели радостта си с тях, защото тогава трябваше да им обяснява за заемите, които беше взимала, и за рисковете, които бе поемала, а тя не желаше да го прави. Но сега ѝ се искаше бързо да се прибере при тях. Утре беше неделя и щеше да ги види всичките. Рафаеле им беше отправил странна покана. Преди седмица бе минал да каже, че кани целия клан — жените, децата, всички — на едно място, наречено Санакоре. Ала не бе разкрил причината за поканата си. Но утре беше неделя и те всички щяха да се съберат там. И тя си обеща, че ще бди над своите по-внимателно от

всякога. Ще обърне внимание на всеки поотделно. Ще ги обгърне с обичта си. Всички, от чието време беше откраднала. Братята й. Снахите й. Всички, които бяха дали частица от силите си, та тютюнопродавницата да просъществува.

Когато стигна до дома си, преди да бутне вратата и да се озове пред мъжа си и двамата си синове, тя влезе в малкото помещение, издълбано в скалата до къщата, което им служеше за обор. Старото магаре стоеше в топлия въздух на стаята без прозорци. Онова същото, което бяха довели от Неапол и от което никога не пожелаха да се освободят. Използваха го да пренасят тютюна от Сан Джокондо до Монтепучо. Старото животно беше неуморимо. То прекрасно се беше нагодило към небето на Пулия и новия си живот. До такава степен, че Скорта го бяха научили да пуши. Храброто добиче обожаваше да го прави, а представлението радваше неимоверно децата от селото и тези от Сан Джокондо, които, щом го зърнеха да се задава, започваха да тичат край него и да крещят: „E arrivato l'asino flimatore! L'asino fumatore!“^[1] Магарето пушеше наистина. Но не цигари, защото това би било като да дадеш конфитюр на прасетата, а Скорта скъпернически кътаха всяка цигара. Не. По пътя те късаха дълги стръкове изсъхнали треви, навиваха ги на снопче, дебело един пръст, и ги запалваха. Магарето дърпаше от тях, без да спира. Съвършено невъзмутимо. И издишаше дима през ноздрите. Когато снопчето съвсем намалееше и топлината станеше много силна, то изплюваше фаса със замах, което не преставаше да размива Скорта. Тъкмо затова бяха кръстили магарето си „Мурати“, магарето пушач на Монтепучо.

Кармела потупа животно по задницата и му прошепна в ухото: „Благодаря, Мурати. Благодаря, саго“^[2]. Ти също се поти заради нас“. Магарето кротко се остави на милувките й, сякаш разбираше, че Скорта празнуваха своята свобода и че отсега нататък всекидневната работа вече нямаше да е съпроводена с непосилното бреме на робуването.

[1] „Магарето пушач дойде! Магарето пушач!“ (итал.) — Б.а. ↑

[2] Скъпи (итал.). — Б.пр. ↑

Щом влезе в къщата и погледна мъжа си, Кармела разбра, че той е необичайно развълнуван. За миг си помисли, че е научил, дето е взимала назаем от дон Кардела, без да поиска неговото съгласие, но явно не беше това. Очите му блестяха като на превъзбудено дете и в тях не се четеше никакъв укор. Тя го гледаше усмихната и разбра, още преди той да е заговорил, че се беше запалил по нещо ново.

Съпругът ѝ, Антонио Мануцио, беше син на дон Мануцио, адвокат и градски съветник. Един от първенците на Монтепучо. Богат. Собственик на стотици хектари маслинови горички. Дон Мануцио беше сред онези, които многократно бяха ставали жертва на грабежите на Роко Скорта Маскалцоне. Не един от хората му бе убит тогава. Когато беше научил, че синът му иска да се ожени за дъщерята на този престъпник, той му беше заявил, че трябва да избира между семейството си и „оная курва“. Използвал беше точно думата *putana*, което в неговата уста шокираше точно колкото петно от доматиен сос върху снежнобяла риза. Антонио направи своя избор и се ожени за Кармела, скъса със семейството си и се отказа от безгрижния живот на млад буржоа, който го очакваше. Ожени се за Кармела беден като мишка. Без един грош. Само е името си.

— Какво има? — попита Кармела, за да достави на Антонио удоволствието да ѝ разкаже онова, което напираше на устата му.

Лицето му се озари от признателност и той извика:

— Миуча, имам идея. Мислих за това през целия ден. Всъщност обмислям я отдавна, но днес вече съм сигурен и взех решение. Сетих се, докато си мислех за братята ти...

Лицето на Кармела леко помръкна. Не ѝ харесваше, когато Антонио заговореше за нейните братя. Би предпочела съпругът ѝ по-често да говори за двамата им синове — Елиа и Донато, но той никога не го правеше.

— Какво има? — попита отново тя с едва доловима умора в гласа.

— Трябва да разнообразим дейността си — отвърна Антонио.

Кармела не отговори. Вече знаеше какво щеше да каже мъжът ѝ. Не в подробности, разбира се, но предусещаше, че отново щеше да иде реч за една от онези негови идеи, които тя не споделяше и това я натъжаваше и ядосваше. Омъжила се беше за човек, в чиято глава непрекъснато се раждаха вятърничави работи, от които погледът му

блесваше, но той се движеше в живота като въжеиграч. Това я огорчаваше. Разваляше ѝ настроението. Ала Антонио беше започнал и нямаше да спре, докато не кажеше всичко.

— Трябва да разнообразим дейността си — повтори той. — Виж братята си. Прави са. Доменико си има бара. Пепе и Фаелучо — риболова. Трябва да помислим и за нещо друго, освен тия проклети цигари.

— Единствено тютюнопродавницата подхожда на семейство Скорта — кратко отвърна Кармела.

Тримата ѝ братя се бяха оженили и ведно е женитбата и тримата бяха започнали нов живот. В един прекрасен юнски ден на 1934 година Доменико си бе взел за жена Мария Фаратела, дъщеря на заможни търговци. Това не бе брак по любов, но донесе на Доменико комфорт, какъвто не бе познавал дотогава. Ето защо той изпитваше към Мария признателност, която наподобяваше любов. С Мария бе защитен от бедността. Семейство Фаратела не живееше в лукс, ала освен многобройните си маслинови насаждения, притежаваха и бар на корсо Гарибалди. След сватбата Доменико поделеше времето си между тютюнопродавницата и бара, като в зависимост от дните работеше там, където имаха повече нужда от него. Рафаеле и Джузепе си бяха взели за жени дъщери на рибари и занаятът и морето обсебваха по-голямата част от времето и силите им. Да, братята ѝ се бяха откъснали от тютюнопродавницата, но животът беше такъв, а Антонио наричаше тази промяна в съдбите им „разнообразяване на дейността“ и това нервираще Кармела. Подобно определение ѝ се струваше невярно и гадно.

— Тютюнопродавницата е нашият кръст — беше подхванал отново Антонио, докато Кармела мълчеше. — Или ще се превърне в кръст, ако не се опитаме да променим нещо. Ти направи, каквото бе нужно, и се справи по-добре от всички, но сега трябва да мислим да се развиваме. С цигарите печелим пари, само че никога няма да притежаваме онова, което наистина има значение — властта.

— Какво предлагаш?

— Ще се кандидатирам за кмет.

Кармела не можа да сдържи смеха си.

— И кой ще гласува за тебе? Та ти нямаш подкрепата дори на собственото си семейство. Доменико, Фаелучо и Пепе. И толкоз. Можеш да разчиташ на тези три гласа и на нищо повече.

— Знам — каза Антонио, разстроен като дете, ала осъзнаващ истинността на нейната забележка. — Затова трябва да се докажа. Мислих много. Тези неграмотници в Монтепучо не знаят какво е политиката и не могат да преценяват качествата на човека. Трябва да спечеля уважението им. Затова ще замина.

— И къде? — попита Кармела, удивена от подобна решителност във високия млад мъж, който ѝ беше съпруг.

— В Испания — отвърна той. — Дучето има нужда от добри италианци. Готови да жертват младостта си, но да отблъснат червените. Аз ще съм един от тях. А когато се върна, окичен с ордени, тукашните ще съзрат в мене мъжа, който трябва да е кмет, повярвай ми.

За миг Кармела остана безмълвна. Тя изобщо не беше чувала да се говори за войната в Испания. Нито за планове на Дучето за тази част на света. Ала нещо в нея не ѝ казваше, че мястото на мъжете от рода не е там. Някакво смътно и дълбоко предчувствие. Истинската битка на семейство Скорта се водеше тук. В Монтепучо. А не в Испания. През този ден на 1936 година, както и всеки друг, те се нуждаеха от целия клан точно тук. Дучето и Испания можеха да се обърнат към други мъже. Тя дълго гледа мъжа си и след това просто повтори тихичко:

— Единствено тютюнопродавницата подхожда на семейство Скорта.

Но Антонио не я слушаше. Или по-скоро вече бе взел своето решение и сега очите му блестяха като на дете, размечтало се за далечни земи.

— На Скорта може би — рече той. — Но аз съм Мануцио. А и ти също, откак те взех за жена.

Антонио Мануцио беше решил. Убеден беше, че трябва да замине за Испания. И да се бие на страната на фашистите. Възнамеряваше да усъвършенства политическото си образование и да се хвърли в това ново приключение.

До късно през нощта обясняваше отново и отново защо идеята му е блестяща и как при завръщането си непременно ще е обгърнат от аурата на герой. Кармела не го слушаше. И докато едрият ѝ млад съпруг не спираше да говори за фашистката слава, тя заспа.

На следващата сутрин се събуди, обхваната от паника. Имаше да върши хиляди неща. Да се преоблече. Да приготви двете си деца. Да си вдигне косата на кок. Да провери дали бялата риза, която Антонио си беше избрал, е добре изгладена. Да намади косите на Елиа и Донато, да ги напарфюмира, та да са хубави като лъскави петачета. Да не си забрави ветрилото — денят беше топъл и въздухът скоро несъмнено щеше да се нагорещи. Нервна беше точно както на първото причастие на синовете си или пък в деня на собствената си сватба. Имаше да свърши толкова много неща. И нищо да не забрави. Освен това да се помъчи да не закъснее. Ходеше от единия край на къщата до другия с четката си за коса в ръка и фиба, стисната между устните, търсеше обувките си и проклинаше роклята, която сякаш се беше свила и затова едва се закопчаваше.

Най-сетне семейството беше готово. Оставаше да тръгнат. Антонио отново попита къде е срещата и Кармела повтори: „Санакоре“.

— Но къде ще ни водят? — разтревожи се Антонио.

— Не знам — отвърна тя. — Това е изненада.

Поеха, спуснаха се по хълмовете на Монтепучо и продължиха край брега към уреченото място. После свиха по тесен контрабандистки път, който ги изведе на нещо като насип, извисил се над морето. Постояха там малко, нерешителни, без да знаят накъде да се отправят, когато откриха дървена табелка с надпис Trabucso Scorta, сочеща към стълбички. След безкрайно слизане най-сетне стигнаха до просторна дървена платформа, закрепена в крайбрежните скали и надвиснала над вълните. Това беше една от онези trabucchi, с които е осеян брегът на Пулил. Въпросните рибарски платформи приличат на огромни скелети от дърво. Купища избелели с времето дъски, закрепени в скалата, които сякаш няма да издържат и на първата буря. А те си стояха там. Вечно. Простираха дългата си повърхност над водата. Устояваха на яростта на вятъра и на вълните. В миналото ги бяха използвали да ловят риба, без да излизат в морето. Но мъжете ги бяха изоставили и сега те наподобяваха странни, скърцащи на вятъра наблюдателници, вперени в морската шир. Изглеждаха като направени надве-натри. Ала несигурните дървени кули издържаха на всичко. На

платформата имаше заплетена купчина въжета, манивели и скрипци. Когато мъжете работеха, всичко скърцаше и се опъваше. Трабукото издърпваше своите мрежи бавно и величествено като висок, слаб мъж, който потапя ръце във водата и полака ги вдига, сякаш носи съкровищата на морето.

Трабукото принадлежеше на семейството на жената на Рафаеле. Скорта знаеха това. Но досега бе ставало дума за изоставена конструкция, която вече никой не използваше. Купчина изгнили мачти и дъски. Преди няколко месеца Рафаеле поправи трабукото. Работеше вечер, след като се прибереше от риболов. Или в дните на силни бури. Ала винаги тайно. Трудил се беше упорито, а в моментите на отчаяние пред огромната работа, която го чакаше, беше мислил колко щяха да се изненадат Доменико, Джузепе и Кармела, когато видеха мястото напълно обновено и използваемо.

Скорта не можеха да дойдат на себе си от удивление. От купчината дъски не само се излъчваше странно усещане за здравина и солидност, но и всичко беше украсено с вкус и кокетство. Изненадата им се удвои, когато пристъпиха напред и съзряха, в центъра на платформата, сред въжета и мрежи да се кипри огромна маса, застлана с красива бяла покривка, бродирана на ръка. От единия край на трабукото се носеше миризма на печена риба и дафинов лист. Рафаеле показа главата си от едно вдълбано място, където беше разположил пещ на дърва и скара, ухили се широко и извика:

— Сядайте! Добре дошли на трабукото! Сядайте!

На всички въпроси, с които го обсипваха, докато го целуваха, отвръщаше със смях и вид на заговорник.

— Но кога иззида пещта?

— Откъде намери тази маса?

— Трябваше да ни кажеш да донесем нещо.

Рафаеле продължаваше да се усмихва и само ги подканяше:

— Сядайте и не се тревожете за нищо. Разполагайте се.

Кармела и семейството ѝ бяха дошли първи, но едва-що се бяха настанили, откъм стълбичките се разнесе врява. Идваха Доменико и

жена му с двете си дъщери, следвани от Джузепе, съпругата му и техния малък Виторио. Всички вече бяха там. Разцелуваха се. Жените си правеха комплименти за елегантното облекло. Мъжете си разменяха цигари и подхвърляха във въздуха своите племенници и племеннички, а те пищяха от щастие в прегръдките на тези великани. За момент Кармела седна настрана. Колкото да погледа събраната заедно малка общност. Всички, които обичаше, бяха там. Грейнали в неделната светлина, в която роклите на жените сякаш галеха белотата на мъжките ризи. Морето беше спокойно и щастливо. На устните ѝ се изписа необичайна усмивка. Усмивката на вярата в живота. Погледът ѝ се плъзна по всеки от присъстващите. Джузепе и жена му — рибарската дъщеря Матеа, която в собствения си речник бе заменила думата „жена“ с „уличница“. Затова често можеха да я чуят как на улицата поздравява някоя приятелка с гръмовното „Здрасти, уличнице“ и това размиваше минувачите. Погледът на Кармела се спря нежно на децата: Лукреция и Николета, двете дъщери на Доменико, нагласени в красиви бели роклички; Виторио, синът на Джузепе и Матеа, когото майка му кърмеше, мърморейки: „Пий, негоднико, пий, всичко е за тебе“ ; и Микеле, изтърсакът на рода, заспал в пелените и когото жените си подаваха една на друга. Гледаше ги и си мислеше, че всичко можеше да бъде щастливо. Просто щастливо.

От мислите я откъсна гласът на Рафаеле, който извика:

— На масата! На масата!

Стана и се зае да направи онова, което си беше обещала. Да се погрижи за своите. Да се смес с тях. Да ги целува. Да ги глези. Да бъде подред с всеки един, с изисканост и радост.

Около масата бяха петнайсетина и за момент се гледаха изненадани от това колко са се умножили. Рафаеле сияеше от щастие и лакомия. Толкова беше мечтал за този миг. Всички, които обичаше, бяха тук, у него, на собственото му трабуко. Кръстосваше неуморно от единия край до другия, от пещта до кухнята, от рибарските мрежи до масата, та на всеки да е сервирано и на никого нищо да не липсва.

Денят се запечата завинаги в паметта на Скорта. Защото всички, и възрастните, и децата, за първи път похапваха така. Чичо Фаелучо беше организирал всичко със замах. За ордьовър Рафаеле и Джузепина

поднесоха десетина неща. Миди, едри като палец, с плънка от яйца, среда от бял хляб и сирене. Маринована аншоа, чието месо беше стегнато, но се топеше под езика. Пипала на октопод. Салата от домати и цикория. Тънко нарязани печени патладжани. Пържена аншоа. Подаваха си чиниите от единия до другия край на трапезата. Всеки си взимаше, преизпълнен от щастие, че не трябва да избира, а може да пробва от всичко.

Когато платата се изпразни, Рафаеле постави на масата две огромни димящи купи. В едната: традиционните за областта макарони *tricoli* с тъмен сос от сепия. В другата: ризото с морски дарове. Ястията бяха посрещнати с всеобщо ура, от което домакинята се изчерви. Настъпил беше моментът, когато тъкмо им се беше отворил апетитът и имаха чувството, че могат да ядат с дни. Освен това Рафаеле отвори и пет бутилки с хубаво местно вино. Червено, леко стипчиво и тъмно като Христовата кръв. Жегата беше достигнала връхната си точка. Плътна сламена рогозка пазеше сътрапезниците от слънцето, ала по нагорещения въздух се усещаше, че сигурно и гущерите се потяха.

Говореха си сред потракването на приборите, прекъсвани от време на време от въпроса на някое от децата или от неволно разлята чаша вино. Разговорът се въртеше около всевъзможни теми. Джузепина им разказа как беше приготвила ризото и макароните. Сякаш, като си говореха за храна, докато похапваха, удоволствието от яденето се умножаваше. Споряха. Смееха се. Всеки се грижеше за човека до себе си и внимаваше чинията му да не остава празна.

Когато се видя дъното на двете купи, всички бяха заситени. Усещаха стомасите си пълни. Чувстваха се добре. Ала Рафаеле не беше казал последната си дума. Той донесе на масата пет грамадни плата, отрупани с най-различна риба, уловена същата сутрин. Лаврак, златоперка. Купа, пълна с пържени калмари. Огромни розови скариди, печени на дървени въглища. И дори няколко лангустини. Като видяха чиниите, жените се заклеха, че няма да ги докоснат. Че това вече било прекалено. И че щели направо да умрат от ядене. Но нали не можеха да обидят Рафаеле и Джузепина. И не само тях.

А и живота, който им беше предложил тази гощавка и която те никога нямаше да забравят. В Юга ядат с някаква френетичност и ненаситна лакомост. Винаги, когато могат. Сякаш най-лошото тепърва

им предстои. Сякаш се хранят за последен път. Трябва да се яде, докато храната я има. Това е някакъв панически инстинкт. Много важно, че после щяло да им бъде лошо. Да се хапва трябва радостно и изобилно.

Чиниите с риба обиколиха масата и всички страстно им се насладиха. Сега вече ядяха не за стомаха, а за небцето. Но независимо от желанието не успяха да довършат пържените калмари. И това накара Рафаеле да изпита главозамайващо задоволство. Защото не останеше ли на трапезата ядене, значи на гостите не им е стигнало. Към края на гощавката Рафаеле се обърна към своя брат Джузепе и, потупвайки го по корема, попита: „Rancia piena?“ Всички се разсмяха, докато отпускаха колани или вадеха ветрила. Горещината беше попревалила, ала сега телата започваха да се потят от всичката погълната храна, от жизнерадостното дъвкане. Тогава Рафаеле донесе табла е кафета за мъжете и три бутилки диджестив: с грапа, с limoncello и с дафинова ракия. Когато чашите на всички бяха напълнени, той подхвана:

— Нали знаете, че цялото село ни нарича „Мълчаливците“. Казват, че понеже сме били деца на Нямата, устата ни служела само да лапаме, но не и да говорим. Чудесно. Нека се гордеем с това. Ако така ще прогоним любопитните и ще докараме до бяс гадовете, нека сме Мълчаливците. Но мълчанието да е за тях, не за нас. Аз не съм преживял всичко, което се е случило на вас. Много е възможно да си пукна в Монтепучо и да съм видял на света единствено безводните и голи баири в околността. Ала вие сте тук. И знаете много повече неща от мен. Обещайте ми да говорите на моите деца. И да им разкажете какво сте видели. Та онова, дете сте го научили по време на пътуването до Ню Йорк, да не умре с вас. Обещайте ми, че всеки от вас ще разкаже по нещо на децата ми. Нещо, което е научил. Спомен. Умение. Нека го направим помежду си. От чичовци на племенници. От лели на племеннички. Някоя тайна, която сте запазили за себе си и няма да споделите с никой друг. Инак нашите деца ще бъдат обикновени жители на Монтепучо като всички останали. Непознаващи света. И ще познават единствено тишината и припичащото слънце.

Всички Скорта кимнаха в знак на съгласие. Да. Така ще е. Та затова нека всеки един от тях каже нещо поне веднъж в живота си. На племенник или племенница. Да сподели онова, което знае, преди да си

отиде от този свят. Да говори веднъж. Да даде съвет или да предаде онова, което е научил. Да говори. За да не са просто живи твари, които безмълвни живеят и умират под слънцето.

Гощавката беше приключила. Четири часа след като се бяха настанили около трапезата, мъжете най-сетне се бяха отпуснали назад в столовете, децата бяха отишли да си играят из въжетата, а жените бяха започнали да раздигат.

Всички бяха изтощени като след битка. Изтощени и щастливи. Защото в този ден битката беше спечелена. Заедно се бяха насладили на частица от живота. Измъкнали се бяха от суровото всекидневие. Обядът щеше да остане в спомените на всички като голямата гощавка на семейство Скорта. Това беше единственият път, когато целият клан се бе събрал заедно. И ако в този момент Скорта бяха имали фотоапарат, щяха да обезсмъртят споделения следобед. Всички бяха заедно. Родители и деца. Този миг беше апогеят на рода. И щеше да е прекрасно нищо да не се промени.

Ала много скоро нещата щяха да се помрачат, земята да се пропука под краката им, а пъстрите рокли на жените да се зачернят с грозните краски на траура. Антонио Мануцио щеше да замине за Испания и да умре там от люта рана — не познал слава и блясък — и да остави Кармела вдовица с двама синове на ръце. Това щеше да е първата сянка, легнала върху щастието на семейството. Доменико, Джузепе и Рафаеле щяха да решат да оставят тютюнопродавницата на сестра си, защото тя друго нямаше, а вкъщи я чакаха две гърла. Та Елиа и Донато да не тръгнат от нищото, да не познаят бедността, която вуйчовците им бяха преживели.

Нещастията щеше да разкъса хубавия живот на тези мъже и жени, но тогава никой не мислеше за това. Антонио Мануцио си сипа още една чаша грапа. Отпуснали се бяха доволни, под благосклонния поглед на Рафаеле, който при гледката на братята му, похапващи от рибата, която собственоръчно им беше изпекъл, се беше разплакал от радост.

В края на гощавката стомасите им бяха доволно сити, пръстите мазни, ризите накапани, а челата потни, но те благославяха. С голямо

съжаление напуснаха трубулото, за да се върнат към обичайния си живот.

Дълго време за тях топлата и натрапчива миризма на печена дафина щеше да олицетворява аромата на щастието.

Сега разбирате защо вчера се разтреперах, когато си дадох сметка, че името на Корни започва да ми се губи. Забравя ли този човек и за секунда, значи всичко потъва. Още не съм ви разказала докрай, дон Салваторе. Но, моля ви, дайте ми малко време. Запалете си. Пушете спокойно.

Като се прибрахме в Монтепучо, аз накарах братята ми да се закълнат, че никога няма да говорят за нашия нюйоркски провал. Споделихме тайната с Рафаеле през нощта, когато погребяхме Нямата, защото той поиска да му разкажем за пътуването си, а никой от нас не желаше да го лъже. Вече беше станал част от нас. И се закле с братята ми. Те до един удържаха на думата си. Настоявах никой да не знае. За всички ние бяхме отишли до Ню Йорк и бяхме прекарвали там няколко месеца. Колкото да спечелим малко пари. На онези, дето ни питаха защо сме се върнали толкова бързо, отвързахме, че не е било прилично да оставим майка си съвсем сама тук. А не сме можели да знаем, че се е споминала. Това им затваряше устите. Хората спряха да подпитват. Не исках да разберат, че Скорта не бяха желани там. Значение има само онова, което говорят за човека или му го приписват. Исках да приписват Ню Йорк на семейство Скорта. Да не сме повече семейство бандити или мизерници. Познавам тукашните хора. Щяха да забрътвят за несретата, която отново се е стоварила върху нас. Щяха да се сетят за проклятието на Роко. А от това човек не може да се отърси. Върнали се бяхме по-богати, отколкото бяхме тръгнали. И единствено това имаше значение. Не съм споделяла тайната със синовете си. Никое от децата не я знае. Накарах братята ми да се закълнат и те не престъпиха обещанието си. Всички трябва да могат да вярват в Ню Йорк. Направихме дори нещо повече. Разказвахме за града и живота в него. С подробности. Можехме да го

сторим, благодарение на стария Корни. По време на пътуването обратно беше намерил някакъв мъж, който говореше италиански, и го бе помолил да ни преведе писмата, които беше получавал от брат си. Слушахме го нощ подир нощ. Още си спомням съдържанието на някои от тях. Братът на стария Корни разказваше за живота си, за своя квартал. Описваше улиците, хората от своята кооперация. Корни ни накара да изслушаме всичките и това не беше допълнително мъчение. Той ни отваряше портите на града. Разхождахме се в него. Настанявахме се там мислено. Разправях на синовете си за Ню Йорк благодарение на писмата на стария Корни. Джузепе и Доменико сториха същото. Затова ви донесох ex-voto-то „Неапол — Ню Йорк“, дон Салваторе. Моля ви да го закачите в църквата. Еднопосочен билет за Ню Йорк. Искам да стои в църквата в Монтепучо. И свещите да горят за стария Корни. Това е лъжа. Но вие разбирате, че всъщност не е, нали? Ще го направите. Искам Монтепучо да продължи да вярва, че сме били там. Когато Анна порасне достатъчно, ще го откачите и ще ѝ го дадете. Тя ще ви задава въпроси. Вие ще ѝ отговорите. Ала искам дотогава очите на Скорта да се смеят с блясъка на големия град от стъкло.

VI СЛЪНЦЕЕДИТЕ

През една августовска утрин на 1946 година в Монтепучо влезе мъж, яхнал магаре. Имаше дълъг прав нос и малки черни очи. Лицето му не беше лишено от благородство. Беше млад, може би около двайсет и пет годишен, ала дългото слабо лице му придаваше строгост, която го състаряваше. Най-възрастните жители на Монтепучо се сетиха за Лучано Маскалцоне. Новодошлият се движеше с бавната стъпка на съдбата. Сигурно беше негов потомък. Мъжът отиде право в църквата и преди още да е свалил багажа си, да е нахранил добичето си или да се е измил, преди още да е пийнал глътка вода и да се е разкършил, за всеобща изненада енергично заудря камбаните. Монтепучо имаше нов свещеник: дон Салваторе, когото селяните нямаше да закъснеят да нарекат „Калабриец“.

В самия ден на пристигането си дон Салваторе отслужи пред три старици, които любопитството бе накарало да влязат в църквата. Искаха да видят какво представлява новичкият. Останаха като вцепенени и разнесоха мълвата, че младият мъж бе произнесъл невиджано яростна проповед. Това заинтригува жителите на Монтепучо. На следващата сутрин отчето видя петима от тях, после още петима и така — до първата неделя. Него ден църквата беше претъпкана. Семействата бяха дошли в пълен състав. Всички горяха от нетърпение да разберат дали новият свещеник щеше да си е на мястото, или трябваше да му отредят участта на неговия предшественик. Дон Салваторе въобще не изглеждаше смутен. Когато дойде време за проповедта, той авторитетно започна:

— Наричате себе си християни и идвате да търсите утеха от Всевишния, защото знаете, че е добър и справедлив във всичко, ала влизате в храма Му с мръсни крака и лош дъх. Да не говорим за душите ви, които са черни като катран. Грешници! Родени сте грешни като всички нас, но на вас това ви харесва, както на свинята ѝ харесва в кочината. Когато преди няколко дни влязох в тази църква, по пейките

имаше дебел слой прах. Какво е това село, дето оставя прах да покрие Божия дом? За какви се имате, че да обръщате гръб на Нашия Отец? И изобщо не ми говорете за беднотията си. Или как сте принудени да работите денонощно, или колко сте изнурени след това. Идвам от край, където вашите ниви биха изглеждали като райски градини. В моя край най-бедният от вас ще изглежда като принц. Не! Признайте си, че сте погубили душите си. Знам селските ви обичаи. Досещам се за тях само като ви гледам муцуните. Заклинанията. Дървените ви идоли. Досещам се за оскърбленията срещу Всемогъщия, за скверните ви ритуали. Признайте си и се покайте, нещастници проклети. Църквата може да ви даде своята прошка и да ви направи, каквито никога не сте били — искрени и почитени християни. Църквата може да го стори, защото е добра към чедата си, но затова трябва да минете през мене, а аз съм дошъл тук да ви направя живота черен. Ако упорствате в безчестието, ако бягате от Църквата и презирате нейния свещеник, ако продължавате да изпълнявате дивашките си ритуали, чуйте какво ще ви застигне и не смейте да се съмнявате, че ще ви се случи тъкмо това: небето ще се покрие с облаци и през лятото ще вали неспирно трийсет дни и трийсет нощи. Рибата няма да влиза във вашите мрежи. Маслиновите дървета ще станат ялови. Магаретата ще раждат слепи котки. И скоро от Монтепучо няма да остане нищо. Защото такава ще е волята Божия. Молете се за спасението си. Амин.

Присъстващите седяха като ударени от гръм. После тук-там се разнесоха мърморения. Протестираха тихо. Сетне, лека-полека, отново замлъкнаха и се възцари тишина на омая и възхищение. На излизане от службата всички единодушно постановиха: „Този си го бива. Няма нищо общо с онзи нещастник Миланеца.“

Дон Салваторе беше приет. Харесали бяха неговата патетичност. Той притежаваше грубостта на Юга и мрачния поглед на безстрашните мъже.

Няколко месеца след пристигането си дон Салваторе преживя своето първо бойно кръщение: подготовката за празника на Сант Елиа. Цяла седмица той не мигна. В навечерието на празненствата тичаше от единия до другия край на селото със смръщени вежди. Улиците бяха тържествено пременени. Навсякъде висяха закачени лампиони и гирлянди. На зазоряване, още по първи петли, оръдейните изстрели разтресоха стените на къщите. Всичко беше готово. Вълнението нарастваше. Децата тропаха с крака от нетърпение. Жените вече приготвиха менютата за празничните дни. В задушните кухни пържеха една по една филийките нарязан патладжан за parmigiana. Църквата беше украсена. Дървените статуи на светците бяха извадени и показани на енорияшите: Сант Елиа, Сан Роко и Сан Микеле. Те бяха отрупани с накити, както обичаят повеляваше: златни верижки и медальони, дарения, искрящи на светлината на свещите.

В единайсет часа вечерта, когато цяло Монтепучо беше на корсото и спокойно отпиваше от разхладителните напитки или хапваше сладолед, изведнъж се разнесе неистов крясък и дон Салваторе се появи блед, с очи изблещени, сякаш беше видял самия Сатана, с побелели устни, като че всеки момент щеше да припадне. Изрева като ранено животно: „Някой е откраднал златните медальони на Сан Микеле!“ И цялото село отведнъж онемя. Мълчанието продължи, докато всеки наистина осъзна онова, което отчето току-що бе изрекъл. Медальоните на Сан Микеле. Откраднати. Тук. В Монтепучо. Невъзможно.

Тогава тишината внезапно премина в глухо и гневно ръмжене и всички мъже се изправиха. Кой? Кой би могъл да извърши подобно престъпление? Кой? Това беше обида за цялото село. Никой не помнеше да се е случвало такова нещо. Да оберат Сан Микеле! В навечерието на празника! Това щеше да донесе проклятие на Монтепучо. Група мъже се завтекоха към църквата. Разпитваха онези, които бяха дошли да се молят. Дали не бяха виждали някой непознат да се навърта наоколо? Не бяха ли забелязали нещо необичайно? Търсиха навсякъде. Провериха дали пък медальоните не бяха паднали в подножието на статуята. Нищо. Никой нищо не беше видял. Дон Салваторе неспирно повтаряше: „Проклятие! Проклятие! Това село е

свърталище на престъпници!“ Искаше да отмени всичко. Процесията. Тържествената литургия. Всичко.

В дома на Кармела цареше изумление, както навсякъде другаде. Джузепе беше дошъл да хапне с тях. По време на цялата вечеря Елиа не беше спрял да се върти на стола си. И когато майка му най-накрая вдигна празната му чиния, той извика:

— Най-сетне! Видяхте ли физиономията на дон Салваторе?

И се засмя така, че майка му преbledня. Тя в миг разбра всичко:

— Ти ли беше? Елиа? Ти ли го направи? — попита с разтреперан глас.

А момчето се закикоти с цяло гърло, с онзи налудничав смях, който Скорта така добре познаваха. Да. Той го направил. Ама каква шега, а? А физиономията на дон Салваторе? А паниката в селото?

Кармела беше бяла като платно. Обърна се към брат си и с глас на умираща му рече:

— Аз ще изляза. А ти го убий.

Стана и затръшна вратата. Отиде право у Доменико и му разказа всичко. От своя страна Джузепе изчака гневът да го завладее. Помисли си какво ще каже селото. За срама, който отново щеше да ги залее. И когато почувства, че кръвта му кипва, етапа и наби племенника си така, както никой друг вуйчо не го е нравил. Разцепи му едната вежда и устната. После седна до него. Яростта му се беше уталожила, но той не изпитваше облекчение. Сърцето му бе изпълнено с огромно огорчение. Удрял беше, ала в крайна сметка резултатът си оставаше същият — безизходица. И като се обърна към насиненото лице на племенника си, каза:

— Това беше гневът на един вуйчо. Оставям те на гнева на селото.

Тъкмо се готвеше да излезе, зарязвайки момчето на собствената му участ, когато се сети нещо:

— Къде са медальоните? — попита той.

— Под възглавницата ми — отвърна Елиа между две изхълцвания.

Джузепе отиде в стаята на момчето, бръкна под възглавницата, взе торбичката, в която крадецът беше напъхал плячката си, и унизен, с

наведена глава и безжизнен поглед се запъти право към църквата. „Поне празникът на Сант Елиа да се състои — мислеше си той. — Толкова по-зле за нас, ако ни пребият, задето сме пръкнали този малък нечестивец, но празник ще има.“

Джузепе не скри нищо. Събуди дон Салваторе, не му остави време да се разсъни, връчи му медальоните с думите:

— Дон Салваторе, нося ви медальоните на светеца. Няма да крия кой е крадецът, защото Бог вече знае. Моят племенник, Елиа. Ако оцелее от наказанието, което му наложих, не му остава нищо друго, освен да се помири с Господ, преди съселяните ни да се нахвърлят върху му. Не ви моля за нищо. Никакво снизхождение. Никаква милост. Аз просто дойдох да ви донеса медальоните. И нека утре, като на всеки 20 юли, Монтепучо чества светеца, защото е така, откакто свят светува.

После, без да дочака отговора на свещеника, който стоеше вцепенен, разкъсан между радостта, облекчението и гнева, се завъртя и се прибра у дома.

Джузепе с пълно право смяташе, че животът на племенника му е в опасност. Незнайно как още същата нощ се беше разчуло, че безбожникът крадец е Елиа Мануцио. Мъжете се бяха събрали на групички и се бяха заклели така да накажат нечестивеца, че да помни, докато е жив. Търсиха го навсякъде.

Първото нещо, което Доменико направи, като видя сестра си, обляна в сълзи, беше да си вземе пистолета. И беше твърдо решен да го използва, ако някой му се изпречеше на пътя. След това отиде право в дома на Кармела, където намери племенника си почти в несвяст. Вдигна го и без да губи време да му измие поне лицето, го метна на едно от мулетата си и го отведе в малка каменна барака, в средата на своите маслинови гори. Хвърли го на сламеника. Даде му няколко глътки вода и го заключи за през нощта.

На следващия ден празникът на Сант Елиа мина нормално. По лицата не личеше нищо от драматичните събития от предишната вечер. Както обикновено, Доменико Скорта взе участие в празненството. По време на процесията носеше статуята на Сан Микеле и на всеослушание повтаряше, че онзи разбойник

племенникът му е кръгъл нещастник и че ако не го е било срам да пролее собствена кръв, лично щял да го убие с голи ръце. Никой дори за миг не заподозря, че той единствен знаеше къде се крие Елиа.

В деня след празника мъжете отново започнаха да търсят престъпника. Литургията и процесията се бяха състояли, най-важното беше спасено, но сега крадецът трябваше да бъде наказан, и то така, че подобно нещо да не се повтори никога повече. Цели десет дни издирваха Елиа. Преобърнаха цялото село. А Доменико излизаше посред нощ и тайно отиваше да му занесе храна. Не разговаряха. Или почти. Даваше му да пие и да яде. После се прибираще. Като не пропускаше да заключи подир себе си. След десет дни търсенето беше прекратено и селото се успокои. Но изобщо не можеше да се мисли момчето да се прибере в Монтепучо. Доменико го настани при свой стар приятел в Сан Джокондо. Онзи имаше четири момчета, които здравата се трудеха на нивите. Разбраха се Елиа да остане при тях една година и едва след това да се върне в Монтепучо.

Щом натовари скромния си багаж на магарето, Елиа се обърна към вуйчо си и каза:

— Благодаря, zio^[1] — а в очите му се четеше голямо разкажание.

Отпърво вуйчо му не отговори нищо. Слънцето вече надничаше зад хълмовете. Красиви розови отблясъци галеха хребетите им. Тогава се озърна и каза на Елиа нещо, което той никога нямаше да забрави. В приказната светлина на зараждащия се ден Доменико сподели с момчето онова, което смяташе за своя лична мъдрост:

— Ти си никой, Елиа. Аз също. От значение е само семейството. Без него щеше да си мъртъв, а светът щеше да продължи да съществува, без дори да забележи, че те няма. Раждаме се. Умираме. А между тези две събития едно-единствено нещо има значение. Аз и ти, взети поотделно, сме никои. Но Скорта, семейство Скорта е нещо. Затова ти помогнах. Само затова. Отсега нататък ти имаш дълг. Към хората, чието име носиш. Един ден, може би след двайсет години, ще го изплатиш. Помагайки на някой от нашите. Затова те спасих, Елиа. Защото ще имаме нужда от тебе, когато ще си станал по-добър, така както се нуждаем от всеки от собствените си синове. Не го забравяй.

Ти си никой. Но и ти носиш името Скорта по определен начин. Това е. А сега върви. И нека Бог, майка ти и цялото село ти простят.

[1] Чичо или вуйчо (итал.). — Б.пр. ↑

Прокуждането на брат му потопи Донато в меланхолията на малък вълк единак. Той спря да говори. Вече не си играеше. Часове наред седеше неподвижен напред главната улица, а когато Кармела го попитваше какво прави, неизменно отговаряше: „Чакам Елиа.“

Внезапната самота, наложена му в детските игри, бе преобърнала неговия свят. Откак Елиа не беше с него, светът беше станал грозен и скучен.

Една сутрин, както седеше пред чашата с мляко, Донато погледна към майка си със своите големи, сериозни очи и се обади:

— Мамо?

— Да — откликна тя.

Ако открадна медальоните на Сан Микеле, ще мога ли да отида при Елиа?

Въпросът ужаси Кармела. Тя направо зина. И хукна при брат си Джузепе да му разкаже какво се беше случило.

— Пепе — рече накрая, — трябва да се погрижиш за Донато, инак ще извърши престъпление. Освен ако не се остави да умре. Вече не иска да яде. Говори само за брат си. Вземи го със себе си и му върни усмивката. Не бива очите на дете на неговите години да са мъртви. Момченцето ми направо е погълнало всичката тъга на света.

Джузепе се подчини. Още същата вечер отиде да вземе племенника си и го отведе на пристанището, където заедно се качиха в лодката му. Когато Донато попита къде отиват, Пепе отвърна, че било дошло време момчето да разбере някои неща.

Скорта се занимаваха с контрабанда. Откак се помнеха. Започнали бяха през войната. Купоните представляваха сериозна спънка за търговията. Фактът, че можеше да продава ограничен брой пакети с цигари на всеки жител, беше за Кармела нещо недопустимо. Тя започна с английските войници, които на драго сърце разменяха по някои и друг стек за шунка. Оставаше да намери войници непущачи. После Джузепе беше натоварен с контрабандата от Албания. Вечер на брега спираха лодки, пълни с цигари, откраднати от държавните складове или от други тютюнопродавници в района. Нелегалната стока

беше по-евтина и даваше възможност за създаването на черна каса, която убягваше от контрола на данъчните.

Джузепе беше решил това да е първото пътуване на Донато като контрабандист. Придвижваха се с бавния ритъм на Беслата към заливчето Дзайана. Там ги чакаше малък моторен кораб. Джузепе поздрави някакъв мъж, който говореше слабо италиански, и натовариха в лодката си десет кашона цигари. После се върнаха в Монтепучо в тихата нощ, спуснала се над водата. Без да продумат.

Когато влязоха в пристанището, се случи нещо неочаквано. Малкият Донато не искаше да слезе. Седеше в далечния край на лодката с решителен вид и скръстени на гърдите ръце.

— Какво има, Донато? — подхвърли вуйчо му развеселен.

Момчето дълго го гледа, а после попита със сериозен глас:

— Често ли правиш това, zio?

— Да — отвърна Джузепе.

— И все през нощта ли?

— Да, винаги нощем — потвърди вуйчото.

— Така ли печелиш пари? — не спираше детето.

— Да.

Малчуганът помълча още известно време. Сетне, с нетърпящ възражение глас, заяви:

— И аз искам да правя същото.

Нощното пътуване го беше изпълнило с радост. Шумът на вълните, тъмнината, тишината, във всичко това имаше нещо тайнствено и свещено, което го беше развълнувало. Пътуванията по вода. Винаги нощем. Нелегалността като занаят. Струваха му се невероятен израз на свобода и предизвикателство.

По пътя на връщане, впечатлен от възторга на племенника си, Джузепе го прегърна през раменете и рече:

— Човек трябва да се оправя, Донато. Запомни го. Да се оправя. Не слушай какво било незаконно, забранено или опасно. Истината е, че трябва да храниш своите и толкова.

Детето остана замислено. За първи път вуйчо му му говореше с такъв сериозен тон. А той го беше изслушал и като не знаеше какво да

отговори на обявеното правило, замълча, горд, че вуйчо му го има за мъж, с когото може да разговаря.

Доменико единствен виждаше Елиа през годината на заточеничество. И докато за всички открадването на медальоните на Сан Микеле беше като оглушителна плесница, за Доменико то се оказа възможност да опознае племенника си. Нещо в това деяние му беше симпатично.

В деня, когато се навърши година от ограбването на Сан Микеле, Доменико неочаквано се появи в семейството, подслонило Елиа, поиска да го види и щом момчето се изправи пред него, го хвана за ръка и го отведе да се разходят по хълмовете. Разговорът между вуйчото и племенника следваше ритъма на крачките им. Накрая Доменико се обърна към Елиа, подаде му един плик и каза:

— Ако всичко е наред, Елиа, след месец ще можеш да се върнеш в селото. Мисля, че ще те приемат. Вече никой не говори за твоето престъпление. Духовете са се успокоили. Задава се новият празник на Сант Елиа. Ако искаш, след месец отново можеш да бъдеш сред нас. Но аз съм дошъл да ти предложа нещо друго. Дръж. Вземи този плик. В него има пари. С тях можеш да живееш шест месеца. Вземи го и замани. Където пожелаеш. В Неапол, в Рим. Или в Милано. Ще ти изпратя още повече, когато тези в плика се свършат. Разбери ме правилно, Елиа, аз не те гоня. Просто искам да имаш избор. Може да бъдеш първият Скорта, напуснал тази земя. Единствено ти си способен да го направиш. Кражбата го доказва. Умен и смел си. Изгнанието те е накарало да съзрееш. Нямах нужда от нищо друго. Не съм казвал нищо на никого. Майка ти не знае. Нито вуйчовците ти. Ако решиш да заминеш, аз ще се нагърбя да им обясня. А сега слушай, Елиа, имаш един месец. Оставям ти плика и искам да си помислиш.

Доменико целуна племенника си по челото и го прегърна. Елиа беше сащисан. Желанията и страховете се бореха в него. Гарата в Милано. Големите градове на север, обвити в дима на заводските комини. Самотният живот на емигранта. Мислите му не успяха да си проправят път през многобройните картини. Вуйчо му го беше нарекъл Скорта. Какво бе искал да каже? Да не би пък просто да беше забравил, че неговото истинско име беше Мануцио?

Месец по-късно, в часа, когато слънчевите лъчи започват да нагриват камъните, на вратата на красивата къща на Доменико се

почука. Той отиде да отвори. Пред него стоеше Елиа. Усмехнат. Веднага му подаде плика с парите за пътуването и заяви:

— Оставам тук.

— Знаех си — отвърна вуйчото едва чуто.

— Откъде? — попита заинтригуван Елиа.

— В момента времето е прекалено хубаво — рече Доменико.

И понеже Елиа нищо не разбра, той му направи знак да влезе, даде му да пие и му обясни:

— Времето е много хубаво. От месец слънцето прилича. Невъзможно беше да заминеш. Когато слънцето властва в небето, а на земята камъните се пукат от жегата, не може нищо да се направи. Ние обичаме прекалено силно тази земя. Тя не ни дава нищо, по-бедна е от нас самите, ала когато слънцето я сгрее, никой от нас не може да я напусне. Ние сме родени от слънцето, Елиа. И носим топлината му в себе си. Откак телата ни помнят, то все е тук и сгрива кожата ни на бебета. Ние не спираме да го ядем, здраво да отхапваме от него. То е в плодовете, които ядем. В прасковите. В маслините. В портокалите. А ароматът му? То се разлива във вените ни заедно със зехтина, който поглъщаме. То е в нас. Ние сме слънцееди. Знаех, че няма да заминеш. Ако през последните дни беше валяло, може би щеше да го направиш. Но сега е невъзможно.

Елиа слушаше развеселен теорията, която Доменико излагаше донякъде превзето, сякаш за да покаже, че и самият той не вярваше напълно в нея. Беше щастлив. И искаше да говори. Това беше неговият начин да благодари на Елиа, че се беше върнал. Тогава младежът каза:

— Върнах се заради тебе, zio. Не искам да науча за кончината ти по телефона и да плача сам в някоя дупка в Милано. Искам да съм тук. До тебе. И да се уча от тебе.

Доменико слушаше племенника си, а в очите му се събираше тъга. Естествено беше щастлив от избора на Елиа. Ноци наред се беше молил момчето да не реши да се махне, но част от него приемаше завръщането му като капитулация. То му напомняше техния нийоркски неуспех. Значи никой Скорта никога нямаше да може да се откъсне от тази нещастна земя. Никога никой Скорта нямаше да избяга от слънцето на Пулия. Никога.

Когато Кармела видя сина си, придружаван от Доменико, тя се прекръсти и благодари на небето. Елиа се беше върнал. Вървеше с решителна стъпка по корсото и никой не му препречваше пътя. Никакво мърморене. Никакви зли погледи. Никакви мъже не се събираха на групички зад гърба му. Монтепучо бе простило.

Донатото пръв се хвърли да прегръща Елиа, надавайки радостни викове. Батко му се беше върнал. Нямаше търпение да му разкаже какво беше научил, докато го беше нямало: среднощните излизания в морето, контрабандата, скривалищата за кашоните с незаконните цигари. Искеше да му обясни всичко, но за момента му беше достатъчно просто да го стиска мълчаливо в прегръдките си.

Животът в Монтепучо продължи своя ход. Елиа работеше с майка си в тютюнопродавницата. Донатото всеки ден молеше вуйчо си да го вземе със себе си, докато накрая Джузепе свикна да го взема всеки път, когато нощем излизаше в морето.

Винаги, щом можеше Елиа, ходеше с Доменико в имението. Най-големият Скорта остаряваше незабелязано с изнизването на летата. Суровият и затворен мъж се беше превърнал в кротко същество с яносин поглед, което не беше лишено от благородна красота. Пристрастил се беше към маслиновите насаждения и бе успял да осъществи мечтата си: да стане собственик на доста хектари. Най-много от всичко обичаше да съзерцава столетните дървета, когато жегата отслабнеше и морският ветрец започнеше да поклаща листата. Занимаваше се единствено с маслиновите си насаждения. Неуморно повтаряше, че зехтинът бил спасението на Юга. Гледаше го как бавно се точи от бутилките и не криеше доволната си усмивка.

Когато Елиа отидеше да го види, той неизменно го канеше да седнат на голямата тераса. Донасяше няколко резена бял хляб и шише зехтин собствено производство и двамата смирено вкусуваха от нектара.

— Това е злато — казваше чичото. — Онези, които разправят, че сме бедни, никога не са опитвали залък хляб, потопен в зехтин от нашите места. То е като да отхапеш от тукашните възвишения. Мирише на скала и слънце. Искри. Той е хубав, гъст, мазен. Зехтинът е кръвта на нашата земя. А хората, дето ни наричат голтаци, могат само да гледат отстрани кръвта, която тече в нас. Тя е нежна и щедра.

Защото ние сме точно такива — голтаци, ама чистокръвни. Клетите простовати хорица с обгорели от слънцето лица и мазолести ръце, но с горди и прями погледи. Гледай сушавата земя навсякъде около нас и се наслаждавай на вкуса на дървеното масло. Защото помежду им е трудът на хората. От нашия зехтин се разнася и неговият аромат. На потта на мъжете ни. На мазолестите ръце на жените ни след беритбата. Да. И всичко това е благородно. Затова е хубав. Може да сме бедни и неуки, но ще бъдем спасени, защото сме добивали зехтин с пот на челото и сме постигнали много от почти нищо. Бог умее да оценява усилията. А нашият зехтин ще ни защитава.

Елиа не отговаряше нищо. Ала терасата, кацнала над възвишенията, на която толкова обичаше да седи с вуйчо си, беше единственото място, където се усещаше жив. Тук той дишаше.

Доменико все по-рядко слизаше в селото. Предпочиташе да седи на стол сред дърветата си, да стои отпуснат под сянката на маслините и да съзерцава как небето мени цвета си. Една среща обаче не пропускаше за нищо на света. В седем часа всяка лятна вечер той се събираше с двамата си братя, Рафаеле и Джузепе, на корсото. Сядаха на терасата на едно и също кафене, „Да Пицоне“, където масата им ги чакаше. Към тях се присъединяваше и съдържателят — Пепино, и играеха на карти. От седем до девет. Тези партии бяха като свещена среща. Пийваха по един сан битер или ракия от артишок и хвърляха картите, като пляскаха с тях по масата, wśród смях и викове. Крещяха си. Наричаха се как ли не. Проклинаха небето при всяка загубена игра или благославяха Сант Елиа и Богородица, когато им вървеше. Добродушно се предизвикваха, подиграваха се на губещите, тупаха се по гърбовете. И всички бяха щастливи. Да. В тези мигове не им липсваше нищо. Щом чашите се изпразнеха, Пепино носеше нови питиета. Разказваше им новините от селото. Джузепе подвикваше на хлапетиите от махалата, които до едно му викаха „zio“, защото винаги им даваше петаче да идат да си купят печени бадеми. Играеха на карти и времето сякаш не съществуваше. Сядяха на терасата в прекрасната мекота на летните привечери и си бяха у дома. Останалото нямаше значение.

В един юнски ден Доменико не се яви в „Да Пицоне“ в седем часа. Почакаха го малко. Напразно. Рафаеле и Джузепе предусетиха, че се беше случило нещо страшно. Втурнаха се към тютюнопродавницата, за да разберат дали Елиа беше виждал вуйчо си. Не беше. Тогава хукнаха към имението, а във вените им се разстилаше увереността, че скоро ще се сблъскат с най-лошото. Намериха брат си седнал на стола сред маслиновите дървета, ръцете му висяха, главата му беше клюмнала върху гърдите, а шапката му беше паднала на земята. Умрял. Тихо и спокойно. Нежният и топъл ветреца леко развяваше кичур от косите му. Заобикалящите го маслини го пазеха от слънцето и го обгръщаха с гальовния шепот на листата си.

— Откак Мими умря, все си мисля за едно нещо.

Джузепе беше проговорил тихо, без да вдига очи. Рафаеле го погледна, почака да види дали ще продължи, разбра, че не се готвеше да го стори, и затова кротко попита:

— За какво?

Джузепе се колеба още известно време и най-сетне се реши да излее душата си:

— Кога бяхме щастливи?

Рафаеле погледна брат си с нещо като състрадание. Смъртта на Доменико беше разтърсила Джузепе по неочакван начин. След погребението той изведнъж беше остарял, пухкавите бузи, които винаги бе имал и които дори в зряла възраст му придаваха младежки вид, бяха хлътнали. Смъртта на Доменико бе известила началото на края и сега Джузепе бе застинал в очакване, с ясното съзнание, че ще е следващият. Рафаеле попита брат си:

— Е, и? Ти какво мислиш?

Джузепе мълчеше, като че ли трябваше да признае някакво престъпление. Цялото му същество изразяваше колебание.

— Ами, там е работата — рече срамежливо той. — Дълго мислих. Опитах се да направя списък на моментите, когато съм бил щастлив.

— Много ли са?

— Да. Много са. Поне така ми се струва. Достатъчно са. Денят, когато купихме тютюнопродавницата. Раждането на Виторио. Сватбата ми. Племенниците и племенничките. Да. Не са малко.

— Защо тогава си толкова тъжен?

— Защото, като се опитам да отделя най-щастливия от тях, знаеш ли за какво се сещам?

— Не.

— За деня, когато за първи път ни покани на трабукото. Този спомен се откроява над останалите. Гощавката. Ядохме и пихме като благочестивци.

— *Rancia piena*? — засмя се Рафаеле.

— Да. *Rancia piena* — повтори просълзен Джузепе.

— Че какво тъжно има в това?

— Какво би казал за мъж — подхвана отново Джузепе, — който в края на живота осъзнава, че най-щастливият ден в неговото

съществуване е свързан с едно ядене? Нима няма по-големи радости в живота на човека? Това не е ли признак за презрян живот? Не трябва ли да ме е срам? При все това, всеки път, когато се замисля, този спомен надделява, уверявам те. Спомням си всичко. Имаше ризото с морски дарове, което се топеше в устата. Твоята Джузепина носеше светлосиня рокля. Беше много хубава и не спираше да кръстосва между кухнята и масата. Спомням си как ти стоеше до пещта, плувнал в пот като миньор. И цвърченето на рибата върху скарата. Виждаш ли. След цял един живот ето кой с най-хубавият ми спомен. Не ме ли превръща това в най-недостойния човек на света?

Рафеле го беше изслушал притихнал. Гласът на брат му го беше накарал да преживее отново гощавката. И пред неговия поглед бе изникнало веселото братство на Скорта. Подносителите, предавани от ръка на ръка. Щастието да похапват заедно.

— Не, Пепе — каза той на брат си. — Прав си. Кой може да се похвали, че е познал подобно щастие? Не сме толкова много. Защо тогава да го омаловажаваме? Какво че белите ни ризи са били покапани с доматен сос? Щастливец е онзи, преживял подобно пиршество. Бяхме заедно. Ядохме, говорихме си, викахме, смяхме се и пихме като мъже. Един за друг. Това бяха скъпоценни мигове, Пепе. Прав си. Аз бих дал всичко да им се насладя отново. Пак да чуя гръмкия ви смях всред миризмата на печена дафина.

Доменико се спомина пръв, но Джузепе не го надживя с много. На следващата година падна лошо по стълбите в старата част на селото и загуби съзнание. Най-близката болница в Гаргано беше в Сан Джовани Ротондо, на два часа път от Монтепучо. Качиха Джузепе в линейка, която се понесе по пътищата през хълмовете с пусната сирена. Минутите се точеха бавно като нож, приплъзващ се по кожата. Джузепе отпаднаше. След четирийсет минути пътуване линейката все така изглеждаше като миниатюрна точка в сред безкрая от скали. За момент Джузепе дойде на себе си и мисълта му се проясни. Той се обърна към санитаря и му каза с решителността на умиращите:

— След половин час ще умра. И вие го знаете. След половин час. Няма да издържа повече. Не ще успеем да стигнем до болницата. Затова обърнете линейката и карайте с пълна скорост. Все още имате време да ме върнете в селото. Искам да умра там.

Двамата санитаря приеха думите му като израз на последна воля и се подчиниха. Линейката направи завой в сред безплодния безкрай на чукарите и поднови бесния си ход към Монтепучо, с надути докрай сирени. Пристигна навреме. Джузепе получи удовлетворението да издъхне на главния площад, заобиколен от своите, изумени от завръщането на линейката, предала се пред смъртта.

Кармела се облече в черно завинаги. Онова, което не бе сторила за мъжа си, тя направи за братята си. Рафаеле беше неутешим. Чувстваше се, сякаш му бяха отрязали пръстите на ръката. Мотаеше се из селото и не знаеше какво да прави със себе си. Мислеше само за братята си. Всеки ден ходеше в „Да Пицоне“ и казваше на приятеля си:

— Трябва бързо да отидем при тях, Пепино. Те двамата са там, ние с теб сме тук и никой от нас не може да играе на карти.

Всеки ден ходеше на гробището и е часове говореше на сенките. Един ден заведе и племенника си Елиа и пред гробовете на двамата му вуйчовци най-сетне се реши да проговори. Дълго бе отлагал момента, защото винаги бе смятал, че няма на какво да научи другите, нали никога не беше пътувал. Ала беше обещал. А времето минаваше и той не искаше да си отиде, без да е удържал на думата си. Ето защо, пред гробовете на двамата вуйчовци, сложи ръка на тила на Елиа и му каза:

— Ние не бяхме нито по-добри, нито по-лоши от останалите, Елиа. Опитвахме. Това е. С все сили опитвахме. Всяко поколение го прави. Нещо съгражда. Укрепва онова, което вече има. Или го увеличава. Грижи се за своите. Всеки се старее да направи най-доброто. Но не може да направи нищо друго, освен да се постарее. Ала в края на състезанието не бива да се очаква нищо. Знаеш ли какво има на финала? Там е старостта, ми що друго. Затова, Елиа, чуй стария си вуйчо Фаелучо, който нищо не знае и не е учил. Човек трябва да се възползва от потта. Така казвам аз. Защото това са най-хубавите моменти в живота. Когато се бориш за нещо, когато блъскаш денонощно като грешен дявол и не ти остава време да обърнеш внимание на жена си и децата, когато се потиш, за да съградиш това, което искаш, ти изживяваш най-хубавите моменти от живота си. Повярвай ми. За майка ти, за вуйчовците ти и за мен няма по-ценно нещо от годините, в които не притежавахме нищо и се борехме за тютюнопродавницата. Тежки години бяха. Но за всеки от нас това бяха най-прекрасните мигове от живота ни. Всичко трябваше да се гради, а ние имахме лъвски апетит. Човек трябва да се възползва от потта, Елиа. Помни това. После всичко свършва много бързо, повярвай ми.

Рафаеле се беше просълзил. Да говори за двамата си братя и за светлите години, през които бяха делили всичко, го бе развълнувало като дете.

— Плачеш ли? — попита Елиа, когато видът на дълбоко разчувствания му вуйчо силно бе впечатлил.

— Да, amore di zio^[1] — отвърна Рафаеле, — но е хубаво. Повярвай ми. Хубаво е.

Казах ви, дон Салваторе, имах дълг към братята си. Огромен дълг. Знаех, че ще са ми нужни години, за да го изплатя. Може би целият ми живот. Не ме интересуваше. Беше като задължение. Онова, което не бях предвидила обаче, беше, че един ден би ми се приискало да спра да се отплащам. Заклепа се бях всичко да им дам. Да работя цял живот и да им поднеса всичко, което съм натрупала. Дължах им го. Заклепа се бях да бъда сестра. И само сестра. Това и направих, дон Салваторе. Бях сестра. През целия си живот. Омъжването ми не промени нищо. И доказателството е, че когато

научат за смъртта ми, хората няма да кажат: „Починала е вдовицата на Мануцио“, а ще речат: „Сестрата на Скорта се е споминала.“ Всички ще разберат, че иде реч за мен, Кармела. Щастлива съм, че ще е така. Това съм аз. Винаги съм била това. Антонио Мануцио ми даде името си, но аз не го исках. Срамно ли е, че го казвам? Никога не съм преставала да бъда Скорта. Антонио просто премина през живота ми.

Щастлива бях единствено, заобиколена от братята си. Моите трима братя. Заедно ли бяхме, можехме да изядем света. Мислех си, че ще бъде така до края. Лъгала съм се. Животът продължи и времето се постара неусетно всичко да се промени. Превърна ме в майка.

Всичките имахме деца. Кланът се разрасна. Изобщо не забелязах, че това променяше всичко. Родиха се синовете ми. Вече бях майка. От този ден нататък се превърнах във вълчица. Като всички майки. Всичко, което градах, беше за тях. Всичко, което трупах — също. Запазих всичко за Елиа и Донато. Вълчица, дон Салваторе. Която мисли само за своите и хапе, ако ги приближат. Имах дълг и той остана неплатен. Онова, което трябваше да дам на братята си, трябваше да го взема от синовете си. Кой би могъл да направи подобно нещо? Постъпих, както би постъпила всяка майка. Забравих дълга си и се борих за моето котило. По погледа ви разбирам, че почти ме извинявате. Точно така постъпват майките, казвате си вие, и е съвсем естествено да дадем всичко на децата си. Съсипах братята си. Аз, дон Салваторе, и само аз им попречих да имат живота, за който мечтаеха. Аз ги принудих да напуснат Америка, където щяха да направят състояние. Тъкмо аз ги повлякох обратно към земите на Юга, които нищо не предлагат. Нямах право да забравя този си дълг. Дори заради децата си.

Доменико, Джузепе и Рафаеле, обичах тези мъже. Аз съм сестра, дон Салваторе. Ала сестра, която се превърна за братята си единствено в суровото лице на несретата.

[1] Буквално „на вуйчо обичта“, нежно обръщение към племенник. (итал.) — Б.а. ↑

VII ТАРАНТЕЛА

Кармела постепенно се оттегли от тютюнопродавницата. Отначало взе да идва все по-рядко, докато накрая съвсем престана. Елиа я заместваше. Отваряше. Затваряше. Водеше сметките. Прекарваше дните си зад тезгяха, зад който преди него майка му бе изхабила живота си. Скучаеше като кучетата в най-горещите дни, но какво друго можеше да направи? Донато категорично отказваше да прекара дори един свой ден в дюкяна. Би приел да работи в тютюнопродавницата при едно условие — и то не подлежеше на обсъждане: да може да продължи заниманията си с контрабанда. Търговията, която тъй дълго бе била сърцето на семейството, сега пареше ръцете на онези, които трябваше да се грижат за нея. Никой не я искаше. Елиа се беше решил да стои зад тезгяха само защото нямаше друго занимание. И всяка сутрин се ругаеше, го бива единствено за това.

След като известно време води този живот, стана особен. Разсеян, избухваше лесно, а мрачният му поглед беше вечно зареян към хоризонта. Сякаш цял ден продаваше пакетите с цигари, без дори да забелязва, че го прави. Един ден Донато използва момент, в който бяха сами, и попита брат си:

— Какво има, fra^[1]?

Елиа го погледна стреснато, сви рамене и намръщено отвърна:

— Нищо.

Беше така дълбоко убеден, че нищо в поведението му не издава неговото притеснение, че въпросът на брат му го изненада. Какво бе казал, какво беше направил, което бе накарало Донато да си помисли, че има нещо? Нищо. Абсолютно нищо. Нищо не беше казал. Не бе направил нищо различно от обичайното. Продаваше проклетите цигари. Стоеше по цял ден зад проклетия тезгях. Обслужваше

проклетите клиенти. Този живот му беше непоносим. Чувстваше се като в навечерието на голяма промяна. Като убиеца в навечерието на престъплението. Ала той бе заровил дълбоко в себе си гнева и желанието да хапе, беше го скрил от очите на околните подобно на заговорник и когато брат му простичко го беше попитал, гледайки го в очите: „Какво има, братко?“, бе изпитал усещането, че е разкрит и разголен. И това още повече засили гнева му.

Истината беше, че Елиа бе влюбен в Мария Карминела. Девойката беше от богато семейство, притежаващо големия хотел „Трамонтане“ — най-хубавият в Монтепучо. Бащата Карминела беше лекар. Делеше времето си между прегледите и управлението на хотела. На Елиа кръвта му кипваше всеки път, когато минеше край високия четиризвезден хотел. Проклинаше големия басейн, знамената, които плющяха на вятъра, просторния ресторант с изглед към морето и концесията на плажа, и платнените шезлонги на червени и златни ивици. Проклинаше целия този лукс, защото съзнаваше, че е непреодолимо препятствие между него и Мария. Той беше бедняк и всички го знаеха. Какво като имаше тютюнопродавница, това нищо не променяше. Тук не ставаше дума за пари, а за бащиния. Какво можеше да предложи той на дъщерята на доктора? Да дойде да се поти с него в летните вечери, когато тютюнопродавницата не се изпразваше? Всичко това беше смешно и предварително обречено на неуспех. Хиляди пъти си беше повтарял тези доводи през дългите и безсънни нощи. И хиляди пъти беше стигал до едно и също заключение: по-добре да забрави Мария, отколкото да се подложи на очакваното унижение. И все пак! Независимо от всички речи, които сам си държеше, въпреки необоримите доводи той не успяваше да забрави дъщерята на доктора.

Един ден най-сетне се реши, събра цялата си смелост и отиде при възрастния Гаetano Карминела. Попитал беше дали може да мине към обяд и докторът му беше отвърнал учтиво, с отработената си интонация, че за него ще е удоволствие и че ще го чака на терасата на хотела. По това време туристите вече бяха на плажа. Старият Гаetano и Елиа бяха сами, и двамата в бели ризи. Докторът беше донесъл две кампарита, ала Елиа, прекалено погълнат от онова, което имаше да каже, не докосна своето. Разменили си бяха обичайните любезности и

старият Гаetano вече започваше да се чуди какво ли искаше мъжът, който не продумваше — и който очевидно не беше дошъл само за да го попита как е семейството му, — когато Елиа най-сетне започна. Хиляди пъти си беше повтарял всичко, претегляйки всяка дума, спирайки се на всяка дума, но онова, което изрече, нямаше нищо общо с нещата, обмисляни тъй дълго. Очите му искряха. Приличаше на убиец, който изповядва престъплението си и у когото постепенно се надига лекото опиянение от признанието.

— Дон Гаetano — подхвана той, — не ще го увъртам и ще карам направо. Нямам нищо. Не притежавам друго освен проклетата тютюнопродавница, но тя ми е по-скоро кръст, отколкото спасение. Беден съм. А тази търговия само задълбочава бедността ми. Много малко хора могат да разберат това. Знам обаче, че вие разбирате, дон Гаetano. Защото сте съобразителен човек. Тютюнопродавницата с най-гадната ми мизерия. Но имам само нея. Когато идвах насам и погледнах хотела, когато минавах край къщата ви, в старата част на селото, си казвах, че днес проявявате голяма добрина да ме изслушате. При все това, дон Гаetano, при все това аз искам вашата дъщеря. Тя ми е в кръвта. Моля ви да ми повярвате, опитах да вразумя сам себе си. Зная всички доводи, които можете да изтъкнете срещу искането ми. И те са оправдани. Повтарял съм си ги. Но не помага, дон Гаetano. Вашата дъщеря ми е влязла в кръвта. И ако не ми я дадете, от всичко това ще се роди нещо лошо, което ще ни помете до един — и Карминела, и Скорта. Защото съм луд, дон Гаetano. Разбирате ли? Луд!

Възрастният доктор беше предпазлив човек. Той съзнаваше, че последните думи на Елиа не бяха заплаха, а констатация. Елиа беше луд. Жените можеха да причинят това. Та за туй беше по-добре да не го предизвиква. Старият мъж, с грижливо подстриганата бяла брада и малки сини очи, не отговори веднага. Така желаше да покаже, че размишлява над искането на Елиа и претегля доводите му. После, с обиграния глас на първенец, заговори за уважението, което храни към семейство Скорта — смело семейство, изградило се с неуморен труд. Добави, че като баща обаче трябва да мисли единствено за добруването на своите. Това била едничката му грижа. Да бди над доброто на дъщеря си и на семейството си. Щял да помисли и да отговори на Елиа възможно най-бързо.

На връщане Елиа пое към тютюнопродавницата. Главата му беше празна. Признанието не му беше донесло никакво облекчение. Просто беше изтощен. Не знаеше, че докато вървеше с наведена глава и смръщени вежди, в хотел „Трамонтане“ цареше огромно вълнение. Жените от семейството, които надушваха любовна интрига, едва дочакаха срещата да свърши и започнаха да притискат дон Гаetano да разкрие причините за идването на Елиа и възрастният мъж, обсаден от вси страни, се предаде. И всичко им разказа. В този миг из къщата се изви торнадо от викове и смях. Майката и сестрите на Мария обсъждаха качествата и недостатъците на изненадващия кандидат. Караха възрастния доктор да възпроизвежда речта на Елиа дума по дума. „Луд съм!“, наистина ли казал „Луд съм“ „Да — потвърждаваше Гаetano. — Дори го повтори.“ Това беше първото предложение за женитба в семейство Карминела. Мария беше първородната, но никой не беше помислял, че въпросът може да се постави толкова бързо. Докато семейството за кой ли път си разказваше срещата, Мария се измъкна. Тя не се смееше. Бузите ѝ бяха пламнали, сякаш някой ѝ беше удрял плесници. Излезе от хотела и хукна след Елиа. Настигна го точно преди да влезе в тютюнопродавницата си. Толкова се изненада, че я вижда сама, тръгнала да го гони, та зина и дори не я поздрави. На няколко метра от него тя му каза:

— Значи, идваш просто така къщи и искаш ръката ми от татко?

Изглеждаше обхваната от животинска ярост.

— Ама то маниерите на изостаналото ти семейство са точно такива. Мене нищо не ме питаш, нали? Сигурна съм, че дори не си се сетил за това. Твърдиш, че ще стане лошо, ако не ме дадат на тебе? А какво ми предлагаш? Ревеш пред баща ми, че не си достатъчно богат. Говориш за хотели. За къщи. Това ли щеше да ми предложиш, ако имаше пари? А? Къща? Кола? Отговаряй, катър такъв, това ли?

Елиа беше като гръмнат. Не разбираше. Девојката крещеше все по-силно. Тогава той пропелтечи:

— Да. Това.

— В такъв случай — отвърна тя с презрителна усмивка на устните, която я правеше по-красива и по-горда от всички момичета в Гаргано — можеш да си сигурен, че дори да притежаваше палацо Кортуно, пак нямаше да ме имаш. Аз струвам много повече. Хотел,

къща, кола, плюя на това! Чуваш ли? Струвам много повече. Можеш ли изобщо да го проумееш, дрипльо нещастен? Много повече. Аз искам всичко. Всичко.

Едва-що изрекла това, тя се обърна рязко и изчезна, оставяйки Елиа съвсем сащисан. И в този момент той разбра, че Мария Карминела ще го обсеби всецяло.

[1] Умалително от *fratello*, брат (итал.). — Б.а. ↑

Църковната служба беше свършила и последните енорияши излизаха като на гроздове. Елиа чакаше на прага на църквата с тъжен поглед и отпуснати ръце. Щом го видя, свещеникът го попита всичко наред ли е и понеже Елиа не отговори, го покани да изпият по чашка. Като седнаха, дон Салваторе се обърна към него с тон, изискващ отговор:

— Какво има?

— Не издържам повече, дон Салваторе — отвърна Елиа, — направо полудявам. Искам... Не знам. Да правя нещо друго. Да започна друг живот. Да напусна селото. Да продам дяволската тютюнопродавница.

— И какво ти пречи? — полюбопитства отчето.

— Свободата, дон Салваторе. Трябва да бъдеш богат, за да си свободен — отговори Елиа, учуден, че дон Салваторе не разбира.

— Спри да хленчиш, Елиа. Ако искаш да напуснеш Монтепучо или да се захванеш с не знам си какво, просто продай магазинчето. Чудесно знаеш, че ще му вземете добри пари.

— Това би означавало да убия майка си.

— Остави майка си на мира. Ако искаш да се махнеш, продавай. Ако не искаш да продаваш, спри да се оплакваш.

Свещеникът беше казал какво мисли с тона, който тук хората много харесваха. Беше пряк и твърд, и не жалеше никого.

Елиа усещаше, че не може да продължи разговора, ако не засегнеше истинския проблем, причината, заради която проклинаше небето: Мария Карминела. Но той не искаше да говори за всичко това. Особено пък с дон Салваторе. Отчето прекъсна мислите му.

— Едва в последния ден от живота си човек може да каже дали е бил щастлив — рече той. — Преди това трябва да се опитваме да управляваме лодката си възможно най-добре. Следвай пътя си, Елиа. Това е всичко.

— Но той не ме води наникъде — промърмори Елиа, който усърдно мислеше за Мария.

— Това е друго. Съвсем друго и ако не предприемеш нещо, ще бъдеш виновен.

— Виновен за какво? Проклет, да!

— Виновен — поде отново дон Салваторе, — че не си довел живота си до най-високата точка, до която е можел да стигне. Забрави

късмета. Забрави съдбата. Дай си зор, Елиа. Напъни се. Докрай. Защото засега не си направил нищо.

Като каза това, дон Салваторе го остави, без да пропусне да го потупа по рамото е набръчканата си ръка на калабрийски селянин. Елиа се замисли. Отчето казваше истината. Нищо не беше направил. Нищо. Първата му мъжка постъпка беше да отиде при Гаetano и да поиска ръката на Мария, но дори там беше отишъл с наведена глава, победен предварително. Прав беше. Елиа още не беше направил нищо. Време беше да положи усилия. Седеше сам на терасата на „Да Пицоне“. Машинално въртеше лъжичката в чашата с кафе и при всяко нейно завъртане шепнеше като хипнотизиран: „Мария, Мария, Мария...“

След разговора с дон Салваторе Елиа беше решен отново да пробва късмета си. Пък и нямаше друг избор. Не спеше. Не говореше. И със скоростта, с която нещата вървяха, не си даваше повече от месец, преди окончателно да полудее и да иде да се хвърли от скалистия бряг на Монтепучо в морето, което не връщаше телата. Не знаеше какво да направи, та да остане насаме с Мария. Не можеше да я приближи нито на плажа, нито в кафенето. С нея винаги имаше хора. Затова постъпи, както постъпват престъпниците или отчаяните: един ден я проследи, докато пазаруваше. И когато тя тръгна по някаква уличка в старата част на селото, по която се мяркаха само тук-там задрямали котки, той се хвърли към нея като сянка, сграбчи я за ръката и ѝ рече, въртейки очи, сякаш имаше треска:

— Мария...

— Какво искаш? — отреза го тя веднага, без дори да се стресне, като че ли го бе усетила с гърба си.

Сухият ѝ тон го обърка. Заби поглед в земята, после го вдигна към нея. Толкова беше красива, че да му прилошее на човек. Усети как се изчервява и това го вбеси. Стоеше толкова близо. Можеше да я докосне. Да я прегърне. Ала нейният поглед го осъждаше на изчервяване и заекване. „Трябва да се престрашиш. Направи усилие. Трябва всичко да ѝ кажеш. Толкова по-зле, ако ти се подиграе и ти се присмее заедно с котките.“

— Мария. Днес се обръщам към тебе, а не към баща ти. Права си. Голям глупак бях. Каза ми, че искаш всичко. Спомняш ли си? Всичко. Така беше. Е, добре, дойдох да ти кажа, че всичко е твое. Давам ти всичко. До последния си грош. Но и това ще бъде недостатъчно. Други биха могли да ти предложат повече, защото аз не съм най-богатият, но никой няма да е готов да си даде като мене всичко, което притежава. Няма нищо да задържа. Можеш да вземеш всичко.

Говорейки, се беше разгорещил и сега очите му се смееха с онзи болестен смях, който го загрозяваше. Мария стоеше изпъната. Лицето ѝ — неподвижно. Гледаше Елиа и погледът ѝ сякаш го разгалваше.

— Личи си, че си от семейство на търговци — каза тя с презрителна усмивка. — Пари. Това е всичко, което знаеш да предлагаш. Приличам ли ти на пакет цигари, та искаш да ме купиш? Искаш да купиш жена си. Със злато и бижута се купуват единствено

проститутките и жените от Милано. Но ти само това знаеш да правиш. Да купуваш. Махай се и ме пусни да мина. Иди да си намериш жена на пазара за добитък и дай цената, която си решил. Аз и без това съм прекалено скъпа за тебе.

Като каза всичко това, тя пое към дома си. С рязко и необмислено движение Елиа я сграбчи за ръката. Блед като мъртвец. С разтреперани устни. Сам не знаеше защо го бе направил. Но я държеше здраво. В главата му се блъскаха две мисли. Едната му нашепваше незабавно да я пусне. И че всичко това е смешно. Да я пусне и да ѝ се извини. Ала някакъв по-дълбок подтик го караше злобно да стиска ръката ѝ. „Бих могъл да я изнася — рече си той. — Тук, на улицата. Сега. Да я изнася. Пък после да става каквото ще. Толкова е близо. Ръката. Тук. Дърпа я, но не е достатъчно силна. Бих могъл да я обладая. Това е начин да я имам поне веднъж, щом не иска да се омъжва.“

— Пусни ме!

Заповедта изплющя в ушите му. И той незабавно се подчини. Преди да успее да дойде на себе си, преди да свари да се усмихне или да поиска извинение, тя вече беше изчезнала. Гласът ѝ беше толкова строг и властен, че той се бе покорил, без да се замисли. Погледите им се бяха срещнали за последен път. Този на Елиа беше празен като на наркоман или на лунатик. Ако беше на себе си, сигурно щеше да съзре закачливите пламъчета в очите на Мария, които опровергаваха студенината на гласа. В погледа ѝ се беше зародила някаква наслада, сякаш допирът на ръката му до нейната я беше развълнувал повече от думите. Ала Елиа не видя всичко това. Стоеше в уличката без сили. Отчаян от начина, по който беше протекла така мечтаната от него среща.

Когато влетя в църквата, дон Салваторе тъкмо си беше запалил цигара, нещо, което правеше много рядко, ала винаги с огромно удоволствие. Това му напомняше живота в Калабрия, преди Семинарията, когато, дванайсетгодишен, дърпаше с приятелите си от откраднатите цигари.

— Какво се е случило? — попита дон Салваторе, уплашен от вида на Елиа.

— Свършен съм — отвърна младежът и преодолявайки съпротивата на свенливостта, за първи път започна да разказва някому за любовта си. Изля всичко. Нощите, прекарани с едничката мисъл за нея. Обладаността си. Ужасът, който изпитваше, щом се озовеше пред нея. Отчето го слуша известно време и когато реши, че е чул достатъчно, вдигна ръка да спре словоизлиянията на Елиа и му рече:

— Слушай, Елиа. Мога да помогна за мъртъвци, защото знам молитвите. Полезен съм във възпитаването на децата, защото след смъртта на брат ми отгледах племенничките си, но съм безсилен, що се отнася до жените.

— И сега какво ще правя? — попита разстроен Елиа.

— Ами аз съм калабриец — продължи дон Салваторе, — а в Калабрия, когато някой вехне от любов, танцува тарантела. Все излиза нещо. Радостно или трагично.

Дон Салваторе не се задоволи просто да посъветва Елиа да танцува тарантела, но и му даде името на една възрастна жена в старата част на селото, и тя калабрийка, която щяла да се погрижи за него, ако отидел при нея в полунощ, с тенекия зехтин в ръка.

Елиа така и стори. Една вечер потропа на вратата на малката къща. Измина безкрайно много време, преди да му отворят. Пред него стоеше дребна старица със спаружено лице. Пронизващ поглед. Увиснали устни. Елиа си помисли, че никога не я беше виждал в селото. Тя каза нещо, което той не разбра. Не беше нито на чист италиански, нито на говора на Монтепучо. Някакво калабрийско наречие може би. Като не знаеше какво да отговори, Елиа ѝ подаде тенекията със зехтина. Лицето на старицата светна. Тя попита с остър глас: „Тарантела?“, сякаш тази едничка дума я омайваше, и го пусна да влезе.

Къщата се състоеше от една-единствена стая като в някогашните домове. Сламник. Печка. Кофа за ходене по нужда. Пръстен под. Сякаш виждаше къщата на Рафаеле до пристанището, в която Скорта бяха живели след завръщането си от Ню Йорк. Без да продума, старата сложи на масата шише с ликьор, направи му знак да си сипе и излезе. Елиа се подчини. Седна до масата и напълни чашата си. Мислеше, че ще пие грапа или limoncino, ала вкусът на този алкохол нямаше нищо общо с онези, които познаваше. Гаврътна чашката и си наля отново, с надеждата да разпознае питието. Ликьорът се разля по гърлото му като лава. Имаше вкус на скала. „Ако камъните на Юга имат вкус, сигурно е като този“, рече си Елиа на третата чашка. Дали беше възможно камънаците от хълмовете да се пресоват и да се извлече от тях подобен сок? Елиа се остави на гъстата топлина на напитката. Вече не мислеше за нищо. Тогава вратата се отвори и старицата се върна, следвана от някакъв мъж, сляп и още по-стар от нея. Елиа не беше виждал и него. Беше сух, изпит. Дребен като жената. Той седна в ъгъла и извади тамбурин^[1]. Двамата старци започнаха да пеят древни тарантели за земята и слънцето. Елиа се остави да го изпълнят тези хилядолетни песни, разказващи за лудостта на мъжете и отровните ухапвания на жените. Гласът на старицата се бе променил. Сега тя пееше с глас на девственица, гъгнив и извисен, от който стените потреперваха.

Старецът тактуваше с крак по пода, а пръстите му удряха по барабана. Той пригласяше на жената. Елиа отново напълни чашата си. Стори му се, че вкусът на ликьора се беше променил. Не беше сок, изстискан от камъните, а по-скоро слънчеви отблясъци. Solleone, „слънцето лъв“, тираничната звезда от летните месеци. Ликьорът миришеше на потта, избила по мъжките гърбове, докато работят на полето. На забързаното сърчице на някой гущер, затупкало долепено до скалата. Миришеше на напуканата и молеца за вода земя. Solleone и могъществото му на непреклонен господар — това усещаше в устата си Елиа.

Сега дребната старица бе застанала в средата на стаята и започна да танцува. Покани го да се присъедини към нея. Той гаврътна пета чаша и стана. Двамата се понесоха в ритъма на песните и в танца на паяка. Музиката нахлуваше в главата на Елиа. Струваше му се, че в стаята има десетина музиканти. Песните изпълваха тялото му от главата до петите. И той разбираше дълбокия им смисъл. Главата му се въртеше. Потта се стичаше по гърба му. Имаше чувството, че целият му живот изтичаше през краката. Старицата, която одеве изглеждаше бавна и уморена, сега подскачаше около него. Беше навсякъде. Обгръщаше го. Не го изпускаше от очи. Усмиваше му се със старешката грозота на развален плод. Той разбираше. Да. Сега разбираше всичко. Кръвта му се разгорещаваше. Старицата, която се смееше с беззъбата си уста, олицетворяваше лицето на съдбата, която толкова често му се беше надсмивала. Сега беше тук с цялата си треска и бяс. Затвори очи. Вече не следваше движенията на старицата, а танцуваше. Повтарящата се и несекваща музика го изпълваше с щастие. Чуваше в древните тъжни напеви единствената истина, която някога бе чувал. Тарантелата го бе обсебила всецяло, както обсебва загубените души. Сега се чувстваше силен като великан. Светът беше на върха на пръстите му. Той беше Вулкан в горещата си пещера. Под всяка от стъпките му изскачаха искри. Внезапно усети в него да се надига глас. Гласът на старицата. Ако ли не беше гласът на самата музика. Или на ликьора. Той повтаряше все едно и също. До безкрай, в накъсания ритъм на музиката.

„Върви, човече, върви, тарантелата е с тебе, направи, каквото трябва.“

Елиа пристъпи към вратата. Учуди се, че беше отворена. Дори за миг не помисли да се обърне към двамата старци. Музиката беше в

него. И отекуваше с цялата сила на древните процесии.

Излезе и тръгна из уличките на старата част на селото като обезумял. Беше четири часа сутринта и дори прилепите спяха.

Без наистина да го е решил, се озова пред тютюнопродавницата на главната улица. Кръвта му беше пламнала. Плувнал беше в пот. Земята се въртеше, а гласът на старицата шепнеше в ушите му. Подтикван от тарантелата, която гризеше сърцето му и изсмукваше кръвта му, той влезе в магазинчето, отиде в склада и подпали кашон цигари. След това, без да поглежда към огъня, който се разгаряше, излезе и застана на отсрещния тротоар да се наслади на гледката. Пламъците бързо се разпростираха. Откъм склада изригна облак черен дим. Огнените езици не закъсняха да оближат тезгяха. Оттам, където стоеше Елиа, отначало изглеждаше, сякаш някои е запалил осветлението. После светлината стана по-оранжева и се появиха пламъците, затанцували победоносно по стените. Елиа изкрещя като луд и се закиска. В него се беше вселил духът на Маскалцоне и той се смееше с онзи убийствен, изпълнен с омраза смях, който в семейството се предаваше от поколение на поколение. Да. Всичко можеше да изгори! По дяволите! Цигарите и парите. Животът и душата му. Всичко да изгори! Той се смееше с цяло гърло и танцуваше в отблясъците на пожара, в безумния ритъм на тарантелата.

Скоро пукотът на изгорялото и миризмата на пламъците събудиха съседите, които наизскачаха на улицата. Разпитваха Елиа, но тъй като той не отговаряше и стоеше с празен поглед като на луд или на глупак, мъжете решиха, че е нещастен случай. И през ум не можеше да им мине, че Елиа би могъл сам да подпали тютюнопродавницата. Организираха се и хукнаха за пожарогасителите. На улицата се блъскаше гъста тълпа. Тогава се появи Кармела, смъртнобледа и чорлава. Беше обезумяла и не можеше да откъсне очи от играта на пламъците. Като видяха залитащата на тротоара клета жена, всички разбраха, че гореше не просто едно магазинче, гореше цял един живот и наследството на цяло поколение. Физиономиите бяха тъжни като при небивал катаклизъм. След известно време жалостиви съседи отведоха

Кармела, за да я откъснат от покъртителната гледка на пожара. Немаше смисъл да седи там. Това беше излишно мъчение.

Видът на майка му изведнъж отрезви Елиа. Еуфорията отстъпи място на дълбоко отчаяние. Започна да крещи на тълпата, като се обръщаше ту към едни, ту към други:

— Усещате ли? Усещате ли дима? Мирише на потта на майка ми. Не усещате ли? И на тази на братята й.

Жителите на Монтепучо най-сетне овладяха огъня. Пожарът не се разрасна към съседните къщи, но от тютюнопродавницата не беше останало нищо. Елиа беше съсипан. Гледката вече не притежаваше хипнотизиращата красота на пламъците. Беше грозна и ужасяваща. От камъните се издигаше черен, задушлив дим. Седнал беше на тротоара. Тарантелата беше умряла. Вече не се смееше. Обезумял гледаше стълбовете дим. Жителите на Монтепучо бяха започнали да се разотиват на групички, когато се появи Мария Карминела. Беше с бяла домашна роба. Черните и коси се спускаха по раменете. Видя я да се приближава като призрак. Вървеше право към него. Намери някак сили да се изправи. Само посочи с пръст тютюнопродавницата, превърнала се в пепел и дим. Тя му се усмихна, както не бе правила никога досега, и прошепна:

— Какво се случи?

Елиа не отговори.

— Всичко ли изгоря? — настоя тя.

— Всичко — отвърна той.

— Какво можеш да ми предложиш сега?

— Нищо.

— Чудесно — каза Мария. — Сега съм твоя, ако ме искаш.

[1] Вид продълговат барабан. — Б.пр. ↑

Дните след пожара бяха дни на пепел и труд. Останките трябваше да се разчистят, помещението да се измие, да се спаси, каквото можеше да бъде спасено. Неблагодарната работа би могла да изтощи и най-решителния човек. Направо беше отчайващо. Почернелите стени, парчетата мазилка по пода, изгорелите кашони с цигари, всичко това придаваше на магазинчето вида на сринат след тежка битка град. Елиа обаче преминаваше през изпитанието с небивало упорство, на пръв поглед огорчен. Истината беше, че любовта му към Мария помиташе всичко. Мислеше само за това. Състоянието на тютюнопродавницата беше на заден план. До него стоеше жената, която толкова беше желал, останалото почти нямаше значение.

Мария беше направила точно каквото беше обещала. Отишла беше да живее при Елиа. На сутринта след пожара, докато си пиеха кафето, Елиа заяви:

— Цяла нощ не съм мигнал, Мария. Но не заради пожара. Ние е тебе ще се оженим. И ти като мене знаеш, че твоят баща е много по-богат, отколкото аз някога ще бъда. Знаеш ли какво ще кажат хората? Че съм те взел заради парите на баща ти.

— Изобщо не ме интересува какво ще говорят — спокойно отвърна Мария.

— Мене също. Но аз най-вече нямам доверие на себе си.

Мария заинтригувано погледна своя мъж. Не разбираше накъде биеше.

— Знам как ще свърши всичко това — продължи той. — Ще се оженим за тебе. Баща ти ще ми предложи да се заема с управлението на хотел „Трамонтане“. Аз ще приема. И ще прекарвам летните следобеди край басейна, в игра на карти с моите приятели. Това не е за мене. Скорта не са създадени за подобен живот.

— Ти не си Скорта.

— Съм, Мария. Аз съм повече Скорта, отколкото Мануцио. Усещам го. Така е. Майка ми ми е предала мътната кръв на Маскалцоне. Аз съм Скорта. И изгарям онова, което обичам. Ще видиш, че ако един ден трябва да притежавам хотел „Трамонтане“, и него ще изгоря.

— Ти ли подпали тютюнопродавницата?

— Да.

Мария се смълча за момент. След това тихо попита:

— За какво са създадени Скорта?

— Да се бъртят и потят — отвърна ѝ Елиа.

Сетне дълго не продумаха. Мария размишляваше какво означаваше всичко това. Сякаш се опитваше да си представи всички предстоящи години. В съзнанието си обгръщаше с поглед живота, който Елиа ѝ предлагаше, после нежно му се усмихна и с горд и високомерен тон каза:

— Избирам бъртенето и потенето.

Елиа остана сериозен. И отново заговори, сякаш да се убеди, че жена му беше разбрала:

— Ние не искаме нищо. Не приемаме нищо. Ще бъдем сами. Ти и аз. Нямам какво да ти предложа. Аз съм безверник.

— Първото нещо, което трябва да направим — каза тя в отговор, — е да разчистим тютюнопродавницата, за да можем поне да прибираме кашоните е цигари.

— Не — рече спокойно Елиа и се усмихна. — Първото нещо е да се оженим.

Отпразнуваха сватбата след няколко седмици. Дон Салваторе благослови съюза им. После Елиа покани всички гости на трабукото на голяма гощавка. Микеле, синът на Рафаеле, беше опънал дълга маса сред рибарските мрежи и такъмите. Присъстваше цялото семейство, празненството беше непретенциозно и весело. Хапването изобилстваше. В края на сватбената гощавка Донато се изправи, спокоен и усмихнат, помоли за тишина и заговори:

— Братко, днес ти се ожени. Гледам те в костюма. Навеждаш се към шията на жена си и пошепваш нещо. Гледам те как вдигаш чашата си за здравица с гостите и виждам, че си хубав. Излъчваш простицката красота на радостта. Бих искал да помоля живота да ви съхрани каквито сте сега: непокътнати, млади, изпълнени с желания и сили. Да преминете през годините, без да ви докоснат. И нека животът не ви наложи нито една от многобройните си гримаси. Гледам ви днес. Жадно ви поглъщам с очи. И когато настане тежко време, когато ще оплаквам орисията си и ще ругая живота, защото е зло куче, ще си спомням днешните мигове ден, вашите грейнали от щастие лица и ще

си казвам: „Не обиждан живота, не проклинай съдбата, спомни си за Елиа и Мария, които бяха щастливи поне един ден в живота си и в този ден ти беше с тях.“

Елиа развълнувано прегърна брат си. В този момент братовчедките му Лукреция и Николета запяха една песен от Пулия, а на припева им запригласяха всички жени: „Aie, aie, aie. Domani non mi importa per niente. Questa notte devi morire con me.“^[1] Прихнаха да се смеят. Скорта се оставиха на блаженството на щастливите часове и вечерта се проточи безкрайна, а радостта се подсилваше от хладното лятно вино.

[1] „Ай, ай, ай, утре не ме интересува, тази нощ трябва да умреш с мен.“ (итал.) — Б.а. ↑

През следващите месеци в Монтепучо се случи нещо странно. От края на петдесетте години в селото имаше две тютюнопродавници: тази на Скорта и още една. Двете семейства се уважаваха. Работа имаше за всички, а духът на конкуренцията никога не ги принуди да се опълчат едни срещу други. Същото не можеше да се каже за безбройните будки за цигари, отворени в къмпингите, хотелите, почивните станции и нощните заведения. Те уж продаваха по някой пакет на закъсалите летовници, но в немалко от тях се вихреше истинска нелегална продажба.

Елиа и Мария нямаха достатъчно средства, за да направят необходимия ремонт, та магазинчето им да заработи отново. Затова отначало продаваха стоката си като незаконни търговци.

Най-странното беше, че селото отказваше да си купува цигари от друго място. В неделните дни туристите с почуда гледаха дългата опашка пред най-мръсния и разрушен магазин на главната улица. Нямахше нито табела, нито тезгях, нито касов апарат. Четири стени. Два стола и кашони с цигари, сложени направо на земята, в които Елиа бъркаше. В летните вечери той ги мятеше на тротоара, а вътре Мария миеше стените. При все това хората на Монтепучо се редяха на опашка. И дори когато Елиа им казваше, че няма от тяхната марка цигари (нали не можеше да купува по много, той взимаше само от няколко марки), те се смееха и викаха: „Давай, каквито имаш“ и вадеха портфейлите си.

Зад този порив на солидарност се усещаше ръката на дон Салваторе. Тъкмо той, ден след ден, в своите проповеди бе призовавал енориашите си към малко взаимопомощ. А резултатът надмина всичките му очаквания.

С радост установи, че призивите му за братско отношение бяха чути, и когато един ден мина край магазинчето и видя на вратата отново да се кипри табела, възкликна:

— Тия свински глави май не са всичките за пъклото.

И наистина него ден светещата табела тъкмо беше пристигнала от Фоджа. На нея беше написано: *Tabaccheria Scorta Mascalzone Rivendita № 1*. На невнимателния минувач тя би се сторила същата, във всяко отношение, като предишната. Онази, която Кармела, Доменико,

Джузепе и Рафаеле гордо бяха закачили в своята младост. Но Елиа знаеше, че е различна. И че беше сключил с тютюнопродавницата нов договор. Жителите на Монтепучо също го разбираха, докато гледаха гордо витрината, с ясното съзнание, че и те са допринесли мъничко за това неочаквано възраждане.

В душата на Елиа се бе извършила дълбока промяна. За първи път работеше с радост. Условията никога не бяха били толкова трудни. Всичко трябваше да се прави наново. Ала едно нещо се беше променило. Той не наследяваше, той създаваше. Не управляваше имот, даден от майка му, а се бореше с всички сили, за да осигури малко благоденствие и щастие на жена си. В тютюнопродавницата изживяваше радостта, с която майка му беше работила в нея. Едва сега разбираше обсебеността и лудостта, с които тя говореше за своето магазинче. Всичко предстоеше да се направи наново. А за да успее, трябваше да полага усилия. Да. Собственият му живот никога не му се бе струвал толкова наситен и скъпоценен.

Често разсъждавам над живота си, дон Салваторе. Какъв е смисълът на всичко това? Трябваша ми години да създам тютюнопродавницата. Работих денонощно. И когато най-сетне беше готова и можех да я предам на синовете си, тя беше пометена. Помните ли пожара? Всичко изгоря. Тогава плаках от яд. Всичките ми усилия, целият ми денонощен труд отлетяха с дима. Мислех, не няма да го преживея. Знам, че и съселяните ни си мислеха същото. Старата Кармела няма да преживее смъртта на тютюнопродавницата си. Но аз устоях. Да. Устоях. Елиа се захвана да възстанови всичко. Търпеливо. Добре стана. Не беше съвсем моето магазинче, но беше добре. Синовете ми. Вкопчих се в синовете си. Ала и тогава всичко се обърна наопаки. Донато изчезна. Всеки ден ругая морето, задето ми го отне. Донато. И какъв е смисълът? Градените бавно и търпеливо животи, с толкова воля и себеотрицание, и те бяха пометени с един порив на вятъра на нещастieto, ведно с всички радости, за които мечтаем и които не се сбъдват. И знаете ли кое е най-удивителното, дон Салваторе? Ще ви кажа. Най-удивителното

е, че нито пожарът, нито изчезването на Донато ме довършиха. Всяка друга майка би полудяла. Или щеше да се остави да умре. Не знам от какво съм направена. Твърда съм. Издържах. Без да го желая. Без да мисля за това. По-силно е от мене. Има нещо в мене, което се вкопчава и устоява. Да. Твърда съм.

Започнах да се умълчавам след погребението на Джузепе. Мълчах часове наред, после по цели дни. Но вие го знаете, защото вече бяхте сред нас. В началото селото любопитно коментираше тази нова немота. Приказваха какво ли не. После свикнаха. И много скоро на всички започна да ви се струва, че Кармела Скорта никога не беше говорила. Чувствах се отдалечена от вас. Вече нямах сили. Всичко ми изглеждаше безполезно. Селото си мислеше, че Кармела е нищо без братята Скорта, че предпочита по-скоро да се оттегли от живота, отколкото да го продължи без тях. Лъгали са се, дон Салваторе. И все още живеят с тази заблуда. Съвсем друго нещо ме накара да мълча през всичките тези години. Нещо, което никога не съм разказвала.

Няколко дни след погребението на Джузепе при мене дойде Рафаеле. Времето беше меко. Мигом забелязах ясният му поглед, сякаш бе измил очите си с изворна вода. От усмивката му лъхаше решително спокойствие. Изслушах го. А той говори дълго. И нито веднъж не сведе поглед. Говори дълго и аз си спомням всяка негова дума. Каза, че е Скорта и че е приел името с гордост. Ала рече също така, че нощем сам се ругаел. Не разбирах какво искаше да каже, но предчувствах, не всичко ще се преобърне. Не помръдвах. Слушах. Той си пое дъх и заговори за едно-единствено предателство. Каза, че в деня, когато погребал Нямата, плакал два пъти. Първия — на гробищата, пред нас. Плакал заради честта, която сме му оказали, както ми рече, молейки го да стане един от нас. Втория път плакал вечерта, в леглото си. Плачел и хапел възглавницата, за да не вдига шум. Плакал, защото приемайки да стане наши брат, бил станал и мой. А той не бил мечтал за това. Каза го и известно време мълча. Спомням си, че се молах да не продължава. Не исках нищо да чувам.

Единственото ми желание беше да се махна. Ала той продължи: „Винаги съм те обичал.“ Това каза. Ей така. Гледайки ме спокойно, право в очите. Но в онзи ден беше станал мой брат и се бе закълел на себе си, че ще се държи като брат. Добави още, че благодарение на това имал щастието да прекара целия си живот край мене. Не знаех какво да му отговоря. Всичко в мене се преобърна. А той продължи. Уверяваше ме как имало дни, в които яростно се проклинал като куче, задето на гробищата не казал, не. Задето не се възпротивил на историята с братството и не поискал ръката ми на гроба на майка ни. Ала не посмял. Казал „да“. И взел лопатата, която му подавахме. Така станал наш брат. „Беше ми толкова мило да ви отвърна с «да» — рече той и добави: — Аз съм Скорта, Кармела, и не съм способен да кажа дали съжалявам за това или не.“

През цялото време, докато говореше, не ме изпускаше от очи. А когато свърши, почувствах, че очакваше аз да заговоря на свой ред. Ала аз останах смълчана. Долавях очакването му навсякъде около мен. Не треперех. Бях като изпразнена. Не можях дума да обеля. Нито дума. Нищо не усещах. Гледах го. Времето минаваше. Стояхме един срещу друг. И той разбра, че няма да му отговоря. Почака още малко. Надяваше се. После бавно стана и тръгна да си ходи. Не продумах и го оставих да си отиде.

И в този ден млъкнах. На следващия се видяхме и се направихме, че нищо не е било. Животът продължи, но аз вече не говорех. Нещо се беше пречупило. Какво можех да му кажа, дон Салваторе? Животът ни беше минал. Стари бяхме вече. Какво можех да му отговоря? Всичко трябваше да се започне отново, дон Салваторе. Постъпих като страхливка. Всичко трябваше да се започне отново, но годините вече бяха отминали.

VIII ЗАЛЕЗЪТ

Когато предусети, че смъртта приближава, Рафаеле извика племенника си. Донато дойде и те дълго седяха мълчаливи. Възрастният мъж не можеше да се реши да започне. Гледаше как Донато спокойно отпива от кампарито, което му беше поднесъл. За малко да се откаже, но накрая, въпреки страха да прочете в очите на племенника си дълбокото му отвращение или гняв, подхвана:

— Донато, знаеш ли защо съм ти вуйчо?

— Да, zio — отговори Донато.

— Разказвали ли са ти как в деня, когато с вуйчовците ти Мими и Пепе погребяхме Нямата, решихме да се побратимим?

— Да, zio — повтори Донато.

— И как аз се отказах от истинското си фамилно име, което нищо не струваше, и започнах да се наричам Скорта?

— Да, zio, разказвали са ми.

Рафаеле спря за малко. Моментът беше настъпил. Не се страхуваше. Нямаше търпение да излее душата си.

— Искам да ти разкажа за едно престъпление.

— Какво престъпление? — попита младият мъж.

— Преди много години убих един църковен служител. Дон Карло Бодзони. Свещеникът на Монтепучо. Той беше недостоеен човек, ала убивайки го, аз погубих душата си.

— Защо го направи?

Донато беше изумен от откровението на мъжа, когото винаги бе смятал за най-кроткия от вуйчовците си.

— Не знам — продума Рафаеле. — Стана изведнъж. В мене се беше стаил огромен гняв. Изригна неочаквано.

— И какво те бе разгневило така?

— Аз съм страхливец, Донато. Не ме гледай така. Страхливец съм, повярвай ми. Не се осмелих да поискам онова, което желяех.

Затова гневът се трупаше в мен. Затова и избухна и се стовари върху отчето, който беше голямо нищожество.

— За какво говориш?

— За майка ти.

— За майка ми ли?

— Така и никога не се осмелих да я помоля да стане моя жена.

Донатото зяпна.

— Защо ми казваш това, zio? — попита той.

— Защото вече съм пътник и всичко ще бъде погребано заедно с мен. Искам поне един човек да узнае какво съм таил в себе си цял живот.

Рафаеле замълча. Донатото не знаеше какво да каже. Известно време се чуди дали трябва да утеша вуйчо си, или по-скоро да прояви някакво неодобрение. Чувстваше се празен и смутен. Нямахше какво да добави. Вуйчото не чакаше отговор. Проговорил беше, та нещата да са казани, а не защото търсеше нечие мнение. Донатото имаше чувството, че този разговор щеше да го промени повече, отколкото предполагаше. Изправи се с малко притеснен вид. Вуйчо му дълго го гледа и младежът разбра, че на стареца му идеше да се извини, задето го е превърнал в свой изповедник. Сякаш би предпочел да отнесе всичките тези отминали истории със себе си. Те сърдечно се разцелуваха и се разделиха.

Рафаеле се спомина след няколко дни всред мрежите на своето трабуко и приборя под него. С облекчена душа. На погребението ковчега носеха синът му Микеле и тримата му племенници Виторио, Елиа и Донатото. Кармела също присъства. С непроницаемо лице. Не плачеше. Стоеше изправена. Когато ковчегът спря пред нея, тя долепи ръка до устата си и после я допря до дървото — това накара Рафаеле да се засмее на онзи свят.

Докато гледаха минаващия ковчег, жителите на селото имаха чувството, че настъпваше краят на една епоха. Погребваха не само Рафаеле, а всички Скорта Маскалцоне. Погребваха стария свят. Онзи, познал маларията и двете войни. Емиграцията и въпиещата бедност.

Погребваха отколешните спомени. Хората са нищо. Не оставят никаква следа. Рафаеле напускаше Монтепучо и при преминаването му всички мъже сваляха шапки и свеждаха глави, с ясното съзнание, че и техният ред няма да закъснее и че маслиновите дървета няма да плачат за тях.

Признанието на вуйчото беше преобърнало света на Донато. Сега той гледаше на живота около себе си с някаква умора в очите. Всичко му изглеждаше фалшиво. Историята на собственото му семейство му приличаше на жалка поредица от оцетени съществувания. Тези мъже и жени не бяха водили живота, който бяха искали. Вуйчо му никога не бе посмял да разкрие чувствата си. Колко ли още неподозирани лишения се криеха в миналото на семейството? Постепенно го обхващаше огромна тъга. Търговията му се струваше непоносима. Оставаше му само контрабандата. И той се хвърли в нея телом и духом. Буквално живееше в лодката си. Умееше единствено това: да бъде контрабандист. Не придаваше никакво значение на цигарите; те със същия успех можеха да бъдат заместени от бижута, алкохол или чували, пълни с документи без стойност, защото главното бяха среднощните пътувания, миговете на необятна тишина и носене по вълните.

Щом паднеше мрак, той отвързваше въжетата и нощта започваше. Ходеше чак до остров Монтефуско, край италианския бряг, отправна точка на всички видове контрабанда. Там албанците стоварваха крадения си товар и ставаха размените. На връщане лодката му беше натежала от кашоните с цигари. В тъмнината играеше на криеница с митническите катери и това го караше да се усмихва, защото знаеше, че е най-добрият и че никой и никога нямаше да го хване.

Понякога му се случваше да отива чак до Албания. Тогава взимаше по-голям кораб. Но дълбоко в себе си не обичаше тези дълги пътувания. Той предпочиташе да се качи в рибарската си лодка и да се движи край бреговете в меката тъма на незаконността, от заливче на заливче, подобно на котка, промъкваща се край стените.

Носеше се по вълните. В пълна тишина. Легнал на дъното на лодката си, се ориентираше единствено по звездите. В тези мигове беше нищо. Забравяше за съществуването си. Никой не го познаваше. Никой не говореше. Той беше точица, загубена сред водата. Миниатюрна дървена черупка, подмятана от вълните. Беше никой и се оставяше светът да го изпълни. Научил се беше да разбира езика на морето, повелите на вятъра, шепота на вълните.

За него съществуваше единствено контрабандата. Нужно му беше цялото небе, осеяно с мокри звезди, за да разпръсне тъгата му. Не искаше нищо. Желаше просто да го оставят да се носи по водата и да остави зад себе си всички тревоги на света.

Нещо не беше както обикновено. Донато беше излязъл на брега в малкия залив на Монтефуско. Часът бе един през нощта. Под смокиновото дърво, където Раминучо обикновено го чакаше с кашоните с цигари, нямаше никой.

В тъмнината се разнесе гласът на Раминучо, който го викаше полушепнешком: „Донато, насам.“

Нещо не беше както обикновено. Той бавно се изкачи по стръмнината, сред камънаците и опунциите, и стигна до отвора на малка пещера. Раминучо стоеше там с фенерче в ръка. Зад него, на скалите седяха две сенки неподвижни и мълчаливи.

Донато въпросително погледна приятеля си, който побърза да обясни:

— Не се притеснявай. Всичко е наред. Днес не нося цигари, но имам нещо по-хубаво. Ще видиш. За тебе нищо не се променя. Ще ги оставиш на обичайното място. Матео ще дойде да ги прибере, както сме се уговорили. Съгласен ли си?

Донато кимна. Тогава Раминучо тикна в ръката му пачка банкноти и усмихнат му прошепна:

— Ще видиш, че се печели повече, отколкото от цигарите.

Донато не ги брои, но по тежестта им разбра, че му бяха дали тройно или четворно повече от обичайната сума.

Пътниците заеха местата си в пълно мълчание. Донато не ги поздрави. Започна да гребе, за да се отдалечи от брега. Беше жена на около двайсет и пет години със сина си, който трябва да беше деветдесетгодишен. В началото Донато беше изцяло погълнат от маневрата и нямаше време да ги огледа, но скоро брегът на островчето се скри. Имаше прилив. Донато вече беше включил мотора и сега не му оставаше друго, освен да погледне пътниците си. Детето беше отпуснало глава в скута на майка си и съзерцаваше небето. Жената стоеше изпъната. Изглеждаше хубава. По дрехите и ръцете ѝ, силни и мазолести, се виждаше, че е бедна, ала на лицето ѝ бе изписана непристъпна гордост. Донато едва се престраши да проговори. Женското присъствие в собствената му лодка му налагаше някаква нова свенливост.

— Цигара? — попита той, подавайки пакета.

Жената се усмихна и направи отрицателен жест. Донато мигом се упрекна. Цигара! Естествено, че нямаше да иска. Запали своята,

помисли, сетне отново заговори, сочейки се с пръст:

— Донато. А ти?

Жената му отговори и нежният ѝ глас изпълни мрака.

— Алба.

Той се усмихна, повтори няколко пъти „Алба“, за да покаже, че е разбрал и че намираще името за хубаво. После вече не знаеше какво да каже и замълча.

През целия път гледаше хубавото личице на детето и внимателните движения на майката, която го обгръщаше с ръцете си, за да не настине. Но от всичко най харесваше мълчанието на жената. Незнайно защо, беше се изпълнил с някаква гордост. Уверено отвеждаше пътниците си към бреговете на Гаргано. Никой митнически катер нямаше да ги открие. Той беше най-неуловимият от всички контрабандисти. У него се надигаше непреодолимо желание да седи вечно в лодката с тази жена и детето. Никога повече да не доближава бряг. През нея нощ за първи път изпита подобно изкушение. Никога да не се върне. Да остане там. Във водата. При условие че нощта не свършваше. Безкрайната нощ на един живот, там, под звездите, с кожа, попила солта на водните пръски. Нощен живот, в който води жената и детето от едно до друго място на нелегалния бряг.

Небето започна да изсветлява. Скоро се видя италианският бряг. Часът беше четири сутринта. Донато спря на брега с нежелание. Помогна на жената да стъпи на сушата, а детето пренесе на ръце; после се обърна за последен път към нея с щастливо изражение, каза ѝ „чао“, но за него това означаваше много повече. Така ѝ пожелаваше късмет. Казваше ѝ, че за него преходът е бил истинско удоволствие. Че тя е красива, а той обожава мълчаливостта ѝ. Че момченцето ѝ е добро дете. Искаше да ѝ каже, че желае да я види отново, че може да я превозва, колкото пъти тя пожелаеше. Ала съумя да изрече само това „чао“, с очи, изпълнени с радост и надежда: уверен беше, че тя ще разбере всичко, което се криеше зад обикновената думичка, но жената просто кимна и влезе в колата, която я чакаше. Матео беше загасил двигателя и бе дошъл да поздрави Донато, оставяйки двамата си пътници на задната седалка.

— Добре ли мина? — попита той.

— Да — промърмори Донато.

Вгледа се в Матео и реши, че може да го разпита за всичко онова, за което не се бе осмелил да отвори дума пред Раминучо.

— Какви са тези хора?

— Албанци, нелегални емигранти.

— И къде отиват?

— Първо идват тук, после ги отвеждат в Рим с камион. Оттам се разпръскват навсякъде. Германия. Франция. Англия.

— И тя ли? — почуди се Донато, защото не успяваше да направи връзка между тази жена и мрежата, за която говореше Матео.

— По-доходно е от цигарите, нали? — попита мъжът вместо отговор. — Готови са да се изръсят, за да си платят пътуването. Човек може да им иска, колкото му хрумне.

Той се засмя, потупа Донато по рамото, каза му „довиждане“, качи се в колата и изчезна всред свистенето на гуми.

Донато остана на плажа сам и объркан. Слънцето изгряваше с величавата бавност на господар. Водата искреше в розови отблясъци. Извади от джоба си пачката банкноти и ги преброи. Два милиона лири. Държеше в ръцете си два милиона лири в изпомачкани банкноти. Ако прибавеше към тях дяловете на Раминучо, на Матео и на организатора на канала, излизаше, че младата жена трябва да е платила най-малко осем милиона лири. Обхвана го непоносим срам. После прихна да се смее. С хищнически смях на Роко Маскалцоне. Хилеше се като луд, защото току-що бе проумял, че бе взел последните пари на жената. Ала докато се кискаше, си мислеше.

„Аз съм чудовище. Два милиона. Взех два милиона от нея и сина ѝ. А отгоре на всичкото ѝ се усмихвах, питах я как се казва, мислех си, че пътуването ѝ харесва. Аз съм най-големият мерзавец на света. Да ограбя жена, да ѝ изсмуча кръвчицата, а после да се опитвам да разговарям с нея. Аз наистина съм внук на Роко. Безбожник. Безсрамник. Не съм по стока от другите. Даже съм по-лош. Много по-лош. Ето че съм богат. Нося в джоба си потта на един живот и ще отида да отпразнувам това в кафенето, та дори и ще почерпя всички. Синът ѝ ме гледаше с широко отворени очи и аз вече се готвех да му

показвам звездите и да го уча да разпознава звуците на морето. Проклет да съм аз и родът изроди, дето носят името на крадеца.“

От този ден нататък Донато не беше същият. Над очите му се бе спуснало було, което носи до смъртта си, така както другите носят белег на лицето.

Донатото все по-често изчезваше. Пътуванията му ставаха все по-дълги. Той затъваше в самота, без да продума, без да се поколебае. Продължаваше от време на време да се вижда за малко с братовчед си Микеле, сина на Рафаеле, защото често преспиваше в стаичката в скалата, до трабукото. Микеле имаше син: Емилио Скорта. Тъкмо на него Донатото проговори за последно. Когато момчето стана на осем години, Донатото го качи в лодката си, както бе направил някога неговият вуйчо Джузепе, и го повози по леките вълни. Слънцето се скри, обагрйки в розово гребените на вълните. Детето мълча през цялото време. То много обичаше чичо си Донатото, ала не смееше да го разпитва.

Накрая Донатото се обърна към малкия и му рече със сериозен, но мек глас:

— Очите на жените са по-големи от звездите. Детето кимна, без да разбира. Ала никога не забрави това изречение. Донатото бе искал да изпълни клетвата на Скорта. На свой ред да предаде знанието си на един от своите. Дълго бе мислил. Питал се беше какво знаеше, какво бе научил в живота. Единственото нещо, което се открояваше, беше нощта, прекарана с Алба и нейния син. Огромните черни очи на Алба, в които се беше потопил с ненаситно удоволствие. Да, звездите му се бяха сторили миниатюрни в сравнение с двете зеници на жената, хипнотизирали самата луна.

Това бяха последните думи, които произнесе. Скорта не го видяха повече. Той изобщо вече не слизаше на брега. Превърнал се беше в движеща се точка между два бряга, в лодка, изчезваща в нощта. Вече не пренасяше цигари. Станал беше каналджия и се занимаваше единствено с това. Непрестанно взимаше от албанския бряг и откарваше до този на Пулия чужденци, дошли да опитат късмета си: млади хора, изпити от недояждане, които вперваха в италианския бряг изгладнели очи. Млади хора, чиито ръце трепереха от нетърпение да заработят. Щяха да щурмуват новата земя. Да продават силата си, на който я пожелае, гърбовете им да отмаляват от бране на домати в големите земеделски стопанства във Фоджа или пък главите им да се свеждат под лампите в нелегалните работилници в Неапол. Щяха да блъскат като животни, да приемат работодателите да изцеждат и последната им капка пот, да признават игото на експлоатацията и постоянното господство на парите. Те знаеха всичко това. И че

младите им тела щяха да бъдат белязани завинаги от прекалено изнурителната за човека работа, но при все това изгаряха от очакване. Донато виждаше как с приближаването на италианския бряг всички грейваха с все същата светлина на хищно нетърпение.

Светът се изсипваше в лодката. Подобно на сезоните. Виждаше при него да идват жителите на бедстващите страни. Струваше му се, че улавя пулса на планетата. Нижеха се албанци, иранци, китайци, нигерийци. И всички те минаваха през тясната му лодка. Той ги отвеждаше от единия до другия бряг, в непрестанно сноване. Италианските митничари никога не го хващаха. Плъзгаше се по водата като кораб-призрак, нареждайки на мъжете, които превозваше, да мълчат, щом доловеше в далечината шума на мотор.

В лодката се качваха и много жени. Албанки, които отиваха да се цанят като камериерки из хотелите по крайбрежието или да гледат болни възрастни хора в италиански семейства. Нигерийки, продаващи плътта си край пътя между Фоджа и Бари, скрити под шарени чадърчета, та да се пазят от слънцето. Иранки, съсипани от умора, за които пътуването едва започваше, защото отиваха много по-далече — във Франция или Англия. Донато ги наблюдаваше. Мълчаливо. Щом някоя от тях пътуваше сама, винаги намираще начин да ѝ върне парите, преди да е слязла от лодката му. И всеки път, когато тя вдигаше удивен поглед, тихичко му благодареше или дори му целуваше ръцете, той прошепваше „За Алба“ и се прекръстваше. Алба го беше обсебила. Отначало му хрумна да пита албанците, които превозваше, дали не я познават, ала знаеше, че ще е напразно. Затова си мълчеше. Напъхваше в ръцете на самотните жени пачките, които те лично му бяха дали преди няколко часа. „За Алба. За Алба“, казваше той. И си мислеше: „За Алба, на която взех всичко. За Алба, която оставих в една страна, вероятно превърнала я в робиня.“ Често жените го погалваха по бузата с върховете на пръстите си. Така го благославяха и го препоръчваха на Всевишния. Правеха го нежно, сякаш беше дете, защото инстинктивно усещаха, че този мълчалив мъж, този безмълвен каналджия беше дете, което разговаря със звездите.

Накрая Донато съвсем изчезна. В началото Елиа не се притесняваше. Приятели рибари го бяха виждали отдалече. Чували го бяха да пее, както обичаше, когато призори се връщаше от своите потайни пътувания. Всичко това доказваше, че Донато е все още там някъде, в морето. Просто не бързаше да се прибере. Ала минаха седмици, после месеци и Елиа трябваше да приеме очевидното: брат му беше изчезнал.

Изчезването отвори жива рана дълбоко в сърцето му. В някои безсънни нощи се молеше брат му да не е загинал, погълнат от буря. Самата мисъл му беше непоносима. Представяше си последните мигове на Донато всред развилнелите се вълни. Отчаяните викове. Понякога му се случваше да се разплаче, представяйки си тази ужасна смърт в самота, смъртта на корабокрушенците, които могат единствено да се прекръстят пред зиналата паст на морето.

Донато не загина в буря. В последния ден от живота си той се плъзгаше по водата. Вълните, залютели лодката, бяха безобидни. Слънцето напичаше и се отразяваше в безкрайната морска шир, парейки кожата на лицето му. „Странно е да изгориш наред морето — помисли си той. — Надушвам солта. Навсякъде около мене. По клепачите. По устните. Дълбоко в гърлото. Скоро ще се превърна в малко бяло тяло, свито на кълбо на дъното на собствената ми лодка. Солта ще е пропила кръвта и плътта ми и ще ме консервира като рибите по сергиите на търговците. Аз ще умра от ухапването на солта. Но това е бавна смърт и аз имам време. Колкото край мен да изтече малко вода.“

Съзерцаваше брега в далечината и си мислеше, че все още може лесно да се прибере. Това естествено щеше да му коства усилие, защото тялото му бе отпаднало от дългото гладуване, но все още можеше да се прибере. Скоро нямаше да му е по силите. Скоро при всичката тази воля брегът щеше да е недостижимо очертание и тогава да искаше да го достигне щеше да е чудовищен кошмар. Като хората, които се давят в няколко сантиметра вода: дълбочината е без значение, трябва да имаш сили да си държиш главата на повърхността. Скоро той нямаше да може. За момента гледаше как неравният бряг на родния му край танцуваше на хоризонта и сякаш му казваше сбогом.

Изкрещя с цяло гърло. Не за да извика за помощ, а просто за да разбере дали все още го чуваха. Извика отново. Нищо не помръдна. Никой не му отговори. Всичко си остана непроменено. Не се запали никаква светлина, ничия лодка не се приближи. Гласът на брат му не прозвуча в отговор. Дори далечен. Приглушен. „Далече съм — помисли си той. — Светът вече не ме чува. Дали на брат ми ще му е приятно да узнае, че него извиках, когато казвам сбогом на света?“

Усети, че сега вече нямаше сили да се върне обратно. Прекрачил беше прага. И дори да го бе обзело внезапно съжаление, той не би могъл да направи завои. Зачуди се колко ли време щеше да мине, преди да изпадне в несвяст. Два часа? Може би повече. А между безсъзнанието и смъртта? Когато мръкнеше, всичко щеше да се ускори. Ала слънцето стоеше на небето и го пазеше. Обърна лодката с носа към него. Сега брегът беше зад гърба му. Не го виждаше вече. Сигурно беше пет или шест часът следобед. Слънцето започваше да залязва. Спускаше се към морето, за да се скрие. И хвърляше върху вълните розово-оранжеви отблясъци, от които гърбовете на рибите искряха. Сякаш във водата се отваряше брод. Той насочи лодката си към слънчевата ивица, застана в средата на пътеката от светлина. Сега му оставаше да продължи. До края. Слънцето изгаряше ума му, но до края той продължи да говори.

„Напредвам. Съпровожда ме голям пасаж от октоподи. Рибите обкръжават лодката ми и я понасят на люспестите си гърбове. Отдалечавам се. Слънцето ми показва пътя. Трябва просто да следвам топлината му и да издържа погледа му. Мене то не заслепява. Позна ме. Аз съм един от неговите синове. Чака ме. Заедно ще се гмурнем във водата. Огромната му чорлава и огнена глава ще накара морето да закипи. Надигналите се облаци клокочеща пара ще дадат знак на онези, които напускам, че Донато е мъртъв. Аз съм слънцето... Октоподите ме съпровождат... Аз съм слънцето... До края на морето...“

Знам как ще свърша, дон Салваторе. Прозрях какви ще бъдат последните ми години. Ще си загубя ума. Не казвайте нищо. Нали ви споменах, започна се вече. Ще полудея. Ще обърквам физиономии и имената. Всичко ще потъне в мъгла. Знам, че паметта ми ще се изтрие и скоро нищо няма да разпознавам. Ще се превърна в дребно сухо тяло без спомени. Старица без минало. Някога съм го виждала. Когато бяхме деца, една наша съседка изпадна в сенилност. Не си спомняше дори името на своя син. Не го познаваше, когато го видеше. Всичко, що я обкръжаваше, я тревожеше. Забравяше цели части от живота си. Намираха я да се скита по улиците като куче. Загуби всякаква връзка със света, който я заобикаляше. Живееше единствено със своите призраци. Това ме чака и мене. Ще забравя всичко около себе си и в мислите си ще остана в компанията на братята си. Спомените ще се изтрият. Това е добре. Този начин на изчезване ми допада. Ще забравя собствения си живот. И ще вървя към смъртта без страхове и съпротива. Няма да има за какво да плача. Ще бъде хубаво. Забравата ще облекчи мъката ми. Ще забравя, че съм имала двама синове и че единият ми бе отнет. Ще забравя, че Донато е мъртъв и че морето не ми го върна. Ще забравя всичко. Така ще е по-лесно. Ще съм като някое дете. Да. Устройва ме. Полекичка ще се разтворя. Всеки ден ще умирам по мъничко. Ще изоставя Кармела Скорта, без да се замисля. В деня на смъртта си няма да си спомням дори коя съм била. Няма да ми е мъчно, че напускам своите, защото за мене ще са станали чужди.

Само трябва да чакам. Болестта е в мен. Тя постепенно ще изтрие всичко.

Никога няма да поговоря с внучката си. Ще умра, преди тя да е достигнала възрастта, когато, ако ме бъде още малко, няма да си спомням какво съм искала да ѝ кажа. Има толкова много неща. Всичко ще се смеси. Няма нищо да различавам. Ще пелтеча. Ще я плаша. Рафаеле беше прав, нещата трябва да бъдат казвани. Аз ви разказах всичко. А вие ще го предадете на нея, дон Салваторе. Когато ще съм мъртва или ще съм старо чучело, което е забравило да говори,

вие ще ѝ разкажете вместо мене. Анна. Няма да видя в каква жена ще се превърне, но искам в нея да остане нещо от мен.

Ще ѝ кажете, дон Салваторе, че няма да е абсурдно да твърди, че баба ѝ е била дъщеря на стар поляк на име Корни. Ще ѝ кажете, че сме решили да бъдем Скорта и сме се притискали едни до други около това име, за да ни е топло.

Вятърът отнася думите ми. Не знам къде ще ги запокити. Разпръсква ги по хълмовете. Но вие ще бдите поне някои от тях да стигнат до нея.

Толкова съм стара, дон Салваторе. Сега вече ще млъкна. Благодаря ви, че ме придружихте. Прибирайте се, ако обичате. Уморена съм. Прибирайте се. Не се тревожете за мене. Ще поостана още малко да премисля за последен път всичко това. Благодаря ви още веднъж, дон Салваторе. И ви казвам довиждане. Кой знае дали ще ви позная, когато се срещнем отново. Нощта е мека. Времето е хубаво. Ще остана тук. Толкова би ми се искало вятърът да се реши да ме отнесе.

IX ЗЕМЕТРЕСЕНИЕ

Само допреди минута всичко си беше наред и животът си течеше бавен и спокоен. Само допреди минута тютюнопродавницата беше пълна, като всеки ден от лятото на 1980 година. Селото беше превзето от туристи. Цели семейства бяха дошли да се тъпчат в къмпингите по брега. През трите летни месеца селото изкарваше пари за цялата година. Населението на Монтепучо се утраяваше. Всичко се променяше. Момичетата пристигаха хубави и свободни и донасяха от север последната мода. Парите течаха. През тези три месеца животът в Монтепучо направо полудяваше.

Само до преди минута по главната улица гъмжеше от весела тълпа от загорели тела, елегантни жени и засмени деца. Терасите на кафенетата бяха пълни. Кармела наблюдаваше потока от туристи по корсото. Тя се бе превърнала в старица с повехнало тяло и замъглен ум, която прекарваше дните си, седнала на плетено столче и опряла гръб о стената на тютюнопродавницата. Превърнала се беше в сянка, както бе предчувствала. Паметта ѝ я беше напуснала, а умът ѝ бе отлетял. Сега беше като новородено в сбръчкано тяло. За нея се грижеше Елиа. Извикал бе жена от селото, която я хранеше и преобличаше. Вече никой не можеше да разговаря с нея. Тя гледаше света с тревожен поглед. За нея всичко представляваше заплаха. Понякога започваше да стене, сякаш ѝ извиваха ръцете. Обладаваха я неясни страхове. Нерядко, когато беше неспокойна, можеше да бъде видяна да се щура из улиците на квартала. Крещеше имената на братята си. Нужно беше дълго да я увещават да се прибере и търпеливо да я успокояват. Понякога ѝ се случваше да не познае собствения си син. Напоследък все по-често. Гледаше го дълго и накрая казваше: „Синът ми Елиа ще дойде да ме вземе.“ В тези моменти той стискаше зъби, за да не се разплаче. Нищо не можеше да

се направи. Лекарите, с които се бе съветвал, до един му го бяха казали. Не му оставаше нищо друго, освен да я съпровожда по бавния път на сенилността. Времето полека я изяждаше и бе започнало пиршеството си с тавата. Тя вече беше само едно празно тяло, разтърсвано от мисловни спазми. Понякога отделно име или спомен преминаваха през ума ѝ. Тогава с някогашния си глас питаше за новините от селото. Сетили ли са се да благодарят на дон Салваторе за плодовете, които бил изпратил? На колко години е Анна? Елиа беше свикнал с тези измамни възвръщания на паметта. Те бяха просто спазми. Тя неизменно потъваше обратно в своето дълбоко мълчание. Не можеше да отиде никъде, ако не я придружаваха. Сама ли беше, изгубваше се в селото и се разплакваше в плетеницата от улички, които вече не разпознаваше.

Никога повече не отиде зад църквата, на поляната, където стоеше старата, съсипана от годините изповедалня. Когато срещнеше дон Салваторе, не го поздравяваше. Всички лица ѝ бяха непознати. За нея заобикалящият я свят бе изникнал от нищото. А тя не беше вече част от него. Седеше си на плетеното столче, понякога си мърмореше нещо под нос, кършейки пръсти, или с детска наслада хрупаше печените бадеми, които синът ѝ даваше.

Само допреди минутка тя седеше там, с очи, вперени в празното пространство. Чуваше Елиа да разговаря вътре с клиентите и този глас ѝ бе достатъчен, за да знае, че си е на мястото.

Внезапно някаква тръпка обхвана селото. Хората по улиците спряха. И потрепераха от непознато бучене. Дошло отникъде. Ала беше там. Навсякъде. Приличаше на трамвай, затъркалял се по асфалта. Жените изведнъж пребледняха, усетили земята да се движи под летните им пантофки. Нещо като че ли тичаше през зидовете. Стъклата на бюфетите звънтяха. Лампите падаха на масите. Стените се огъваха като прегради от хартия. Жителите на Монтепучо имаха чувството, че са построили селото си на гърба на животно, което се събуждаше и се протягаше след вековен сън. Туристите изненадани гледаха лицата на местните, а невярващите им очи питаха: „Какво става?“

После на улицата нечий глас изкрещя, подет от десетки други: „Terremoto! Terremoto!“^[1]. И тогава удивлението на телата бе заменено от паниката на ума. Бученето беше страховито и заглушаваше всички шумове. Да, земята трепереше, разпука асфалта, прекъсна електричеството, отвори големи цепнатини в стените на къщите, преобърна столовете и заля улиците с отломки и прах. Земята се тресеше от сила, която, изглежда, нищо не можеше да спре. А хората отново се превръщаха в миниатюрни буболечки, ситнеци по повърхността на земното кълбо, които се молеха да не бъдат погълнати.

Ала бученето вече намаляваше, стените престанаха да вибрират. Хората едва бяха имали време да назоват странния гняв на земята, когато всичко се успокои. Покоят ѝ се възстанови с удивителната простота на отминала буря. Цяло Монтепучо беше на улицата. Водени от някакъв рефлекс, всички бяха излезли възможно най-бързо от домовете си, уплашени да не останат затрупани под развалините, ако стените се срутеха всред облак отломки и мазилка. Стояха навън като сомнамбули. Гледаха небето оглупели. Жените започнаха да плачат. От облекчение или страх. Пицяха деца. Жителите на селото не знаеха какво да кажат. Всички бяха там и се гледаха едни други, щастливи, че са живи, но все още вътрешно разтреперани. Сега в плътта им тътнеше бученето на земята, а страхът, който го бе заменил и караше зъбите им да тракат.

Преди из улиците да отекнат гласове и повиквания, преди всеки да преброи своите, преди да започнат безкрайните коментари за този удар на съдбата и да се превърнат в нескончаема врява, Елиа излезе от тютюнопродавницата. Той бе останал вътре, докато траеше трусът. Не бе имал време да мисли за нищо, дори за възможността да умре. Хукна навън. Очите му обхождаха тротоара и той започна да вика: „Миуча! Миуча!“ Но викът му не стресна никого. Защото точно в този миг цялото корсо се изпълни с викове. И гласът на Елиа бе удавен от оглушителния шум на улицата, която се възвръщаше към живот.

[\[1\]](#) Земетресение! Земетресение! (итал.) — Б.а. ↑

Кармела вървеше бавно по покритите с прах улици. Крачеше упорито, както от дълго време не беше крачила. Придобила беше нова сила. Пробиваше си път между групите, избикаляше цепнатините в уличната настилка. Говореше тихо. В ума ѝ всичко се блъскаше. Земетресението. Братята ѝ. Старият агонизиращ Корни. Миналото се надигаше като разтопена лава. Тя скачаше от спомен на спомен. В нея напираше тълпа лица. Вече изобщо не обръщаше внимание на заобикалящите я. На улицата едни жени я видяха да минава, извикаха ѝ, попитаха я дали всичко е наред и дали катаклизъмът не беше разрушил нещо у тях, но тя не им отговори. Вървеше напред целеустремено, потънала в мислите си. Изкачи виа деи Супличии. Стръмнината бе голяма и това я накара на няколко пъти да спре да си поеме дъх. Възползва се от почивките да погледа селото. Виждаше мъжете по ризи да оглеждат стените, за да преценят повредите. Виждаше дечицата да задават въпроси, на които никой не можеше да отговори. Защо земята се бе разтресла? Щеше ли да го направи отново? И понеже майките не им отговаряха, стори го тя, която не бе продумвала от толкова дълго:

— Да, земята отново ще се разлюлее. Земята ще се разтресе. Защото мъртвите са гладни — рече тихо.

После отново пое, оставяйки зад себе си селото и неговата врява. Стигна до края на виа деи Супличии, сви надясно, по пътя за Сан Джокондо, и вървя до оградата на гробището. За там беше тръгнала. Станала беше от плетеното столче с тази мисъл в главата: да отиде на гробището.

Когато бутна решетката на портата, духът ѝ сякаш се бе успокоил. На старческото ѝ лице се изписа младежка усмивка, последната.

В мига, когато Кармела навлезе в алеите на гробището, над Монтепучо се възцари пълна тишина. Сякаш изведнъж всичките му жители си бяха помислили едно и също. Един и същи страх сграбчи умовете на всички, едни и същи думи бяха на всички усти: „Следващият трус.“ Всяко земетресение биваше последвано от второ. Неизбежно беше. Щеше да има втори трус. И то скоро. Нямахше смисъл да се радват и да се прибират по домовете си, преди да е отминал.

Тогава жителите на Монтепучо се приближиха едни към други, на площада, на корсото, из уличките. Някои отидоха да вземат одеяла и отделни ценни вещи, в случай че къщите им поддадяха при втория пристъп. А след това потънаха в мъчително очакване на нещастieto.

Едничък Елиа тичаше насам-натам, ръкомахаше, разблъскваше тълпата, питайки всички, които познаваше:

— Майка ми? Виждали ли сте майка ми?

Вместо да му отговорят, хората му казваха:

— Седни, Елиа. Стой тук. Почакай. Ще има втори трус. Остани при нас.

Той не ги слушаше и продължаваше да търси, подобно на дете, изгубило се в множеството.

На площада чу глас, който крещеше: „Видях майка ти. Тръгна към гробището.“ Без дори да се опита да разбере кой беше човекът, който току-що му бе помогнал, той хукна в указаната посока.

Вторият трус дойде така внезапно, че събори Елиа на земята. Просна го напред улицата. Под него земята бучеше. Камъните се търкаляха под корема му, под краката и под дланите му. Земята се протягаше и свиваше и той усещаше всеки неин гърч. Тътенът отекваше в костите му. За няколко секунди остана така, с чело в прахта, после трусът затихна. Той беше само далечен отзвук от вече отминал гняв. Чрез това второ предупреждение земята напомняше на хората за себе си. Тя беше там. Живееше под нозете им. И може би някой ден от умора или гняв щеше отново да се разтресе и да ги погълне всичките.

Щом шумът утихна, Елиа се изправи. По бузата му се стичаше тънка струйка кръв. Падайки, си беше разцепил веждата. Ала той дори не се избърса и отново хукна към гробището.

Портата беше съборена. Той я прекрачи и тръгна по централната алея. Навсякъде имаше паднали надгробни плочи. Земята бе прорязана от дълги пукнатини, прилични на белези по тялото на спящ. Статуите се бяха изренили. Отделни мраморни кръстове лежах на парчета в тревата. Трусът не бе пожалил гробището. Сякаш разбеснели се коне бяха препускали вихрено из алеите, ритали бяха статуите, събаряли бяха урните и високите вази със сушени цветя. Гробището се беше сринало като дворец, построен върху движещи се пясъци. Елиа стигна до голяма цепнатина, която разполовяваше алеята. Загледа я мълчаливо. Тук земята не се бе затворила съвсем. В този миг разбра, че нямаше смисъл повече да вика майка си. Разбра, че нямаше да я види вече. Земята я беше погълнала. И нямаше да я върне. За момент отново усети в топлия въздух майчиното ухане.

Земята се беше разтресла и бе отнесла в недостижимите си дълбини старото, уморено тяло на Кармела. Нямаше какво друго да каже. Прекръсти се. И дълго остана със сведена глава в гробището на Монтепучо, сред счупените вази и зейналите гробове, а милувката на топлия вятър изсуши кръвта по бузата му.

Чуй ме, Анна, старата Кармела ти шепне... Ти не ме познаваш... Толкова дълго бях сенилна старица, от която те държах настрана... Никога не говорех... Не разпознавах никого... Анна, слушай, този път ще разкажа всичко... Аз съм Кармела Скорта... Разждах се няколко пъти на различна възраст... Най-напред, когато Роко ме погали по главата... Сетне, доста по-късно, на палубата на кораба, който ни връщаше в окаяната ни земя, от погледите на братята ми, взрени в мене... От срама, който ме заля, когато ме отделиха от опашката на Елис Айланд, за да ме сложат под карантина.

Земята се разтвори... Знам, че го направи за мене... Чувам моите да ме викат... Не ме е страх... Земята се разтвори... Достатъчно е да легна в цепнатината... Отивам в недрата на земята, при своите... Какво оставям след себе си? Анна... исках да чуеш да говорят за мене... Анна, чуй ме, приближи се... Аз съм едно провалено пътуване до края на света... Аз съм дни на мъка и тъга в подстъпите на най-големия град... Бях бясна, страхлива и храбра... Аз съм в изсушаващото слънце и жаждата по морето...

Не съумях да отговоря на Рафаеле и още страдам заради това. Анна... До края успях да бъда единствено сестрата на Скорта... Не се осмелих да принадлежа на Рафаеле... Аз съм Кармела Скорта... Изчезвам... И нека земята ме погълне...

X

ПРОЦЕСИЯТА НА САНТ ЕЛИА

Елиа се беше събудил късно, с понатежала глава. През нощта жегата не беше намаляла и той бе спал неспокойно. Мария му беше приготвила кафеварката и беше отишла да отвори тютюнопродавницата. Стана, беше загрижен, а тилът му — мокър от пот. Мислеше единствено за това, че днес денят отново щеше да бъде дълъг: беше празникът на Сант Елиа. Хладката вода под душа го освежи, но едва-що излязъл изпод него, едва-що облякъл бяла риза, горещината и влагата отново го заляха. Беше едва десет сутринта. Денят обещаваще да е убийствен.

В този час малката му тераса беше на сянка. Изнесе на нея плетен стол, там да изпие кафето си, с надеждата за лек полъх. Живееше в малка бяла къща със сводове от червени тухли. Като традиционните къщи в Монтепучо. Терасата беше над приземния етаж: изнесена над тротоара, оградена с парапет. Седна, отпи от кафето и се помъчи да дойде на себе си.

На улицата играеха деца. Малкият Джузепе, синът на съседката, двамата братя Мариоти и други, които Елиа познаваше по физиономия. Забавляваха се, като уж убиваха кварталните кучета, поразяваха невидими врагове или се гонеха. Викаха. Хващаха се. Криеха се. Изведнъж в ума му се заби една фраза. Нещо, което едно от момченцата извика на другарите си: „Нямаме право да отиваме подалече от *vecchietto*^[1].“ Елиа вдигна глава и огледа улицата. Хлапетата се гонеха, като се криеха зад броните на колите, паркирани край тротоара. Елиа потърси с поглед стареца, за да разбере докъде се простираше полето на играта, но не видя никого. „До *vecchietto*“, повтори, крещейки, едно от децата. И тогава разбра. Това го накара да се усмихне.

Vecchietto беше самият той. Седнал на стола, той беше старецът, очертаващ границите на надбягването. Мисълта му изведнъж полетя и Елиа забрави хлапетата, виковете им и въображаемите изстрели. Спомни си, че вуйчовците му бяха сядали пред къщите си, както той днес. И че навремето му се струваха стари. Че преди да умре, майка му седнаше на същия този плетен стол от слама и по цял следобед съзерцаваше улиците на квартала и се оставяше шумовете им да я изпълват. Сега беше негов ред. Остарял беше. Един цял живот беше изтекъл. Дъщеря му беше на двацет години. Анна. Дъщерята, на която не спираше да се любува. Да. Времето беше отминало. Дошъл беше неговият ред да седи на плетения стол, на ъгъла на улицата, и да гледа как младите минават забързано.

Щастлив ли бе бил? Замисли се за всичките тези години. Как се претегля един човешки живот? Неговият беше като на всички останали. В него се бяха редували радости и сълзи. Загубил бе онези, които обичаше. Вуйчовците си. Майка си. Брат си. Познал бе тази мъка. Да се чувстваш сам и безполезен. Ала бе запазил непокътнатото щастие до да има до себе си Мария и Анна и това компенсирало останалото. Щастлив ли бе бил? Спомни си годините след подпалването на тютюнопродавницата и женитбата му. Изглеждаха му безкрайно далечни, сякаш от друг живот. Замисли се за онова време и му се струваше, че не бе имал дори миг да си поеме въздух. Тичал беше подир парите. Работил бе толкова, че нощите му бяха заприличали на следобедни почивки. Но бе бил щастлив. Прав беше вуйчо му, старият му вуйчо Фаелучо, който един ден му беше казал: „Оползотворявай потта.“ Тъкмо това беше направил. Бе бил щастлив и изтощен. Щастие се беше родило от умората. Борил се беше. Вкопчвал се беше. И сега, когато се бе превърнал в старчето, седнало на стола, когато беше успял да възстанови търговията си, а на жена си и дъщеря си да осигури комфортен живот, сега, когато можеше да е напълно щастлив, защото нищо не го заплашваше, и беднотията беше отстъпила, вече не изпитваше някогашното наситено щастие. Живееше удобно и спокойно, а това вече си беше успех. Имаше пари, ала дивото щастие, изкопчено от живота, бе останало в миналото.

Майката извика малкия Джузепе. Топлият и силен майчин глас изтръгна Елиа от мислите му. Вдигна глава. Момчетата бяха отлетели като облак скакалци. Стана. Денят щеше да започне. Беше празникът на Сант Елиа. Горещо беше. А той имаше да свърши толкова неща.

[1] Старчето (итал.). — Б.а. ↑

Излезе от дома си и пое по главната улица. Селото се беше променило. Опита се да си спомни как бе изглеждало преди петдесет години. Колко от магазинчетата от детството му все още съществуваха. Постепенно всичко се бе променило. Синовете бяха поели делата на бащите си. Табелите се бяха променили. Терасите се бяха разширили. Елиа крачеше по средата на украсената за празника улица и това беше единственото нещо, което не се бе променило. Днес, както и вчера, ревностното усърдие на селото огряваше фасадите. Гирлянди от електрически крушки висяха от единия до другия тротоар. Мина край сергията на продавача на бонбони. Две огромни колички, отрупани с карамелени и анасонови бонбони, близалки и всевъзможни захарни лакомства, караха децата да се извържат. Малко по-нататък синовете на един селянин предлагаха на малчуганите разходка на гърба на муле. То неуморно слизаше и се качваше по главната улица. Отначало хлапетата се вкопчваха в животното боязливо, а след това молеха родителите си да платят за още едно кръгче. Елиа спря. Спомни си за старото магаре Мурати. Магарето пушач на неговите вуйчовци. Колко пъти с брат му Донато го бяха яхали с радостта на завоеватели! Колко пъти бяха молили зю Мими или зю Пепе да ги повозят на него! Обожаваха старото магаре. Прихваха да се смеят, като го гледаха как пуши дългите житни стебла. А когато старото добиче с онзи негов кос, заплашителен и същевременно хитър поглед накрая изплюваше фаса с безгрижието на стара камила от пустинята, те шумно му ръкопляскаха. Обичали бяха старото животно. Магарето Мурати беше умряло от рак на белия дроб и това най-сетне доказа на невярващите, че то наистина беше пушило и бе гълтало дима досуц като човек. Ако старото магаре Мурати бе поживяло повечко, Елиа щеше много да го глези. Дъщеря му щеше да го обожава. Представяше си смеха на малката Анна при вида на старото муле. Щеше да води момиченцето си по улиците на Монтепучо на гърба на магарето и децата от квартала направо щяха да онемяват. Ала Мурати беше умрял. Той принадлежеше на едно отминало време, за което като че ли единствен Елиа бе способен да си спомни. Мислейки си за всичко това, той се просълзи. Не заради магарето, а защото се сети за брат си Донато. За странното, мълчаливо момченце, което бе споделяло не само игрите и заниманията му, но и всички негови тайни. Имал беше брат, да. Донато беше единственият, на когото Елиа можеше да разказва за детството си със съзнанието, че

ще бъде разбран. Миризмата на сушени домати при вуйна Матеа. Пълнените патладжани на вуйна Мария. Битките с камъни с децата от съседните махали. И Донато като него бе преживял всичко това. Той щеше да може да си спомни онези далечни години, със същата точност и със същата носталгия като него. Ала днес Елиа беше сам. Донато не се беше върнал и на неговото изчезване Елиа дължеше двете дълбоки бръчки на челото, бръчките на брат, загубил брата си.

От влагата кожата лепнеше. Нямахте и най-малък повей, да изсуши потта по тялото. Елиа вървеше бавно, та ризата му да не подгизне, и се стараше да се движи край сенчестите стени. Стигна до голямата бяла порта на гробището и влезе.

В този час, и то в деня на патронния празник, тук нямаше никой. Старите жени бяха идвали много рано да оставят цветя на гробовете на оплакваните си съпрузи. Сега беше празно и тихо.

Той навлезе по алеите, сред белия мрамор, напипан от слънцето. Вървеше бавно, присвиваше очи да прочете имената на покойниците, издълбани в камъка. Всички фамилии от Монтепучо бяха тук. Тавалионе, Бискоти, Еспозито, Де Нитис. Бащи и синове. Братовчеди и лели. Всички. Цели поколения съжителстваха в парка от мрамор.

„Тук имам повече познати, отколкото в селото — рече си Елиа. — Тази сутрин хлапетата бяха прави. Аз съм едно старче. Почти всички мои близки са тук. Сигурно човек така разбира, че възрастта го е застигнала.“

В тази си мисъл откри някаква странна форма на утеха. Когато се замислеше за всички онези, които познаваше и които вече бяха прекрачили в отвъдното, смъртта не го плашеше толкова. Като дете, разтреперано пред пропастта, която трябва да прескочи, но като гледа как другарчетата му скачат и минават от другата страна, се окуражава и само си шепне: „Щом те го правят, и аз мога.“ Елиа си казваше тъкмо това. Щом всички хора тук, които не бяха нито по-смели, нито по-калени от него, бяха умрели, значи и той можеше на свой ред да го направи.

Наближи мястото, където бяха погребани неговите близки. Всеки от вуйчовците му почиваше до жена си. Нямахте гробница, толкова голяма, че да побере всички Скорта. Но те изрично бяха помолили да не са прекалено отдалечени едни от други. Елиа леко отстъпи. Приседна на една пейка. Оттам ги виждаше всичките. Вуйчо Мими върви на майната си. Вуйчо Пепе пълният търбух. Вуйчо Фаелучо. Дълго остана загледан. Под слънцето. Забравил горещината. Без да обръща внимание на потта, която се стичаше по гърба му. Мислеше за вуйчовците си такива, каквито ги беше познавал. Спомняше си историите, които му бяха разказвали. Обичал беше тези трима мъже, с цялото си детско сърце. Много повече от собствения си баща, който често му се бе струвал чужденец, не на място на семейните събирания,

неспособен да предаде на синовете си поне частица от себе си, докато тримата вуйчовци не бяха престанали да бдят над него и Донато с щедростта на зрели, поуморени от живота мъже, застанали пред две невинни деца. Така и не успяваше да състави изчерпателен списък на всичко онова, което бе научил от тях. Думи. Жестове. И ценности. Сега си даваше сметка, че той също беше баща и че понякога пораслото му момиче го мъмреше за сложните му схващания, които определяше като архаични. За дадената дума. За гостоприемството. За упоритата ненавист. Да не се говори за пари. Все неща, наследени от вуйчовците му. Той си го знаеше.

Елиа седеше на пейката, оставил мислите и спомените му да се смесят, и се усмихваше, наобиколен от котки, които сякаш бяха изскочили от земята. Дали пък слънчевите лъчи, които биеха право в темето му, не го караха да халюцинира? Или гробовете наистина пускаха обитателите си да излязат за малко? Струваше му се, че погледът му се замъглява и че вижда вуйчовците си на няма и двеста метра. Видя ги. Доменико, Джузепе и Рафаеле, седнали тримата около дървена маса да играят на карти, както обичаха да го правят на главната улица в късния следобед. Стоеше отдалечен и не помръдваше. Виждаше ги много добре. Като че бяха поостарели, но почти незабележимо. Всеки бе запазил тиковете и жестовете си, както и стойката си. Смееха се. Гробището беше тяхно. А по празните алеи отекваше мекото пляскане на картите, хвърляни със замах на дървената маса.

Малко встрани стоеше Кармела. Наблюдаваше играта. Ругаеше онзи от братята си, който не бе играл добре. Защиатаваше клетника, когото другите двама подиграваха.

Капка пот падна от веждите на Елиа и той за миг затвори очи. Осъзна, че слънцето припичаше страшно. Стана. И се отдалечи заднишком, без да откъсва очи от своите. Скоро престана да чува разговорите им. Прекръсти се и смирено помоли Господ да бъде милостив, да ги остави да играят карти, докато свят светува.

После се обърна и тръгна.

Тогава изпита непреодолимо желание да говори с дон Салваторе. Не като енорияш със свещеник — Елиа почти не ходеше в църквата, — а като мъж с мъж. Стариият калабриец все още беше жив, но я караше с бавния ритъм на старостта. В Монтепучо беше дошъл нов свещеник. Млад човек от Бари на име дон Лино. Той се харесваше на жените. Те го обожаваха и непрестанно повтаряха, че било крайно време в Монтепучо да има съвременен свещеник, който разбира днешните проблеми и умее да говори на младите. Той им беше довереник. А през дългите летни вечери свиреше на китара на плажа. Майките му имаха доверие. Хапваше от сладкишите им и изслушваше семейните им проблеми с усмивка, олицетворение на сдържаността и изумлението. Монтепучо се гордееше изключително много със своето отче. Всички в Монтепучо, освен старците от селото, които го имаха за заклет любовния. Те най-много бяха харесвали прямотата и селяшката грубост на дон Салваторе и намираха, че Барицеца^[1] не може да се мери с предшественика си.

Дон Салваторе бе решил да остане в Монтепучо. Искаше да изживее последните си дни тук, сред своето паство, в своята църква. Пък и на Калабрицеца годините въобще не му личаха. Имаше сухо тяло, възлести мускули и поглед на сокол-мишелов. Наближаваше осемдесетте, но времето сякаш го бе забравило. Смъртта не идваше.

Елиа го завари в малката му градина, стъпил бос в тревата и с чаша кафе в ръката. Дон Салваторе го покани да седне до него. Двамата мъже изпитваха дълбока обич един към друг. Побъбриха си малко, сетне Елиа разкри на приятеля си, каквото го тревожеше.

— Поколенията се следват, дон Салваторе. Но какъв е смисълът в крайна сметка? Постигаме ли нещо накрая? Погледнете моето семейство. Скорта. Всеки се бореше по свой си начин. И всеки посвоему успя да се надскочи. За да стигне до какво? До мен? Дали наистина съм по-добър от вуйчовците си? Не. Тогава за какво бяха всичките усилия? За нищо, дон Салваторе. За нищо. Направо ми се плаче, като ви го казвам.

— Да — отговори дон Салваторе, — поколенията се следват. Човек трябва просто да се старае да прави най-доброто, на което е способен, а след това да предаде щафетата и да освободи мястото.

Елиа мълча известно време. Харесваше маниера на свещеника да не се опитва да опростява проблемите или непременно да им придава положителен аспект. Много Божии служители имат този недостатък. Продават на паството си рая, а това ги кара да държат евтини и успокоителни проповеди, пълни с глупости. Не и дон Салваторе. Човек оставаше с впечатлението, че вярата не му носеше никаква утеха.

— Преди да дойдеш, Елиа — продължи той, — тъкмо се питах какво става със селото. Това е същият проблем, но на друго ниво. Кажете ми, в какво се превърна Монтепучо?

— В чувал с пари върху купчина скали — отвърна Елиа с горчивина.

— Да. Парите направо са ги побъркали. Желанието да ги имат. Страхът, че ще им липсват. Парите са ги обсебили.

— Може би — добави Елиа, — но трябва да признаем, че хората в Монтепучо не пукат от глад. Децата не боледуват от малария, а във всяка къща има течаща вода.

— Да — съгласи се дон Салваторе. — Позабогатяхме, но дали един ден някой ще определи обедняването, което върви ръка за ръка с развитието? Животът на селото е обеднял. А тия кретени дори не го забелязват.

Елиа си помисли, че дон Салваторе преувеличаваше, но тогава си спомни живота на своите вуйчовци. Елиа беше ли направил за брат си Донато онова, което те бяха правили един за друг?

— Дойде нашият ред да мрем, Елиа.

Отчето бе казал тези думи някак меко.

— Да — отвърна Елиа. — Моят живот отмина. Живот-цигара. Всички продадени цигари, които не представляват нищо. Само вятър и пушек. Майка ми се е потила, ние с жена ми се потихме над пакетите със сушени листа, които изчезваха между устните на клиентите. Тютюн, изчезнал яко дим. Ето на това прилича моят живот. Струйки дим, разнасяни от вятъра. Безсмислена работа. Странен живот, от който през летните вечери мъжете дърпаха кратко и нервно или бавно, дълбоко и спокойно.

— Не се страхувай. Аз ще си отида преди тебе. Остава ти още малко време.

— Да.

— Колко жалко — додаде свещеникът. — Толкова ги обичах тези мои голтаци. Не мога да се реша да ги напусна.

Елиа се усмихна. Забележката му се струваше доста странна, изречена от един Божи служител. Какво бе станало с вечния покой, с щастието да бъдеш извикан от дясната страна на Бога? Прииска му се да попита приятеля си за това противоречие, но не посмя. Затова се задоволи да се усмихне и да каже:

— Понякога имам чувството, че не сте истински свещеник.

— Невинаги съм бил.

— А сега?

— Сега си мисля за живота и съм бесен, че трябва да го напусна. Мисля си за Всевишния, но мисълта за неговата доброта не успява да успокои болката ми. Струва ми се, че прекалено много обичах хората, та да мога да се реша да ги оставя. Ако поне бях сигурен, че от време на време ще получавам вести от Монтепучо...

— Щафетата трябва да се предава — рече Елиа, повтаряйки думите на отчето.

— Да.

Двамата мъже потънаха в мълчание, сетне лицето на дон Салваторе светна и той каза:

— Маслините са вечни. Маслината не трае. Тя узрява, после се разваля. Но те се следват едни други, повтарят се, и така до безкрай. Всички са различни, ала дългата им верига няма край. Имат еднаква форма, един и същи цвят, зреят под същото слънце и имат еднакъв вкус. Затова маслините са вечни. Като хората. Все същото безкрайно повторение на живота и смъртта. Дългата верига на хората също не се къса. Скоро ще е мой ред да изчезна. Животът свършва. Ала за други всичко продължава.

Двамата отново замълчаха. После Елиа видя, че ще закъснее за тютюнопродавницата, и се сбогува със стария си приятел. В мига, когато сърдечно стискаше ръката му, му се стори, че дон Салваторе се готви да добави нещо, ала той не го направи и те се разделиха.

[1] Жител на град Бари (в Пулия). — Б.а. ↑

„Но къде се бави тя?“

Елиа вече беше пред вратата на тютюнопродавницата. Вечерната светлина галеше фасадите. Беше осем часът и за Елиа този момент беше свещен. Светлините в селото вече бяха запалени. По двата тротоара на корсо Гарибалди се бе събрала гъста тълпа. Тълпа шумна и неподвижна. Процесията скоро щеше да мине. Елиа искаше да е пред магазинчето си, за да я види. Както винаги бе правил. Както преди него беше правила майка му. Чакаше. Наоколо хората се блъскаха.

„Къде се бави?“

Той чакаше дъщеря си. Сутринта ѝ бе казал: „Ела в тютюнопродавницата за процесията“, и тъй като тя му бе отвърнала утвърдително, но сякаш на нещо, което не бе чула, той беше настоял: „Нали няма да забравиш? В осем часа вечерта. В магазинчето.“ Тя се бе засмяла, погалила го бе по бузата и го беше смъмрила: „Да, татко, както всяка година. Няма да забравя.“

Процесията щеше да мине всеки момент, а нея я нямаше. Елиа взе да ругае. Какво толкова сложно имаше? Селото не беше толкова голямо, че да се загуби. Жалко в крайна сметка. Щом я нямаше, значи не разбираше. Щеше да изгледа процесията съвсем сам. Анна беше хубаво младо момиче. На осемнайсет беше напуснала Монтепучо, за да следва медицина в Болоня. Дълго обучение, което тя започваше с усърдие. Тъкмо Елиа я беше накарал да избере Болоня. Малката би се задоволила и с Неапол, но Елиа искаше най-доброто за своето момиче, пък и го беше страх от живота в Неапол. Тя беше първият член от семейство Скорта, който напускаше селото и отиваше да си пробва късмета на север. И дума не можеше да става да поеме работата в тютюнопродавницата. Елиа и Мария яростно се противопоставяха, а и момичето нямаше никакво желание. За момента бе щастлива, че е студентка в хубав университетски град, пълен с момчета с изкусителни погледи. Тя откриваше света. Елиа се гордеше с това. Дъщеря му осъществяваше онова, което той не бе направил, когато вуйчо Доменико му го бе предложил. Тя бе първата, изтръгнала се от сухата земя, която нямаше какво да даде. А заминаването ѝ вероятно беше окончателно. Елиа и Мария често бяха говорили за това: много беше възможно да си намери там някое момче, да реши да остане с него и

дори може би да се задоми. И скоро щеше да се превърне в една от онези красиви елегантни жени, окичени с бижута, които през лятото идваха да прекарат един месец по плажовете на Гаргано.

Мислеше си отново за всичко това, докато стоеше неподвижен на тротоара, и тогава зърна, на ъгъла на улицата, голямата хоругва на Сант Елиа, която се поклащаше над множеството. Процесията идваше. Отпред едър и як мъж сам носеше високо дървена дръжка, на която беше закачено дълго знаме с цветовете на селото. Пристъпваше бавно заради тежестта на всичкото това кадифе и внимаваше дръжката да не закачи електрическите светлини, които висяха, окачени между срещуположните стълбове. След него вървеше процесията. Сега вече се виждаше добре. Елиа се изпъна. Оправи яката на ризата си. Сключи ръце зад гърба си и зачака. Тъкмо се готвеше да наругае наум проклетата си дъщеря, която вече се беше превърнала в истинска миланка, когато усети една млада и неспокойна ръка да се пъха в неговата. Обърна се. До него стоеше Анна и се усмихваше. Погледна я. Вече беше млада жена, обхваната от радостното безгрижие на своята възраст. Елиа я целуна и ѝ направи място, без да пуска ръката ѝ.

А Анна беше закъсняла, защото дон Салваторе я беше завел при старата изповедалня. Говорил ѝ беше няколко часа и ѝ беше разказал всичко. И сякаш старият пресеклив глас на Кармела бе започнал да гали тревите. Образът, който Анна беше запазила — сенилна старица с изтощено и грозно тяло, — бе пометен. Кармела бе проговорила с устата на свещеника. Сега Анна носеше в себе си тайната за Ню Йорк и за Рафаеле. Решена бе да не казва нищо на баща си. Не искаше Ню Йорк да бъде отнет на семейство Скорта. И без да знае защо, тези тайни я правеха силна, безкрайно силна.

Процесията спря за малко. Всичко замря. Множеството стихна за миг в преклонение, после шествието пое отново под високите и силни звуци на медните духови инструменти. Минаването на процесията беше момент на благодарност и прошка. Музиката завладяваше душите. Елиа почувства, че е част от цялото. Статуята на Сант Елиа приближаваше, носена от осмина мъже, плувнали в пот. Тя сякаш

танцуваше над множеството, поклащаше се бавно като лодка по вълни, в плавния ритъм на мъжките крачки. При преминаването ѝ жителите на Монтепучо се прекръстваха. В този миг погледите на Елиа и дон Салваторе се срещнаха. Възрастният свещеник му кимна, усмихна се и го благослови. Елиа си спомни онзи ден, когато, като момче, бе откраднал медальоните на Сан Микеле, а цялото село се бе впуснало да го дири, та да го накаже за злосторническото деяние. Той усърдно се прекръсти, за да може топлата усмивка на стария свещеник да го изпълни целия.

Когато статуята на светеца се изравни с тютюнопродавницата, Анна стисна малко по-силно ръката на баща си, а той си помисли, че се е излъгал. Дъщеря му наистина първа от всички тях щеше да напусне селото, ала си оставаше истинска жителка на Монтепучо. Родила се беше на тази земя и носеше нейния поглед и гордост. И тогава тя прошепна в ухото му: „Нищо не задоволява напълно рода Скорта.“ Елиа не отговори. Думите и го бяха изненадали, най-вече решителният и спокоен тон, с който дъщеря му ги бе изрекла. Какво искаше да каже? Дали не се опитваше да го предупреди за някакво неразбирателство в семейството, което е открила наскоро? Или пък че познаваше и споделяше отколешната жажда на Скорта, онази, дете им беше и сила, и проклетие? Помисли си всичко това и изведнъж му се стори, че казаното беше много по-простичко. Анна беше Скорта. Вече беше станала Скорта. Независимо че носеше името Мануцио. Да. Това беше. Избрала беше рода Скорта. Погледна я. Имаше хубав и дълбок поглед. Анна. Последната Скорта. Тя си избираше това име. Избираше си рода на слънцеедите. Превръщаше в свой неутолимия им апетит. Нищо не можеше да засити семейство Скорта. Вечното им желание да изядат небето и да погълнат звездите. Понечи да ѝ отвърне нещо, ала в този момент музиката засвири отново и заглуши шепота на множеството. Не каза нищо. Просто силно стисна ръката на дъщеря си в своята.

Едва тогава Мария се присъедини към тях на прага на тютюнопродавницата. Тя също бе остаряла, но в погледа ѝ все така проблясваха онези диви искрици, които някога бяха подлудили Елиа. Стояха притиснати един до друг, заобиколени от тълпата. Заля ги

силно чувство. Процесията беше там. Точно пред тях. Мощната музика ги опияняваше. Цялото село беше наизлязло. Шепите на децата бяха пълни с бонбони. Жените се бяха напарфюмирали. Всичко си беше, както винаги е било. Те се бяха изпънали пред магазинчето си. Гордо. Но не е арогантната гордост на парвенютата, а просто горди, защото усещаха, че това беше техният миг на праведност.

Елиа се прекръсти. Целуна медальона на Богородица, който носеше на врата си и който бе подарък от майка му. Мястото му беше тук. Да. В това нямаше съмнение. Тук беше неговото място. Пред тютюнопродавницата. Замисли се за извечността на жестовете, на молитвите, на надеждите и изпита дълбока утеха. Бе бил човек, помисли си той. Просто човек. И всичко беше, както трябва. Дон Салваторе имаше право. Под слънцето на Монтепучо и хората, подобно на маслините, бяха вечни.

Сега, когато завършвам тази книга, мисля за всички онези, които, отваряйки ми вратите на своите земи, ми дадоха възможността да я напиша. За родителите ми, предали ми своята любов към Италия. За Александра, която ме поведе след себе си да открия Юга и ми оказа честта и удоволствието да го съзерцавам през влюбените и слънчеви очи. За Ренато, Франка, nonna^[1] Миуча, zia^[2] Сина, zia Грациела, Доменико, Кармела, Лино, Мариела, Антонио, Федерика, Емилия, Антонио и Анджели. За тяхното гостоприемство и топлота. За историите, които ми разказаха. За гозбите, които вкусих. За часовете, прекарани сред тях в прекрасните летни дни. За онова, което ми предадоха, без дори да забележат, за само техния си начин да принадлежат на живота, защото не съм го срещал другаде, освен по техните земи, а той и до днес продължава да ме вълнува. Надявам се в тези страници всеки от тях да открие частица от себе си. Така ще бъде справедливо: те бяха неотлъчно до мене през всичките дълги часове на битката ми с белия лист. Тези редове са написани за тях. Бих искал те да изразят единствено следното: колко скъпоценно е за мене времето, прекарано под слънцето на Пулия.

[1] Баба (итал.). — Б.пр. ↑

[2] Леля, вуйна (итал.). — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.